

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ
**Pan-European convergence of legal, economic and cultural
foundations for the prevention of corruption 611790**

Law Faculty of
Zaporozhzhia National University, Ukraine

With the support of the Erasmus+
Programme of the European Union

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”

(20 листопада 2020 року)

Запоріжжя 2020

УДК: 37:34:316.422(063)

П 685

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, деканеса юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – заступниця декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Пелех Ія Василівна – заступниця декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Пирожкова Юлія Володимирівна – докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального права та правосуддя.

Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20 листопада 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 142 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію „Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 20 листопада 2020 року.

© Запорізький національний університет, 2020

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алімов К.О. Принцип гласності в цивільному процесі.....	7
Болокан І.В. Законодавчі зміни нормативного регулювання: недоліки та переваги (на прикладі цивільно-правових договорів про надання фінансових послуг)	8
Верлос Н.В. Загальна характеристика специфічних ознак рецепції в конституційному праві	11
Галіцина Н.В. Правове регулювання матеріальної відповідальності держави у Європейському Союзі.....	14
Єрмоленко Д.О. Громадський контроль як основна форма контролю громадянського суспільства за діяльністю публічної адміністрації.....	16
Коломоєць Т.О. Антикорупційні обмеження та свободи публічних службовців крізь призму ціннісного виміру права	18
Колпаков В.К. Адміністративні правопорушення в сфері безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації.....	20
Легеза Ю.О. Реалізація права на оренду земельної ділянки державної чи комунальної форми власності.....	23
Луц Д.М. Щодо дефініції «органічне тваринництво»	25
Макаренков О.Л. Правові основи інтеріоризації доброчесності у публічно-правових відносинах Республіки Болгарії ресурсами її спеціалізованих кримінальних судів (Спеціалізованите наказателни съдилища)	27
Мельковський О.В. Деякі питання оптимізації управлінської діяльності в системі правоохоронних органів.....	29
Омельянчик С.В. Позитивні та негативні аспекти проектного законодавства на зміну чинного Кодексу законів про працю України.....	32
Пирожкова Ю.В. Бюро економічної безпеки: чергова спроба створення в контексті інституційних змін системи правоохоронних органів України	34
Самойленко Г.В. Ризик як суб'єктивна підстава об'єктивної відповідальності перевізника за шкоду, завдану каліцтвом чи загибеллю пасажирів	37
Середа А.М. Принципи кримінального процесу та їх основні ознаки в князівську добу	39

Сидоров Я.О.	
Інноваційний розвиток сільського господарства: проблеми правового забезпечення ...	42
Сінельнік Р.В.	
Науково-практична проблематика судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків із застосуванням порядку спрощеного провадження ...	44
Тулянцева В.А.	
Функція внутрішнього фінансового контролю як складова діяльності позабюджетних цільових фондів	47
Чуб А.В.	
Зарубіжний досвід реалізації суб'єктивних публічних прав приватної особи	50
Шарая А.А.	
Особливості реалізації принципів адміністративно-процедурного права	51
Щипанова О.О.	
Механізм припинення права приватної власності на об'єкти нерухомого майна шляхом викупу їх для суспільних потреб	55

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Антоненко А. О.	
Зарубіжний досвід моніторингу способу життя	59
Барліт А.Ю.	
Міжнародний та зарубіжний досвід нормативного регулювання суб'єктивних публічних екологічних прав	61
Білик І.В.	
Комунікативна підсистема антикорупційної системи в Україні: проблеми й перспективи розвитку	62
Болобан Д.А.	
Методи адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні	64
Діхтієвський В.П.	
Форми доступу до публічної інформації про стан використання природних ресурсів	66
Калугіна І.О.	
Антикорупційний складник правової політики України	69
Кремова Д.С.	
Суб'єкт присяги як категорія інституту присяги у службовому праві України	71
Плохий В.М.	
Утилізація техногенних відходів як складова системи національної безпеки	73
Сакун Д.І.	
Безоплатна правова допомога адвокатами у суміжному тематичному понятійному ряду	75
Соколенко Д.В.	
Основні пріоритети вдосконалення правового регулювання організації паркування та зберігання автомобільних транспортних засобів в Україні	76

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

Арабаджи А.І., Пирожкова Ю.В. Національна поліція України як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення публічного порядку під час проведення масових заходів: основні завдання.....	78
Березовська-Мадай А.Р., Шумейко І.П. Проблемні питання подвійного громадянства в Україні	80
Бурдіна О.О., Ткалич М.О. Запобігання злочинам, що вчиняються футбольними вболівальниками під час організацій футбольних матчів	83
Вишня Є.О., Єна І.В. Специфіка прокурорського нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність	85
Громова Х.І., Удовика Л.Г. Міжнародні стандарти у сфері діяльності судової влади на службі суспільству	87
Гудзовська В.В., Бойко Г.В. Тенденції розвитку системи публічного управління в органах державної реєстрації актів цивільного стану населення в контексті цифрової трансформації	89
Гутник Є.С., Алімов К.О. Принцип взаємності як підстава для виконання рішень іноземних судів в Україні	92
Захарченко І.І., Бондар О.Г. Інститут правового регулювання державної підтримки сільського господарства України: актуальні питання формування	96
Ігліна К., Щипанова О.О. Здійснення та захист права акціонера на отримання дивідендів	97
Корнієнко О., Пирожкова Ю.В. Зарубіжний досвід правового забезпечення доброчесності суддів: аналіз сучасних стандартів	99
Кривденко Д.О., Пирожкова Ю.В. Протидія злочинності: стратегічні вектори координації діяльності правоохоронних органів України	101
Кузіна К.О., Шарая А.А. Тимчасове затримання транспортних засобів та їхня евакуація на штрафні майданчики (в контексті закону про реформування сфери паркування).....	103
Мала Я.О., Пирожкова Ю.В. Європейські стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги: проблеми реалізації в Україні	104
Масловський Б.М., Макаренков О.Л. Дивергентні риси профспілкової діяльності в сфері захисту прав співробітників вітчизняних правоохоронних органів	107
Музичук А.В., Омельянчик С.В. Особливості формування ідеї децентралізації публічної влади у світі: ретроспективний аналіз.....	110
Педан В.І., Удовика Л.Г. Взаємодія судової влади із законодавчою та виконавчою владою в Україні в контексті європейських стандартів судочинства	112

Пересєдов Д.І., Омельянчик С.В.	
Законність приватної детективної діяльності в Україні.....	115
Пилипенко В.В., Шарая А.А.	
Міжнародний досвід зайняття та звільнення з посади прокурора	117
Руденко С.К., Щипанова О.О.	
Право на невтручання в особисте і сімейне життя: проблеми визначення	122
Свіденко А.О., Коломоєць Т.О.	
Конвергенція принципів формальної, неформальної та інформальної освіти у процесі здобуття фахових правничих компетентностей	124
Семенов О.О., Шарая А.А.	
Податкові спори в Україні: сутність, класифікація та шляхи вирішення.....	127
Сердюк В., Мельковський О.В.	
Розробка проблем запобігання злочинам у теорії оперативно-розшукової діяльності..	130
Сімонян Я.Н., Мішок С.М.	
Окремі напрямки попередження та профілактики кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності.....	133
Тимошенко В.Г., Коломоєць Т.О.	
Теоретико-правове підґрунтя європейської та міжнародно-правової стандартизації у механізмах запобігання корупції.....	136
Шпак Р.М., Пелех І.В.	
Цифрові технології у способах нейтралізації впливу корупційних глобалізаційних трендів на публічно-правові відносини ЄС	138

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Принцип гласності в цивільному процесі.

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Франція, як представник романської моделі характеризується: наявністю окремо існуючої адміністративної юстиції; дуалізмом судової влади; структурою судів загальної юрисдикції, яка будується на поділі видів правопорушень у кримінальному і цивільному праві; «розмитий» розділ юрисдикцій між загальними і спеціалізованими судами; передача деяких господарських, фінансових, трудових і соціальних спорів спеціалізованим судами; наявність специфічних (політичних) органів судової влади [1, с. 48].

Поняття «судочинство», згідно із французькою правовою доктриною, включає: цивільне судочинство (*procédure civile*), або цивільний процес, кримінальне судочинство (*procédure pénale*), або кримінальний процес, і адміністративну юстицію (*procédure administrative*).

Цивільне судочинство, у свою чергу, має три об'єкти регулювання: судовий устрій (*organisation judiciaire*), компетенція (*compétence*), провадження в буквальному розумінні (*procédure proprement dite*).

Під цивільним процесом у французькій цивільній процесуальній теорії прийнято розуміти як цивільне процесуальне право, так і цивільне судочинство.

Цивільне судочинство (процес) – це весь хід спору в суді з моменту порушення справи однією стороною до моменту винесення судового рішення, ряд дій, що виконуються в певних формах або сторонами, або самим судом.

Загалом цивільний процес Франції складається з трьох стадій:

- 1) порушення цивільної справи, включаючи підготовку справи до судового розгляду,
- 2) дослідження обставин справи (судове слідство),
- 3) винесення рішення [2, с. 73].

Таким чином, цивільний процес визначається як сукупність дій, що здійснюються відповідно до правил цивільно-процесуальної форми, по зверненню за судовим захистом, розгляду і вирішенню спору та постановленню судового рішення.

Судова система Франції складається із загальних й адміністративних судів, які є незалежними один від одного. Суди загальної юрисдикції Франції складаються із:

– судів (трибуналів) малої інстанції – розглядають всі цивільні справи, по яких сума позовних вимог не перевищує або прирівнюється до 10000 євро. Якщо позов не перевищує 4000 євро, то рішення суду мають остаточний характер й апеляційному оскарженню не підлягають;

– судів (трибуналів) великої інстанції – розглядають всі справи, не віднесені до юрисдикції інших судів першої інстанції, й справи із сумою позову понад 10000 євро;

– апеляційні суди – переглядають в апеляційному порядку судові рішення судів першого рівня, по яких допускається апеляційний перегляд;

– Касаційний суд – розглядає скарги на постанови апеляційних судів з питань факту й права (у порядку повної апеляції), а також на остаточні рішення судів першого рівня [1, с. 51].

Цивільне процесуальне право в процесуальній теорії Франції визначається як сукупність норм позитивного права, що представляє організацію і юрисдикцію цивільних судів, регулює порядок звернення за судовим захистом, розгляду і вирішення цивільних справ. Це право позитивне, судове, санкціоноване і забезпечене силою примусу в людському суспільстві, організованому в певний історичний період в політичну утворення. Таким чином, французькі процесуалісти визначають цивільне процесуальне право Франції як галузь позитивного національного судового права, підкреслюючи його зв'язок з філософією, соціологією, економічними науками. Саме цивільне процесуальне право розглядається як

природне право, критерієм віднесення до якого є справедливість. Розвиток права має бути наближеним до умов людського життя, що знаходять вираз в позитивному праві, в ідеалі справедливості або вічної справедливості, тобто до природного права. У французькому праві термін «справедливість» використовується для дослідження суспільних відносин, що виникають при здійсненні правосуддя, судової влади.

Цивільне процесуальне право і цивільний процес Франції нерозривно пов'язані з цивільним правом, захисту якого вони служать, оскільки процес є форма життя закону, прояв його суті.

Форма – гарантія правосуддя. Недотримання форми тягне за собою недійсність акту правосуддя і не спричиняє несприятливих наслідків для іншої сторони [3].

На французьку теорію цивільного процесу зробили істотний вплив законодавство періоду Наполеона Бонапарта, німецька теорія О. Бюлова про цивільний процес як юридичне відношення, соціологічна теорія права. Оскільки у Франції довгий час панував погляд на цивільний процес як галузь приватного цивільного права, багато його норм, наприклад про показання свідків, присягу, письмові докази, презумпції, виконавчу силу і винятковість судового рішення, були закріплені в Цивільному кодексі Франції 1804 р. (Code civil). Тому спочатку основу теорії французького цивільного процесуального права складало вчення про те, що процес – приватна справа, поєдинок, судовий договір. Проте вже в 1956 р. Жюліо де ля Морандьєр пише про те, що судова справа є явище публічного права, бо воно ставить сторони перед судом, що представляє суверенну державу. Дух публічного права пронизує судочинство. Суд повинен володіти ширшою ініціативою у відшуванні істини, веденні справи, доказовій діяльності [4].

У більшості іноземних держав джерелами цивільного процесуального права виступають ЦПК або відповідні їм за змістом закони. У Франції – ЦПК 1806 р. (нова редакція 1976 р.), який був прийнятий повністю чи зі змінами Бельгією, Голландією, Італією, Іспанією, Португалією та ін.. Так, ЦПК Франції, який складається із п'яти книг, регулює питання судочинства щодо розгляду приватноправових справ, у тому числі розгляд справ у судах спеціальної юрисдикції. Крім того, до джерел цивільного процесуального права Франції відносять «Закон про правову допомогу малозабезпеченим» 1991 р., «Закон про реформу деяких судових та юридичних професій» 1990 р., «Закон про судових експертів» 1971 р., а також низку декретів, що регулюють розмір мита і тарифів, які стягують судові виконавці, судові секретарі, нотаріуси [1, с. 25].

Література

1. Васильєв С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник [для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. К.: Алерта, 2015. 352 с.
2. Дарій Н.Є. Цивільний процес зарубіжних країн: навчально-методичний комплекс дисципліни. МГУТ ім. К.Г. Розумовського, 2012. 134 с.
3. Code de proc dure civile. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20080118>
4. Поняття та особливості цивільного процесу в країнах світу. URL: <https://mvbipp.files.wordpress.com/2015/10/d182-1-d0bfd0bed0bdd18fd182d182d18.pdf>
5. База законодавства Франції. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr>

Законодавчі зміни нормативного регулювання: недоліки та переваги (на прикладі цивільно-правових договорів про надання фінансових послуг)

*Болокан І.В., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Значну частину договірної права складають договори про надання послуг, які (цивільно-правові послуги) можуть бути доволі різними за своєю суттю, а відповідні

договори, якими опосередковуються їх надання, – за своїм предметом. Більшість змін, які були внесені у ЦК України (починаючи із часу запровадження обмежень, пов'язаних із боротьбою з розповсюдженням COVID 19), стосується договорів, предметом яких є такий різновид послуг, як фінансові послуги.

До того, як перейти до аналізу законодавчих змін у нормах, слід зазначити про певну особливість конструкцій у ЦК України, які дещо ускладнюють сприйняття змісту його норм. Одна з таких особливостей полягає у структуруванні норм ЦК України, а щодо блоку договорів про надання послуг вона має прояв як відокремлене врегулювання (в різних главах ЦК України) загальних положень про ці різновиди договорів та окремих різновидів таких договорів, без об'єднання цих положень в межах однієї структурної одиниці кодексу. Як відомо, загальновизнаним у доктрині цивільного права є виокремлення серед інших різновидів й таких договорів, як договори підрядного типу (або договори про виконання робіт) та договори про надання послуг [1, с. 326; 2, с. 32–36]. У ЦК України є окрема глава, присвячена підрядним договорам (Глава 61 «Підряд»), яка, в свою чергу, має у своєму складі чотири параграфи, три з яких присвячені врегулюванню окремих різновидів договорів підрядного типу, а саме §2 «Побутовий підряд», §3 «Будівельний підряд», §4 «Підряд на проектні та пошукові роботи». У цій главі перший параграф регулює загальні питання про підряд, тобто ті, які стосуються будь-якого (кожного) з наведених вище його різновидів. Натомість, як вже було зазначено, щодо договорів про надання послуг структура ЦК України зовсім інша. Відмінність полягає у тому, що у ЦК України відокремлені як окремі структурні підрозділи, які регулюють: а) загальні положення; б) окремі різновиди послуг. Відсутній поділ на певні групи (блоки, різновиди) послуг (фінансові, транспортні, споживчі тощо). У зв'язку із цим можна зробити висновок про різний підхід законодавця до структурування норм, якими регулюються ті чи інші цивільно-правові договори. В одному випадку (у наведеному вище прикладі з підрядними договорами), законодавець у межах певної структурної одиниці кодексу (глави) групує всі положення про відповідні різновиди договорів, як загальні положення, так і специфіку щодо окремих різновидів. Набагато зручніше, і у тому числі з погляду уніфікації законодавчого підходу, було б структурування за такою ж схемою й положень у ЦК України про договори з надання послуг, тобто виокремлення однієї загальної структурної одиниці, в якій зосереджувались би загальні положення про договори про надання послуг, з подальшим виокремленням глав з різновидами послуг (фінансові, транспортні, юридичні, медичні, споживчі тощо), з наступним виокремленням у цих «спеціалізованих» главах відповідних параграфів, в яких би зосереджувались положення про окремі різновиди договорів про надання, наприклад, фінансових послуг, чи послуг з перевезення (їх різновидів), побутових послуг (їх різновидів) тощо.

Щодо договорів, які можна віднести до групи «договори про надання фінансових послуг», серед врегульованих у ЦК України слід назвати договори страхування, позики, кредиту, банківського вкладу, факторингу тощо. І в цій частині щодо особливостей правильного та повного сприйняття відповідних норм, якими регулюються конкретні договірні конструкції, слід відзначити «подвійне», а інколи й «потрійне» нормативне врегулювання окремих різновидів договорів про надання фінансових послуг. Йдеться про врегулювання договору як нормами ЦК України, так і нормами спеціальних законів. Прикладами є Глава 67 ЦК України, яка має назву «Страхування», та спеціальний закон – Закон України «Про страхування»; §2 Глави 71 ЦК України яка має назву «Кредит», та спеціальний закон – Закон України «Про споживче кредитування». Слід зважати й на наявність загального, тобто такого, що стосується всіх фінансових послуг спеціального закону, – Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», зміст норм якого теж слід враховувати, аналізуючи норми про той чи інший різновид цивільно-правових договорів про надання фінансових послуг.

Законом від 30.03.2020 р. було внесено зміни у ЦК України, якими у період здійснення в Україні заходів щодо запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемії,

пандемії COVID-19 було заборонено підвищення процентної ставки за кредитним договором (п. 13 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України) [3]. Звідси можна зробити висновок, що заборона стосується навіть погодженої сторонами дії, тобто навіть у тому випадку, коли обидві сторони згодні та відповідну зміну (хоча логічним і зрозумілим є, що заінтересованою особою у цьому випадку є лише банк), і це стосується лише одного варіанту зміни такого розміру – підвищення процентної ставки.

Законом від 16.06.2020 р. № 691-IX було внесено зміни у ЦК України, якими у разі прострочення позичальником у період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19, або/та у тридцятиденний строк після дня завершення дії такого карантину виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від обов'язків сплатити на користь кредитодавця (позикодавця) неустойку, штраф, пеню за таке прострочення (п. 15 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України) [4]. У цій нормі звертають на себе увагу такі аспекти, як узагальнене формулювання норм та поширення не зовсім вдалого досвіду формулювання нормативних положень.

Стосовно першого аспекту, мова йде про формулювання, які включають у себе будь-який можливий період дії карантину, з урахуванням важкості прогнозування конкретних строків, коли він буде скасований (законодавче формулювання: «... після дня завершення дії ... карантину»). І такий підхід законодавця слід визнати доцільним, зважаючи на труднощі прогнозування конкретних строків запровадження та скасування карантинних заходів.

Стосовно другого аспекту, нагадаємо, що від самого першого дня введення в дію ЦК та ГК України і, навіть, ще на етапі обговорення проектів цих кодифікованих актів, учені-цивілісти та учені, що є фахівці у галузі господарського права, постійно звертали увагу на непогодженість у формулюванні положень ЦК та ГК України в частині неустойки. У ГК України є поняття «штрафні санкції», якого немає у ЦК України, і до яких (штрафних санкцій) віднесено неустойка, штраф, пеня. При цьому всі три різновиди у ГК України пов'язуються із грошовою сумою (ч. 1 ст. 230 ГК України [5]). У ЦК України надаються нормативні визначення неустойки та її форм – штрафу та пені, і вказується, що «неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитором у разі порушення боржником зобов'язання» (ч. 1 ст. 549 ЦК України [6]). Наразі у згаданому вище законі, яким внесені зміни у перехідні та заключні положення ЦК України, законодавець пішов шляхом такого самого перелічення трьох форм штрафних санкцій (неустойка, штраф, пеня), як це має місце у ГК України, отже й далі продовжив поширювати невдалий досвід формулювання норм замість того, щоб його усунути.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що у процесі вдосконалення нормативного регулювання нормальним явищем є як «вдалі» зміни, які дійсно є покращеним варіантом попереднього нормативного регулювання того чи іншого цивільно-правового договору, так і певні неузгодженості, адже недоліки виявляються лише у процесі реалізації відповідних норм. І саме в цьому аспекті важливими є доктринальні напрацювання, які стають підґрунтям подальших нормативних змін.

Література

1. Договірне право України. Загальна частина : навч. посібник / за ред. О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
2. Луць В.В., Великанова М.М. Договори в цивільному праві України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 264 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон №540-IX від 30.03.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 18. Ст.123.

4. Про внесення змін до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами (позиками) у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19: Закон України від 16.06.2020 року № 691-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-20#n8> (дата звернення: 22.09.2020).

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, Ст.356.

Загальна характеристика специфічних ознак рецепції в конституційному праві

*Верлос Н.В., к.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Сучасний розвиток демократичних держав обумовлюється глобальними процесами трансформації правової реальності і відбувається в умовах тотальної міждержавної взаємодії. Створення системи наднаціональних правових масивів, які поступово переміщуються в національні правові системи потребує, насамперед, належної конституційної регламентації. Саме тому, конституційно-правова доктрина повинна збагатитись категорією, що відображала б глибинний зміст процесу міждержавної взаємодії, що супроводжується поширенням, переміщенням, запозиченням, взаємопроникненням в тому числі конституційно-правового матеріалу.

Дослідження рецепції як конституційно-правового феномену та процесу дозволить визначити перспективи розвитку української державності в контексті глобалізації та євроінтеграції. Але варто зважати й на те, що в процесі радикальної зміни сучасної парадигми конституціоналізму та інсталяції будь-яких модернізаційних змін необхідно враховувати ряд факторів, серед яких особливості національного менталітету, стан правової культури та правосвідомості, конституційні традиції та звичаї та ін.

Основними передумовами та причинами важливості та необхідності здійснення рецепції в конституційному праві України є: 1) конвергенція правових систем сучасності та становлення концепції глобального конституціоналізму вимагають універсалізації конституційних цінностей; 2) розвиток суспільних відносин, науково-технічного прогресу, біо-медичних технологій створює прогалини у конституційно-правовому регулюванні, адже з'являються явища реальної дійсності щодо яких конституційно-правова норма залишається індиферентною (наприклад, цифрові права, право на гендерну ідентичність, клонування, сурогатне материнство та ін.); 3) європейська правова інтеграція як зовнішньополітичний вектор розвитку української державності, обумовлює необхідність сприйняття національною системою законодавства України (в т.ч. конституційного) права ЄС; 4) глобальні загрози (зміна клімату, пандемії, ядерна зброя та ін), людству вимагають зміни вектору конституційного розвитку та консолідації міжнародної спільноти в напрямку протидії їм. Враховуючи викладене актуалізується питання про необхідність розробки ефективної концепції реалізації рецепції як конституційно-правового феномену та оптимізувати процес її реалізації враховуючи доцільність та необхідність.

В процесі формулювання дефініції «рецепція в конституційному праві», насамперед необхідно визначити притаманні цьому конституційно-правовому феномену ознаки. Варто зазначити, що нажалі в юридичній літературі досліджувана проблема є вельми дискусійною, а позиції дослідників є кардинально протилежними.

Так, М. Матушак серед ознак рецепції виділяє: 1) це завжди добровільне запозичення без застосування примусових заходів; 2) свідоме запозичення; 3) запозичення, що відбувається за ініціативою суб'єкта – реципієнта; 4) запозичення, яке відбувається і може бути можливим тільки в країнах з однорізними правовими системами [1, с. 18].

Гринько С.Д. виділяє наступні характерні ознаки рецепції римського права: 1) відродження римського права; 2) відродження римського права в цілому, а не окремих його частин; 3) засобами відродження є запозичення, відбір, переробка, засвоєння римського права; 4) відродження як складової частини загального процесу відродження цивілізацій (культур), що існували раніше; 5) завданням відродження є сприйняття духу, головних засад та основних положень римського права тією чи іншою цивілізацією на певному етапі [2, с. 77].

Мельник З.П. виділяє такі сутнісні ознаки та родові властивості рецепції права як: 1) складний процес, який не зводиться до механічного перенесення певних нормативних положень, а включає й подальше засвоєння і використання ідей, принципів, інститутів тощо правової системи інших часів та інших народів; 2) добровільне запозичення, а не примусове; 3) свідоме запозичення; 4) однобічне запозичення; 5) запозичення, що відбувається за ініціативи суб'єкта – реципієнта; 6) запозичення, що є можливим в рамках взаємодії більш-менш однорідних правових систем [3, с. 8].

Для розкриття сутності поняття рецепції Г.М.Азнагулова виділяє ряд характерних рис: 1) в історичному плані термін «рецепція права» вживається для позначення процесу впливу історично ранньої правової системи на існуючу або обумовлення перспектив появи; 2) рецепція – це не просте перенесення норм і принципів права однієї системи на іншу, а складний процес пристосування і, як наслідок, формально-юридичної обробки; 3) рецепції підлягають тільки ті норми, які мають загальний (носять явно виражений абстрактний характер), а не введені для регулювання відносин, що мають вузьконаціональний, локальний характер, тобто не обмежені вузькими національно-географічними рамками; 4) процес рецепції має добровільний характер [4, с. 86].

Рибаков В.О. рецепцію права як явище наділяє наступними ознаками: 1) це запозичення іноземного права; 2) запозичення добровільне; 3) запозичення необмежене в просторі, часі та за колом осіб [5, с. 11].

Безумовно цікавою з наукової точки зору є спроба С.В.Ткаченка охарактеризувати сутність рецепції покладаючи в основу її розуміння ідеологічний компонент. На його думку саме ідеологія реципієнта, донора, а доволі часто і спільна ідеологія донора та реципієнта утворює ідеологічний компонент рецепції, знаходячи вираження в обґрунтованості та доцільності відмови від правового минулого та запозичення «передових» правових технологій іноземного походження [6, с. 22]. Також дослідник наполягає на добровільному та примусовому характері рецепції права.

Неоднозначність трактування та виділення ознак такого правового феномену як рецепція є цілком логічним результатом наукового пошуку дослідників. Але сутнісні розбіжності та радикально протилежні доктринальні інтерпретації можуть призвести до ускладнень в розумінні досліджуваного явища та більшості наукових тестів в яких термін «рецепція» застосовується без надання визначення.

Формулювання будь-якої доктринальної дефініції є завжди процесом заснованим на теоретичних висновках, узагальненнях, умовиводах, спрямованих на виділення специфічних ознак певного явища і відображення реальної правової дійсності. Наука конституційного права повинна синтезувати та розвинути традиційні теорії правової рецепції наслідком чого стане вироблення модернізованої доктрини рецепції в конституційному праві. На сьогоднішній день розвиток науково-технічного прогресу та глобальні виклики людству (демографічні, екологічні, терористичні та ін.) актуалізують питання про зміну епохи юридичного мислення та потребують модернізації доктрини конституціоналізму в цілому. Зазначені процеси передбачають необхідність тісної співпраці держав, що дедалі посилює їх взаємозв'язок, вимагає розвитку наднаціональних інститутів та конвергенції правових систем, але не слід забувати і про національні конституційні традиції.

Пропонується серед характерних ознак, що характеризують рецепцію в конституційному праві та відрізняє її від суміжних правових категорій виокремити наступні: 1) це об'єктивне явище конституційно-правової дійсності і тривалий перманентний процес міждержавної взаємодії; 2) може мати: а) односторонній (за ініціативи тільки країни-

реципієнта або країни-донора); б) двосторонній (країна-донор – країна-реципієнт); в) багатосторонній (в процесі взаємодії та досягнення консенсусу за допомогою міжнародних договорів: міжнародна правова норма – країна-реципієнт (країни-реципієнти)) характер; 3) виявляється у сприйнятті, впровадженні та засвоєнні різнопланового конституційно-правового матеріалу як доктринального (ідеї, принципи, доктрини, концепції та ін.), так і нормативного (конституційно-правові норми, інститути, галузі та ін.), а також міжнародних правових норм; 4) переважно має усвідомлений, вольовий характер, тобто в кінцевому рахунку реалізується за ініціативи органів публічної влади на підставі нормативного закріплення; 5) може мати добровільний, вимушений або примусовий характер; 6) детермінується об'єктивною необхідністю в процесі конституційно-правового розвитку держави, а не просто трансфером конституційних формулювань; 7) є засобом конституційно-правової модернізації та розвитку системи конституційного права, сприяє конвергенції правих систем. А в Україні є засобом євроінтеграції; 8) має крестемпоральний характер, тобто виявляється у сприйнятті, впровадженні та засвоєнні зарубіжного конституційно-правового матеріалу створеного у сучасну чи історичну епохи; 9) може мати як конструктивні наслідки, що сприяють розвитку системи конституційного права, так і деструктивні, що викликають відторгнення і призводять до конституційно-правових деформацій; 10) об'єктом рецепції є переважно конституційно-правовий матеріал, що реципіюється з країн із більш розвиненою системою конституційного права, де інноваційні конституційні інститути, норми, концепції, доктрини апробовані часом і довели свою ефективність. Також об'єктом рецепції можуть бути міжнародно-правові норми ратифіковані національним парламентом.

Узагальнюючи проаналізовані доктринальні інтерпретації терміну «рецепція», визначені характерні ознаки та враховуючи галузеву специфіку конституційного права як провідної галузі національної системи права пропонується сформулювати доктринальну дефініцію рецепції в конституційному праві.

Рецепція в конституційному праві (конституційно-правова рецепція) – це конституційно-правовий феномен та процес міждержавної правової взаємодії, що має крестемпоральний характер та полягає у можливості чи необхідності сприйняття, впровадження та засвоєння зарубіжного конституційно-правового матеріалу (міжнародно-правової норми) національною системою конституційного права з метою її модернізації та розвитку.

Література

1. Матушак М.Р. Сутність рецепції римського права та її вплив на цивільне право в Україні, Російській Федерації, Франції та ФРН. *Вісник Одеського національного університету. Серія Правознавство*. Вип. 2. 2013. Т.18. С.15-25.
2. Гринько С.Д. Поняття та ознаки рецепції римського приватного права. *Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Випуск 12. С. 74–77.
3. Мельник З.П. Рецепція як засіб вдосконалення правової системи (теоретико-правовий аспект): автореф. дисс. канд. юрид. наук. спец. 12.00.01. К., 2009. 14 с.
4. Азнагулова Г.М. Взаимодействие международного и внутригосударственного права и конституция Российской Федерации. *Lex Russica*. 2015. №8.(Том CV). С.84-95.
5. Рыбаков В.А. Рецепция права: общетеоретические вопросы: монография. Омск: Изд. Омского университета, 2007. 276 с.
6. Ткаченко С.В. Идеологический компонент рецепции права. *Юридические записки*. 2014. №2. С.21-27.

Правове регулювання матеріальної відповідальності держави у Європейському Союзі

*Галіцина Н.В., д.ю.н., професорка кафедри
Запорізький національний університет*

У сучасній правовій доктрині і юридичній практиці досить дискусійними є питання правової природи та меж матеріальної відповідальності держави, особливостей її запровадження в Україні в контексті адаптації національного законодавства до права ЄС та ін. Ведучи мову про матеріальну відповідальність держави, передусім варто звернути увагу на конституційно-правову природу цього інституту. Так, згідно зі ст. 56 Основного Закону України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Це кореспондує з приписами ст. 3 Конституції щодо відповідальності держави перед людиною за свою діяльність. Наведені норми конституують публічно-правовий характер такої відповідальності, а також те, що суб'єктом цих деліктних відносин є публічна адміністрація (у ст. 56 йдеться не лише про державні органи, а й про органи місцевого самоврядування). На основі комплексного аналізу розділу II Конституції України наведені правові норми дозволяють суб'єктам приватного права вимагати від держави відшкодування завданої їм шкоди. З викладеного випливає, що ст. 56 Конституції України є основою для запровадження саме публічно-правового механізму матеріальної відповідальності публічної адміністрації за завдану приватним особам шкоду.

До речі, подібні положення закріплено в конституціях провідних європейських країн. Наприклад, на підставі ст. 34 Конституції ФРН «якщо будь-яка особа при реалізації дорученої їй державної посади порушить свої конституційні обов'язки до третіх осіб, то в принципі відповідальність несе держава або державний орган, на службі якої знаходиться ця особа» [1]. У ст. 28 Конституції Італії також закріплено відповідальність посадових осіб і службовців державних та публічних установ за діяння, здійснені з порушенням будь-чиїх прав [2]. Це означає, що інститут державної відповідальності є інструментом виконання публічною адміністрацією своєї встановленої законом компетенції, який орієнтований на гарантування принципів верховенства права та законності в діяльності публічної адміністрації; на реалізацію фундаментальних прав, свобод та інтересів людини у публічних нерівноправних її відносинах із державою; на створення умов для відшкодування шкоди у зв'язку з незаконним порушенням відповідних прав, свобод та інтересів. Важливим аспектом при цьому є спрямування ролі публічної адміністрації на активну поведінку, а не пасивне очікування позову з боку суб'єкта, чиї законні свободи, права та інтереси було порушено.

Зазначимо, що цей інститут є доволі розробленим у європейському праві. Так, на рівні ЄС діють рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, присвячені цьому питанню. Зокрема, згідно з положеннями Рекомендації № R (84) 15 стосовно публічно-правової відповідальності за спричинену шкоду особі має бути гарантоване відшкодування шкоди у випадку неправомірного її заподіяння державою, органом влади чи службовцем [3, с. 85-100]. При цьому робиться акцент на доцільності запровадження специфічного правового механізму стосовно недопущення невиконання з боку держави взятих нею на себе повноважень (деталізуються переваги саме адміністративної процедури). Разом з тим це не означає необхідності беззастережного слідування ідеї позасудового порядку вирішення спорів між державою та суб'єктами приватного права щодо виконання ними своїх повноважень. У цьому ракурсі адміністративна процедура зазвичай є дружньою та сприятливою для сторін конфлікту, але може бути й занадто тривалою, ускладненою і не вигідною в конкретних випадках для них.

Зважаючи на наведену вище тезу, зазначимо, що на теренах країн-членів ЄС діють Рекомендації, присвячені механізму виконання рішень адміністративних і судових органів, а

також процедурним питанням альтернативного вирішення спорів у згаданій сфері, наприклад, Рекомендація № Rec (2003) 16 Комітету міністрів державам-членам стосовно виконання адміністративних і судових рішень у сфері адміністративного права [3, с. 101-104]; Рекомендація № R (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами, яка передбачає, що використання альтернативних засобів має бути або загальнодозволеною практикою, або практикою, дозволеною в конкретних категоріях справ, у яких такий спосіб вирішення спору є прийнятним [4]. Тобто, для європейських країн у частині регламентації матеріальної відповідальності держави характерним є використання цілого спектру правових регуляторних, примирних і контрольних інструментів та засобів для вирішення конфліктів. З одного боку, це обумовлює звуження можливостей сторін щодо судового порядку вирішення суперечностей, оскільки у згаданих вище Рекомендаціях чітко визначене обов'язкове досудове застосування згаданого інструментарію. З іншого боку, останній підхід, на наш погляд, не відповідає конституційним приписам в Україні, тому не може застосовуватися у нашому правовому полі.

Висловлюючись з приводу наведених позицій, зазначимо, що для повного розуміння європейських стандартів у галузі застосування інституту матеріальної відповідальності держави потрібно звернутися до зарубіжного досвіду. Так, цікавим є французький досвід, на підставі якого відповідальність адміністрації за спричинену шкоду відповідно до адміністративного законодавства у випадку службової вини (*faute de service*) не є ні загальною, ні абсолютною [3, с. 41], і німецька практика розуміння вказаної відповідальності у вузькому (відповідальність за владні неправомірні дії) і широкому сенсі (відповідальність за владну діяльність, за відповідні результати діяльності, незалежно від правомірності і тому – також «право державних відшкодувань») [3, с. 59-63].

У Європі можливе як обов'язкове адміністративне оскарження протиправної поведінки держави (Франція, Латвія), так і судове або ж адміністративне на вибір потерпілої сторони (Німеччина). У Німеччині навіть враховується така оціночна категорія, як економічна вигідність судової або ж адміністративної процедури для кожного конкретного спору за критерієм потенційних витрат (у бюджетах органів публічної адміністрації є відповідні статті видатків на відшкодування витрат на основі статистики попередніх років).

Поширеною тенденцією є відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди (Франція, Албанія, Латвія) [3, с. 42-43]. В Естонії особа має право вимагати відшкодування збитків і упущеної вигоди, а окремим розділом Закону «Про відповідальність держави» і змінами до Закону про публічну службу передбачено підстави та процедуру звернення з позовом у порядку регресу до посадової особи, з вини якої держава виплатила компенсацію [3, с. 128-142]. У Німеччині широко використовується страхування відповідальності органів влади і посадових осіб цих органів на випадок завдання шкоди при здійсненні владних повноважень: створений пул (об'єднання) неприбуткових страхових організацій, що страхують відповідальність органів влади і їх службовців, діючи на основі системи солідарної відповідальності [3, с. 40]. Тобто, в Європі відносини з притягнення держави до матеріальної відповідальності мають двосторонній характер заявного характеру, коли постраждала сторона подає до відповідного органу звернення щодо порушення своїх законних прав, свобод чи законних інтересів. Поряд із тим дозволяється залучення представників приватного сектору як третьої сторони у механізмі відшкодування витрат з боку держави у разі притягнення її до матеріальної відповідальності.

З огляду на характер спірних відносин, як правило, обов'язок доказування (визначення шкоди, провини публічної адміністрації та встановлення причиново-наслідкового зв'язку між ними) віднесено до обов'язків потерпілої сторони. Водночас в Албанії адміністративна процедура може бути ініційована як постраждалою особою, так і адміністративним органом [3, с. 42]. Орієнтиром у такому процесі є принципи справедливості, розумності й економічної доцільності; презумпції існування причинового зв'язку та помилки чи винуватості публічної адміністрації. Витрати диверсифікуються

насамперед з урахуванням характеру діянь публічної адміністрації. При їх оцінці можуть залучатися експерти, але адміністративний орган, уповноважений розглядати спір (як той, який цю шкоду спричинив, так і вищестоящий суб'єкт), може провести оцінку витрат і самостійно.

Таким чином, з урахуванням європейського досвіду можна стверджувати, що матеріальна відповідальність держави має втілюватися в публічному праві з урахуванням норм і стандартів діяльності держави при здійсненні публічного управління з урахуванням публічного інтересу; варіативністю порядків оскарження правопорушень з її боку та існуванням примирних процедур; повного і справедливого порядку відшкодування шкоди; оперативністю та компенсаційним характером заходів матеріальної відповідальності; ефективністю темпоральних меж такої процедури; рівних і недискримінаційних процедур при вирішенні публічно-правових спорів у цій сфері в аспекті антропоцентричного спрямування механізму притягнення до відповідальності, який може бути ініційованим будь-якою людиною.

Література

1. Конституция Федеративной Республики Германии. URL : http://legalportal.am/download/constitutions/83_ru.pdf (дата звернення: 05.11.2020).
2. Конституция Итальянской Республики. URL : <http://proturin.altervista.org/docs/costituzione.html> (дата звернення: 05.11.2020).
3. Демкова М. С., Коба С. С., Лавриненко І. О., Український Д. Я. Відшкодування в позасудовому порядку шкоди, яка завдана державою або органами влади. К. : Конус-Ю, 2007. 260 с.
4. Рекомендація № R (2001) 9 стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами. URL : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspid=220409&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFB55&BackColorLogged=FFAC75> (дата звернення: 05.11.2020).

Громадський контроль як основна форма контролю громадянського суспільства за діяльністю публічної адміністрації

*Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Загальновідомо, що громадянське суспільство делегує державі, як інституціональному утворенню, багато повноважень, залишаючи за собою певні інструменти взаємодії із публічною адміністрацією.

Термін «публічна адміністрація» вперше було використано в праві Європейського Союзу. Аналіз окремих нормативно-правових актів ЄС дозволяє зробити висновок, що у європейському праві існує два визначення поняття «публічна адміністрація»: у вузькому та у широкому сенсі.

У вузькому сенсі під «публічною адміністрацією» розуміються «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади», «центральні уряди» та «публічна служба». Під органами публічної влади при цьому розуміється: «інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів; органи, наділені достатніми суверенними повноваженнями країни, які з формальної точки зору не є частиною адміністративного апарату держави-члена, але структура та завдання якого визначені в законі (причому ці завдання належать сфері функціонування держави)».

У широкому сенсі в європейському праві до «публічної адміністрації», крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції. Водночас, як зазначається у Резолюції щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної влади), слід розуміти:

будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів [1, с. 11].

Можна стверджувати, що стабільність публічної адміністрації, її ефективне функціонування багато у чому залежить від наявності сучасних, загальнодоступних інструментів взаємодії із громадянським суспільством. Йдеться саме про інструменти, які є різновидами правової форми взаємодії громадянського суспільства та публічної адміністрації, оскільки неправова форма їх взаємодії спрямована на дестабілізацію останньої, що суперечить суспільним інтересам. Одним з таких інструментів, що є різновидом правової форми взаємодії, є контроль.

Форми контролю громадянського суспільства за діяльністю публічної адміністрації є спеціалізованими напрямками контролю, що здійснюються певними суб'єктами громадянського суспільства, у межах, встановлених нормами права.

Основною формою контролю громадянського суспільства за діяльністю публічної адміністрації є громадський контроль, який, зазвичай, визначають як механізм реалізації окремими членами громадянського суспільства спостереження, оцінки та коректування діяльності публічної адміністрації з метою підвищення ефективності її функціонування. Автори законопроекту про громадський контроль № 2737-1 від 13.05.2015 р. визначають громадський контроль як «суспільну діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни» (ст. 1) [2].

Громадський контроль розглядається в країнах ЄС як необхідна, а подекуди й обов'язкова основа демократії. Він визнається одним з важливіших способів реалізації права осіб на участь в управлінні державними справами. Громадський контроль у цих державах розглядається через призму інституту демократії, який надає громадянам можливість залучатися до політичного життя на регулярній основі; створює платформу, за допомогою якої громадяни захищають свої законні інтереси і, таким чином, беруть участь у розвитку динамічного демократичного суспільства; робить діяльність органів державної влади більш прозорою і близькою до людей; сприяє підвищенню якості затвердженої державної політики та її безупинній, безперешкодній реалізації [3, с. 15].

На теоретичному рівні можна виокремити певні загальні особливості громадського контролю як специфічного способу управління суспільством, а саме:

1. Саме в межах громадського контролю генеруються та акумулюються інтереси та потреби всіх членів громадянського суспільства в єдиний загальний суспільний інтерес. Тобто єдина загальна суспільна воля є сукупністю окремих приватних інтересів, а громадський контроль згладжує та усуває суперечності між інтересами різноманітних соціальних груп, приводячи їх у стан певного балансу та узгодженості.

2. Суб'єктами громадського контролю є найбільш свідомі представники громадянського суспільства. Як справедливо підкреслює А.Г. Кучерена, існує явна закономірність між превалюванням партикулярних інтересів державних структур над громадськими та ступенем участі інтелектуальних ресурсів громадянського суспільства у діяльності з контролем [4, с. 77]. Важливим аспектом є те, що участь у громадському контролі не пов'язана з виконанням громадянами їх посадових обов'язків. В межах громадського контролю громадяни функціонують як вільні та самостійні суб'єкти, які намагаються виявити певні недоліки, порушення чи відхилення у діяльності публічної адміністрації, звернути увагу громадськості на подібні випадки, а також, за можливістю, запропонувати потенційні варіанти вирішення означених проблем.

3. Громадський контроль є невід'ємною функцією громадянського суспільства, передбачає, що громадяни в межах певної соціальної активності безпосередньо приймають участь у комунікації із публічною адміністрацією.

Нормативним базисом здійснення громадського контролю в Україні є Конституція України, зокрема ч. 1 ст. 5 передбачає, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, яку він здійснює безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Згідно ч. 1 ст. 38 Конституції України, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами. На нашу думку, зазначене додатково засвідчує той факт, що елементи та механізми громадського контролю виникають та ефективно функціонують разом з інститутами громадянського суспільства та демократії.

Враховуючи те, що українське громадянське суспільство проходить етапи становлення та інституалізації, громадський контроль сприймається як певна ідеальна модель, до якої необхідно рухатися. Разом з тим, існують певні негативні фактори, що ускладнюють повноцінний розвиток механізмів та процедур громадського контролю.

Одним з таких факторів є недостатнє розуміння громадянами суті та змісту громадського контролю, що часто пов'язано з практичною відсутністю навіть початкових юридичних знань. Більшість дослідників констатують доволі парадоксальну ситуацію: створено підґрунтя для функціонування системи громадського контролю, формуються своєрідні механізми та процедури громадського контролю, але, разом з тим, зацікавленість громадян щодо участі у суспільно-політичному житті, за останні роки, не є стабільною. Тобто сама ідея громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації ще недостатньою мірою усвідомлена та прийнята громадянами.

До факторів, що ускладнюють ефективне функціонування громадського контролю, також можна віднести їх нормативно-правове регулювання. За останні 20 років у Верховній Раді України було зареєстровано декілька законопроектів «Про громадський контроль», жодний з яких не було прийнято. Тобто незважаючи на те, що нормативно-правова база розширюється, вона залишається недосконалою. Багато питань залишається не вирішеними, зокрема законодавством не визначено поняття «громадський контроль», вичерпний перелік форм і методів здійснення громадського контролю, відсутні принципи здійснення громадського контролю тощо.

Незважаючи на вищезазначені недоліки громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації, необхідно констатувати, що в сучасних умовах громадянське суспільство та держава зробили досить серйозні зусилля для розвитку різноманітних форм та методів громадського контролю, що дозволяє сподіватися на покращення ситуації у майбутньому.

Література

1. Білозерська Т.О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11–19.
2. Про громадський контроль: Проект Закону України від 13.05.2015 № 2737-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2411AA?an=3>
3. Кравець М.О. Громадський контроль у сфері публічного управління. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 14–17.
4. Кучерена А.Г. Понятие и сущность общественного (гражданского, демократического) контроля деятельности органов публичной власти. *Право и жизнь*. 2013. № 1. С. 75–86.

Антикорупційні обмеження та свободи публічних службовців крізь призму ціннісного виміру права

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кор. НАПрН України, Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

Активізація запобігання та протидії корупції у всіх її проявах безпосередньо пов'язана із прагненням максимального використання ресурсу всього розмаїття антикорупційного інструментарію, серед якого своє чільне місце посідають антикорупційні обмеження,

зорієнтовані на усунення будь-яких перешкод для повноцінного «занурення» особи, наділеної публічно-владними повноваженнями, у професійну діяльність щодо реалізації та захисту публічного інтересу, для унеможливлення «відволікання» її від виконання такої діяльності, для недопущення її «зростання» із бізнесом. Саме тому невід’ємною складовою антикорупційного законодавства будь-яких держав є унормування засад обмежень для відповідної категорії осіб стосовно «зовнішньої» діяльності, спільної роботи близьких осіб, одержання подарунків, «післяслужбової» діяльності (після припинення відносин публічної служби), використання свого службового становища, своїх службових повноважень тощо. Ступінь деталізації та «жорсткості» змісту у законодавстві різних держав є різними, а отже такою є практика. Втім «межі» для публічних службовців унормовані й використовуються як «фільтр» для гарантування реалізації прав осіб у відносинах із публічними службовцями, на законні очікування правомірної, об’єктивної, професійної діяльності останніх. Унормованість, і головне застосування цих обмежень залежить від багатьох факторів, а отже й різким їх є ступінь сприйняття. Від неухильного застосування й формування позитивної практики застосування. Прикладом якого цілком може слугувати притягнення до відповідальності за порушення обмежень щодо одержання подарунків (у частині перевищення допустимої межі їх вартості) Прем’єр-міністр Канади Джастіна Трюдо (за одержання двох пар сонцезахисних окулярів) та конфіскація офісом Прем’єр-міністра Великої Британії подарунків від угорського уряду Борису Джонсону (алкогольних напоїв) задля уникнення порушення провадження щодо порушення обмеження щодо одержання подарунків, враховуючи що їх вартість перевищила «допустиму» межу у 140 фунтів стерлінгів. Й аж до поодиноких фактів притягнення публічних службовців до відповідальності за порушення відповідних обмежень з огляду на перенасичення законодавства оціночними поняттями, невизначеними правовими положеннями, тлумачення яких істотно ускладнює застосування цього антикорупційного інструменту, а отже й знижує ефективність протидії корупції. Втім, не зважаючи на важливість цього правового інституту, якого варто розглядати й в аспекті ціннісного аналізу по відношенню до публічних службовців, оскільки «межі» певним чином моделюють поведінку публічних службовців, що й порушує питання щодо доцільності, можливості і дієвості таких обмежень. Одразу ж варто звернути увагу на те, що ці обмеження передбачаються не для будь-якої особи, а саме особи, наділеної публічно-владними повноваженнями, які можна вважати «певним бонусом» у порівнянні з іншими особами, які такими повноваженнями не наділені. Саме тому, «надаючи додаткові можливості, бонуси», держава має балансувати їх й інструментами унеможливлення використання їх задля власних, приватних інтересів. Має місце ціннісний підхід до унормування відповідних положень – надання чогось важливого для реалізації свого призначення за умови унеможливлення порушення чогось іншого важливого, а отже «межа» й «свобода» для публічних службовців в даному випадку є тими цінностями, які й відіграють роль вектору унормування поведінки публічних службовців. Для виконання професійної діяльності щодо реалізації та захисту публічного інтересу важливо надати свободу дій (цільових дій), однак і визначити «фільтри» унеможливлення свавілля. Аналіз законодавства свідчить, що, окрім абсолютно-визначених правових положень, для публічних службовців передбачено й чимало правових засад їх поведінки, які надають їм підстави для прояву суб’єктивного розсуду, для свободи. Проте цільовий характер їх діяльності зумовлює й потребу для встановлення меж такої діяльності, уникаючи передумов для модифікації такої діяльності у протиправну. Безперечно, в даному випадку мова йде про вміле поєднання законодавцем т.зв. «позитивної свободи («свободи для») як спроможності реалізовувати свої ініціативи» [1, с. 44], так і про «негативну свободу («свободу від») як зовнішніх обмежень та перешкод» [1, с. 44]. Важливо в аспекті антикорупційних обмежень акцент уваги сконцентрувати на «негативній свободі» й пам’ятати на її співвідношенні із «позитивною свободою» публічних службовців. У цьому напрямку унормованості засад публічної служби, в т.ч. й щодо унормування антикорупційних обмежень, важливо пам’ятати про те, що свобода має розглядатися як «базова» правова цінність й використання її ресурсу є

можливим для забезпечення ефективного запобігання будь-яким проявам антикорупційної діяльності, в т.ч. й у частині дотримання антикорупційних обмежень, лише при дотриманні кількох «базових» принципів врегулювання таких відносин, а саме: принципа правової визначеності, принципа пропорційності (або ж «балансування», або ж «співмірності»), принципа добросовісності і принципа розумності, чітко визначивши моделі дозволеної, забороненої поведінки, мінімізувавши межі втручання держави у приватну автономію публічних службовців, забезпечивши взаємне визнання однаковості (типовості) всіх публічних службовців й, нарешті, надавши їм можливість для автономії дій. За таких умов ресурс антикорупційних обмежень цілком узгоджується із розумінням свободи як правової цінності й унормування їх засад дозволяє ефективне їх використання як інструменту протиправної поведінки публічних осіб, безпосередньо пов'язаної із «корозією» публічної влади.

Література

1. Загальна теорія права: підручник / О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Коломоець Т.О., Кукрудз Р.О., Кушнір С.М. Обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування як засіб запобігання виникнення конфлікту приватного та публічного інтересів: правовий аспект: науково-практичний нарис. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 80 с.

Адміністративні правопорушення в сфері безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації

*Колпаков В.К., д.ю.н., професор
Запорізького національного університету*

Підвищення рівня безпеки польотів в глобальній системі повітряного транспорту є основоположною і найважливішою стратегічною метою у функціонуванні суб'єктів авіаційної діяльності, засади якої сформульовані у документах Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) [1].

Вона постійно: а) досліджує ризики в сфері авіаційної безпеки; б) розробляє і вдосконалює методи спрямовані на подальше зменшення кількості авіаційних подій; в) формулює для авіаційної спільноти нормативні вимоги до безпеки польотів.

Консенсус у міжнародному співробітництві ІКАО досягає шляхом розробки, формулювання і узгодженого прийняття нормативних і рекомендаційних документів [2].

Україна стала членом ІКАО у 1992 році і прийняла обов'язок дотримуватись установлених цією організацією стандартів. Відповідно до цих стандартів, кожен член ІКАО розробляє і виконує національну програму безпеки польотів, а суб'єкти авіаційної діяльності впроваджують систему заходів забезпечення такої безпеки.

Важливою складовою цієї системи є інститут адміністративної відповідальності за порушення встановлених міжнародним і національним законодавством вимог у сфері безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації [3].

Склади адміністративних правопорушень у сфері безпеки польотів цивільної авіації Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [4] сформулював у статті 111 "Порушення правил безпеки польотів". Крім цього, у статтях 112 "Порушення правил поведінки на повітряному судні" і 113 "Порушення правил міжнародних польотів" представлені склади діянь, що корелюються з безпекою польотів.

Розуміння поняття "безпека польотів" подають Повітряний кодекс України [5] і Положення про нагляд за безпекою польотів у системі організації повітряного руху [6].

Вони визначають: а) безпека польотів є частиною поняття "безпека авіації", яка складається з безпеки польотів, авіаційної безпеки, екологічної безпеки, економічної

безпеки, інформаційної безпеки; б) під безпекою польотів розуміється стан, за якого ризик шкоди чи ушкодження обмежений до прийняттого рівня; в) безпосереднє нормативне регулювання у сфері безпеки польотів цивільної авіації здійснюється системою правил розроблення, прийняття і впровадження яких є завданням Державної авіаційної служби (Державіаслужба) – центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільної авіації та використання повітряного простору України та є уповноваженим органом з питань цивільної авіації [7].

Державіаслужба є суб'єктом, який, відповідно до ст. 228 КУпАП, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил безпеки польотів, правил поведінки на повітряному судні, правил міжнародних польотів, правил пожежної безпеки на повітряному транспорті.

Таким чином, першою особливістю складів адміністративних правопорушень в сфері безпеки польотів цивільної авіації є те, що всі вони у диспозиції містять відсилання до норм відповідних правил, тобто вони не встановлюють правил поведінки, а мають відсильний характер до іншого нормативного матеріалу [8].

Так, стаття 111 встановлює заборону на влаштування в районі аеродрому об'єктів, які сприяють масовому скупченню птахів, небезпечних для польотів повітряних суден. Майже кожне поняття, що міститься у наведеному фрагменті статті, для уясування його змісту потребує звернення до іншого нормативного матеріалу.

У якості прикладу, проаналізуємо поняття: а) об'єкти, які сприяють масовому скупченню птахів, б) птахи небезпечні для польотів повітряних суден, б) скупчення птахів. Роз'яснення їх змісту дають "Правила орнітологічного забезпечення польотів державної авіації України" [9].

Відповідно до них, об'єктами, які сприяють масовому скупченню птахів, є такі що забезпечують доступність кормів і води, наявність зручних місць для гніздування, наявність місць для відносно безпечного денного і нічного відпочинку птахів, наявність сховищ і укриттів для птахів.

Птахи небезпечні для польотів повітряних суден поділяються на дві групи: а) потенційно небезпечні для польотів повітряних суден птахи і б) птахи що утворюють ризик зіткнення повітряного судна із ними.

Скупченням птахів є зграя однорідних або неоднорідних у видовому відношенні птахів, які активно підтримують взаємний контакт і координують свої дії. За кількістю птахів зграї поділяються на малу зграю – 5-20 птахів, середню зграю – 21-100 птахів, велику зграю – 101-1000 птахів, дуже велику зграю – більше 1000 птахів (скупчення птахів від 2 до 4 (включно) визначається як група птахів).

Крім згаданих правил при визначенні об'єктів, які сприяють масовому скупченню птахів, необхідно враховувати вимоги п.9 ст. 69 Повітряного кодексу України. Він встановлює, що на відстані до 15 кілометрів від меж аеродрому забороняється відкрите складування харчових відходів, розміщення звалищ, спорудження або розбудова споруд, які сприяють масовому скупченню птахів і можуть створювати загрозу для повітряного руху.

Другою особливістю складів адміністративних правопорушень в сфері безпеки польотів цивільної авіації є те, що диспозиції складів містять відсилання до корпоративних актів [10]. З цього випливає, що корпоративні акти встановлюють правила за порушення яких КУпАП передбачає адміністративну відповідальність.

З цього приводу доречно нагадати, що КУпАП дозволяє приймати такі рішення і правила лише місцевим радам: "Стаття 5. Повноваження місцевих рад щодо прийняття рішень, за порушення яких передбачається адміністративна відповідальність. Сільські, селищні, міські, обласні ради мають право приймати в межах, що визначаються законами, рішення з питань боротьби зі стихійним лихом і епідеміями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність, а також рішення з питань боротьби з епізоотіями, за порушення яких відповідальність встановлено статтею 107 цього Кодексу. Сільські, селищні, міські ради встановлюють відповідно до законодавства правила, за

порушення яких адміністративну відповідальність передбачено статтями 152, 159 і 182 цього Кодексу".

Так, стаття 112 КУпАП "Порушення правил поведінки на повітряному судні" визнає адміністративним проступком: а) невиконання особами, які перебувають на повітряному судні, розпоряджень командира судна, б) порушення правил фотографування, кінозйомки і користування засобами радіозв'язку з борту повітряного судна.

Засади встановлення таких правил регламентує Повітряний кодекс України та Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу [11].

З цього приводу у статті 100 Кодексу визначено, що авіаперевізник встановлює правила, інструкції, технології стандарти та настанови з обслуговування пасажирів (Правила авіаперевізника), які використовуються при їх повітряних перевезеннях.

Згадані Правила, виходячи з норм Кодексу, визначають, що поведінка пасажирів на борту повітряного судна має бути такою, яка за правилами перевізника не становить небезпеки або не загрожує іншим особам, речам, повітряному судну або його екіпажу.

Стосовно користування електронними та іншими приладами вони встановили, що з метою забезпечення безпеки польоту перевізник має право заборонити або обмежити використання на борту повітряного судна електронної техніки, мобільних телефонів, переносних комп'ютерів, портативних магнітофонів, портативних радіоприймачів, CD-плеєрів, передавальних пристроїв, у тому числі іграшок з радіоуправлінням, портативних рацій тощо за винятком приладів штучного слуху та серцевих електрокардіостимуляторів.

Таким чином, Правила надають авіаперевізнику самому вирішувати питання щодо заборони або обмеження використання відповідних приладів.

Статус авіаційного перевізника регламентує ст. 1 Повітряного кодексу України. Відповідно до неї "авіаційний перевізник (авіаперевізник) – суб'єкт господарювання, що надає послуги з перевезення пасажирів, вантажу, пошти повітряним транспортом". У той же час суб'єктами господарювання є: а) державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку, б) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (ст. 55 Господарського кодексу України).

Відповідно до цих положень, суб'єкт господарювання авіакомпанія "Авіалінії Харкова" у правилах поведінки на борту повітряного судна встановила для пасажирів заборону проводити фотозйомку повітряного судна, пасажирського салону, членів екіпажу та іншого персоналу авіакомпанії без попередньо наданого дозволу (узгодження) від керівництва авіакомпанії. Натомість суб'єкт господарювання авіакомпанія "Міжнародні Авіалінії України" у своїх правилах про фотозйомку не згадує, але забороняє користуватися електронними цигарками. Суб'єкт господарювання авіакомпанія "Роза вітрів" також не згадує про фотозйомку, але визначає своє право обмежити використання електронної техніки. Крім цього вона забороняє курити, не згадуючи про електронні цигарки.

Ще цікавіше обстоють справи з вживанням алкогольних напоїв. Авіакомпанія "Роза вітрів" дозволяє вживання будь-яких алкогольних напоїв у кількості, яка пропонується авіаперевізником. Авіакомпанія "Міжнародні Авіалінії України" забороняє вживати алкогольні напої, крім запропонованих екіпажем.

З цього випливає висновок: по-перше, ознаки складів адміністративних правопорушень передбачених статтею 112 КУпАП можуть встановлюватися корпоративними нормами компаній, які здійснюють авіаперевезення; по-друге, як слідство цього, одні й ті ж дії вчинені в межах юрисдикцій різних авіаперевізників можуть бути або не бути адміністративним правопорушенням.

Література

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 року (Чикаго). URL: <http://docs.cntd.ru/document/1902240>

2. Колпаков В.К. Правоохоронний вимір системи організації повітряного руху в сфері нагляду за безпекою польотів в цивільній авіації. *Правові засади діяльності правоохоронних органів*: збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 грудня 2019 року. Харків: "Точка", 2019. С.42-44.
3. Колпаков В. К. Авіаційна безпека: акти втручання в нормах ІКАО. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Вип. 35 / редкол.: Ю.П. Битяк, А.П. Гетьман, Ю.В. Мех та ін. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020. С. 18-20.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984. *Відомості Верховної Ради*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
5. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.
6. Положення про нагляд за безпекою польотів у системі організації повітряного руху: Наказ Міністра транспорту та зв'язку України від 31.05.2010 № 320. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0446-10> (дата звернення: 22.03.2019)
7. Положення про Державну авіаційну службу України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 520. *Офіційний вісник України*. 2014. № 82. Ст. 2332.
8. Колпаков В. К. Бланкетні та відсилочні склади адміністративного проступку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №2. С. 193-195.
9. Правила орнітологічного забезпечення польотів державної авіації України: Наказ Міністра оборони України від 15.09.2016 № 478. *Офіційний вісник України*. 2016. № 85. Ст. 2787.
10. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич та ін. К.: Видавничий Дім "Слово", 2014. С.27.
11. Авіаційні правила України. Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу: Наказ Державної авіаційної служби України від 26.11.2018 № 1239. *Офіційний вісник України*. 2019. № 18. Ст. 626.

Реалізація права на оренду земельної ділянки державної чи комунальної форми власності

Легеза Ю.О., д.ю.н., професорка

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про оренду землі», оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

Згідно ст. 13 Закону України «Про оренду землі», договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про оренду землі», строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років. Статтею 21 Закону України «Про оренду землі», орендна плата за землю – це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою згідно з договором оренди землі. При цьому відповідно до ст. 31 Закону України «Про оренду землі», договір оренди землі припиняється в разі, зокрема, – закінчення строку, на який його було укладено. Таким чином, згідно приписів законодавства, що регулює земельні відносини, закінчення строку дії договору оренди землі має наслідком припинення договору оренди, а отже і припинення зобов'язань за договором, серед яких – платіж за користування земельною ділянкою (орендна плата).

При цьому на практиці відбувається затягування з боку органів державної влади та місцевого самоврядування щодо остаточного оформлення припинення договірних відносин між орендарем та орендодавцем земельної ділянки, внаслідок чого де-юре відбувається пролонгація договору, що означає для орендаря додаткові витрати, пов'язані із сплатою орендної плати за користування об'єктом, що вже вилучений з його законного володіння.

Згідно ст. 123 Земельного кодексу України, надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування.

Особа, зацікавлена в одержанні у користування земельної ділянки із земель державної або комунальної власності за проектом землеустрою щодо її відведення, звертається з клопотанням про надання дозволу на його розробку до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, які відповідно до повноважень, визначених статтею 122 Земельного Кодексу, передають у власність або користування такі земельні ділянки.

У клопотанні зазначаються орієнтовний розмір земельної ділянки та її цільове призначення. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування та розмір земельної ділянки, письмова згода землекористувача, засвідчена нотаріально (у разі вилучення земельної ділянки). Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування, які передають земельні ділянки державної чи комунальної власності у користування відповідно до повноважень, визначених статтею 122 Земельного Кодексу, забороняється вимагати додаткові матеріали та документи, не передбачені цією статтею.

Відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування в межах їх повноважень у місячний строк розглядає клопотання і дає дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні. Підставою відмови у наданні такого дозволу може бути лише невідповідність місця розташування земельної ділянки вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, а також генеральних планів населених пунктів, іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку.

Тобто, прийняттю рішення про передачу земельної ділянки у власність розпорядником (власником) земель передуює надання дозволу на розробку проекту землеустрою та безпосередньо розробка проекту та формування земельної ділянки із реєстрацією в Державному земельному кадастрі.

Водночас, як зазначено у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 29.09.2020р. у справі № 688/2908/16-ц, прийняття рішення власником (розпорядником) земель про надання дозволу на розробку проекту землеустрою певній особі вважається переддоговірною стадією щодо укладення у майбутньому певного правочину – передачі безоплатно земельної ділянки у власність, предмет якого на даній стадії не визначено, оскільки земельна ділянка не сформована та ще не є об'єктом цивільних відносин [1].

Водночас Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що відсутність договірних відносин між сторонами до моменту передачі земельної ділянки не означає, що на переддоговірній стадії сторони не несуть жодних обов'язків по відношенню одна до одної. Добросовісність та розумність належать до фундаментальних засад цивільного права (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України).

Отже, і на переддоговірній стадії сторони повинні діяти правомірно, зокрема, поводитися добросовісно, розумно враховувати інтереси одна одної, утримуватися від недобросовісних дій чи бездіяльності. Прояви таких обов'язків та недобросовісної чи нерозумної поведінки є численними і не можуть бути визначені у вичерпний спосіб. Зокрема,

недобросовісну поведінку може становити необґрунтоване припинення переговорів, пропозиція нерозумних умов, які завідомо є неприйнятними для контрагента, вступ у переговори без серйозних намірів (зокрема з метою зірвати укладення договору з третьою особою, наприклад з конкурентом недобросовісної сторони переговорів), нерозкриття необхідної контрагенту інформації тощо.

З врахуванням вище зазначених міркувань, необхідно зробити висновок, що навіть за умови недобросовісності діяльності органів місцевого самоврядування у сфері надання земельних ділянок комунальної форми власності, що виявляється у затягуванні процесів державної реєстрації припинення орендних правовідносин, підтвердженням наміру суб'єкту владних повноважень є подальше надання дозволу для оформлення проекту землеустрою іншій заінтересованій особі, що є підставою для розірвання земельних договірних правовідносин де-факто.

Література

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.09.2020р. у справі № 688/2908/16-ц. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92137264>

Щодо дефініції «органічне тваринництво»

*Луц Д.М., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Як засвідчує досвід світових країн, щороку відбувається приріст у постачанні на ринки органічної сільськогосподарської продукції виробництво якої, здебільшого, є не можливим без розвитку галузі органічного тваринництва. Україна, останнім часом, приділяє все більше уваги відповідній галузі. Зокрема, серед завдань поставлених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року передбачається сприяння створенню нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та модернізації існуючих, зокрема у сфері виробництва органічної продукції, розширення площі виробництва органічної продукції та сировини, що свідчить про наміри суттєво покращити ситуацію в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції [1].

Аналізуючи правові ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні Т. Оверковська зазначає, що за різними експертними оцінками, найближчим часом частка екологічно чистої продукції у світовому продовольчому балансі досягне 14–30% [2, с. 94].

Вимоги щодо безпечності харчових продуктів закладені в Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» який регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї [3].

Проте, в реаліях сьогодення постає питання про споживання не просто якісної продукції, а органічної продукції тваринного походження. Як слушно зазначає А.С. Овчаренко «Із трансформацією споживчих уподобань, активним використанням альтернативних методів сільського господарства, екологізацією міжнародної торгівлі тощо виникає необхідність підтримки розвитку органічного фермерства» [4, с. 42].

Говорячи про відповідні перспективи у нашій державі слід акцентувати увагу на тому, що одним із векторів руху передбачених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року, є вектор безпеки, який, серед іншого, акцентує увагу на необхідності забезпечення безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів [5]. Цілком логічно, що реалізація цього вектору має охоплювати сферу виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції.

Довгий час у вітчизняному законодавстві була відсутня відповідна дефініція. Ця прогалина була виправлена з прийняттям Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Законом встановлено, що органічне тваринництво – органічне виробництво, пов’язане з утриманням, розведенням (виробництвом) сільськогосподарських тварин (у тому числі птиці та комах) та продукції для отримання продукції тваринного походження [6]. Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [7] встановлено, що до сільськогосподарських слід відносити тварин, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження. Цілком можна погодитися з Д. Є. Захаровим, що сільськогосподарських тварин можна виділити як різновид домашніх тварин, що утримуються та розводяться людиною з метою задоволення різноманітних потреб: для харчування, виготовлення одягу, медичних препаратів, використання в якості тяглової сили, транспортних засобів і т. п. [8, с. 17].

Окрім цього, Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» встановлює, що органічні тварини – тварини (у тому числі птиця та комахи), вирощені в результаті органічного тваринництва.

Аналізуючи визначення «органічне тваринництво» мусимо констатувати, що, на нашу думку, відповідна дефініція є доволі розп’ямованою, оскільки включає в себе категорії «продукція необхідна для вирощування тварин», та «отримана продукція тваринного походження».

Окрім цього, на нашу думку, прогалиною запропонованої дефініції є відсутність згадки про селекційну роботу, необхідну для виведення нових порід тварин, які можуть бути придатними для органічного тваринництва та, у підсумку, даватимуть кращу продукцію.

З урахуванням наведеного, пропонуємо наступне визначення: органічне тваринництво – органічне виробництво, пов’язане з утриманням, розведенням та виведенням порід сільськогосподарських тварин (у тому числі птиці та комах), які відповідають встановленим вимогам, з метою отримання органічної продукції.

Література

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1437-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248907971> (дата звернення: 09.11.2020).
2. Оверковська Т. К. Правові ознаки органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 94–98.
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр> (дата звернення: 07.10.2019).
4. Овчаренко А. С. Міжнародні та регіональні програми підтримки та популяризації органічного виробництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Економіка*. 2017. Вип 28. С. 42–46.
5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 07.10.2019).
6. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2496-viii> (дата звернення: 07.10.2019).
7. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.
8. Захаров Д. Е. Животные как объекты гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Екатеринбург, 2010. 207 с.

**Правові основи інтеріоризації доброчесності у публічно-правових відносинах
Республіки Болгарії ресурсами її спеціалізованих кримінальних судів
(Спеціалізираните наказателни съдилища)**

*Макаренков О.Л., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Потреба у створенні спеціалізованої установи у Республіці Болгарії (далі – РБ) для відправлення правосуддя за категорією корупційних кримінальних, а тим більш її ефективне функціонування питання, відповіді на які відносні, оскільки залежать (depend on) від наявності належних умов. Якщо країна відчуває історико-правову неминучість створення такої інституції, то її варто створити. При цьому лінгвістично-правовий (семантичний) досвід європейських країн сукупно з політико-правовими чинниками з-поміж іншого, виявив, що номінації означення «спеціальний», «надзвичайний», «особливий» та подібні у назві такого суду матимуть наслідки визнання неконституційним його діяльність. Наприклад, за ч. 5 ст. 125 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Наступне за створенням спеціалізованого антикорупційного суду питання стосується суттєво складнішої проблеми – його ефективності, спроможності робити те, заради чого він виник. У цьому зв'язку варто пам'ятати про залежність такої роботи від відповідної діяльності усіх інших складових антикорупційної інфраструктури – слідчих, прокурорів, громадськості. Жодних успіхів такого типу правосуддя марно чекати, якщо усі інші учасники антикорупційних проваджень неефективні, громадяни толерантні до корупції, публічно-правові відносини найвищого рівня насичені недоброчесністю тощо. Також визначальною передумовою доречності створення та подальшого очікування користі від роботи зазначеного суду стає досконале кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство. Якщо формулювання складів злочинів неякісні і/або кримінально-процесуальне законодавство не дозволяє порядним і професійним правоохоронцям розслідувати корупційні злочини і доводити у суді вину корупціонерів, то поява антикорупційного суду передчасна. Як бачимо порушене у цій роботі питання міждисциплінарне. Відповіді на нього цікавлять посадових осіб органів публічної влади, які щиро бажають поширювати стандарти доброчесності, вбачаючи у цьому ресурс для соціального прогресу. Варіанти вирішення корупційної проблеми невсипно формулюють вчені, зокрема болгарські: А. Ангелов, І. Дерменджієв, Г. Костадинов, Д. Димитров, І. Киряков, К. Лазарев, М. Мезнов, П. Стайнов, Е. Стоє та ін. Науковці з України, РФ та інших пострадянських країн також присвятили свої роботи відповідній тематиці судової системи, а саме: А.А. Бутирський дослідив зміст та особливості судової системи Республіки Болгарія; І.В. Ілієв – судовий контроль за законністю актів органів місцевої виконавчої влади у Республіці Болгарія; К.К. Ненілін – парламентський контроль у РФ і в Республіці Болгарії (порівняно-правовий аналіз); О.В. Опря – конституційні суди в постсоціалістичних державах Східної Європи: на прикладі Конституційного суду Республіки Болгарії; Н.В. Охотницька – становлення судової системи України (1991-2012 р.р.): історико-правовий аспект; О.М. Панокін – забезпечення прав особистості в кримінально-процесуальному законодавстві Республіки Болгарії; та ін. Водночас у зазначеному тематичному напрямі цієї роботи відчувається недостатність наукових розробок, що актуалізує її виконання.

Боротьба з організованою злочинністю є викликом для будь-якої країни. Організована злочинність все більше набуває транскордонного характеру, а складність цього виду злочинної діяльності вимагає наявності інших інструментів зустрічної дії, ніж тих, що призначені для боротьби зі звичайною злочинністю. Звернення до спеціалізованих органів на перший погляд здається привабливою ідеєю. Болгарія – одна з тих країн, в яких за останні кілька років були реструктуровані або створені абсолютно нові органи, головною місією яких є боротьба з організованою злочинністю. Спеціалізовані суди та Спеціалізована прокуратура – приклади таких структур, поява яких значною мірою відповідає реакції на

критику ЄС щодо відсутності видимих результатів у боротьбі з організованою злочинністю [1, с. 6].

В своєму висновку під назвою «Системна проблема неефективності розслідування в Болгарії» 2015 р. ЄСПЛ відзначив, що вже у понад 45 своїх судових рішеннях проти Болгарії суд зобов'язав публічну владу Болгарії провести ефективне розслідування і вважає, що ці повторювані недоліки виявляють існування системної проблеми. Європейська комісія додала, що хоча ці рішення ЄСПЛ, очевидно, стосуються державної влади загалом, більшою мірою питання має правоохоронний характер й проблеми кореняться у прокуратурі та судовій владі. Тривка основа утвердження ідеї верховенства права в країні продовжує зумовлюватися загрозою зростання та стійкості інститутів корупційних зв'язків. У звіті Європейської комісії з питань співробітництва у справі правосуддя та результатах інших соціологічних досліджень відзначається, що тільки близько 4% болгарського суспільства довіряють судовій владі [2, с. 5]. Голова Верховного касаційного суду РБ відзначив, що оскільки болгарські олігархи сильно впливають на державу, то будь-яка спроба повернути владу в руки громадян справді може перетворитись на переворот. Корупційна система представлена великою кількістю людських та матеріальних ресурсів, яка гарно функціонує та вміло користується послугами, засобами масової інформації, економікою, політикою і, звичайно, судовою владою [3]. Тому, наприклад, доречною стає впровадження єдиної системи обміну інформацією між структурами судової влади, Міністерством внутрішніх справ, податковою адміністрацією, Митницею, Державним органом дебіторської заборгованості, Державним агентством фінансового нагляду та Національним статистичним інститутом [2, с. 8].

РБ як держава-учасниця ООН забезпечує, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів. Такому органу чи органам забезпечується необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи Держави-учасниці, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно й без будь-якого неналежного впливу. Такі особи або працівники такого органу або органів повинні мати відповідну кваліфікацію та ресурси для виконання покладених на них завдань (ст. 36) [4].

Спеціалізований кримінальний суд та Апеляційний спеціалізований кримінальний суд РБ спочатку були визнані непотрібними і небезпечними ініціативами, що ставлять під загрозу основні права людини та досягнення демократичного суспільства. Під час публічної дискусії з питання про те, чи слід створювати такі суди, позиція щодо того, що вони стануть репресивними установами, що обслуговують каральну політику та інші інтереси домінуючої політичної сили, є інструментом для поводження з політично незручними людьми, особливо з конкурентами. Початкові заперечення та компрометація ідеї створення спеціалізованих судів загострила увагу громадськості до діяльності цього органу юстиції, створеної, незважаючи на упередженість експертів та представників громадськості. Наразі інтерес громадськості та ЗМІ до функціонування цього суду зростає й суспільство очікує реальних результатів у боротьбі з корупцією, яка часто стає складовою організованої злочинності [1, с. 6].

За ст. 411а Кримінально-процесуального кодексу РБ, спеціалізовані кримінальні суди мають юрисдикцію у справах про злочини вчинені членами Комісії з питань боротьби з корупцією та конфіскацією незаконно набутого майна, Національного бюро контролю за спеціальними розвідувальними засобами на умовах та порядку, передбачених Законом про спеціальні розвідувальні засоби [5; 6].

Профільним нормативно-правовим актом антикорупційного змісту в кінці грудня 2017 р. став Закон «Про запобігання корупції та конфіскацію незаконно набутого майна» (втратили чинність Законите «За публичност на имущество на лица, заемащи висши държавни и други длъжности» 2000 р., «За предотвратяване и установяване на конфликт на интереси» 2008 р., «За отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество» 2012 р.) [7].

Отже, спеціалізовані антикорупційні суди у Республіці Болгарії (Спеціалізовані наказателен съд и Апелативни специализиран наказателен съд) є інституцією судової влади, яка за природою не виконує функцію раннього попереджувального втручання з метою недопущення корупції. Його діяльність з відправлення правосуддя по кримінальним корупційним справам суть боротьби за доброчесність та відновлення права, втрачених під час та за наслідками злочинної недоброчесності у сфері публічно-правових відносин. Винесення та виконання вироків за такою категорією справ виявляє профілактичну дію тільки щодо майбутніх корупційних діянь засудженого та інших потенційних злочинців, демонструючи відповідно функції спеціальної та загальної превенції кримінального покарання. Відсутність зниження рівня корупції у цій країні за наслідками роботи Спеціалізованого кримінального суду означає, що причини її поширення не пов'язані з ним, а знаходяться в інших вимірах організації та діяльності структур антикорупційної інфраструктури, правилах антикорупційних законів кримінально-правового блоку, практик застосування їхніх норм.

Спеціалізовані кримінальні суди стали у РБ інститутами, які розглядають справи проти організованої злочинності, у т. ч. корупційні, а також забезпечують судовий контроль над досудовим розслідуванням таких справ, якщо правосуддя по ним відправляється звичайними судами.

Література

1. Илкова Р., Смедовска-Тонева Р. Специализиранят наказателен съд: правна рамка и дейност (2012–2013 г.). София : РискМонитор, 2014. 44 с.
2. Авджийски Л. Нов анализ на ИПИ: Антикорупционната политика на България. април 2016. URL: https://ime.bg/var/images/Anticorruption_analysis_final.pdf
3. Слово на председателя на Върховния касационен съд Лозан Панов по случай 135-годишнината от създаването на съда, 11 декември 2015 г. URL: http://www.vks.bg/vks_p02_0279.htm.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
5. Наказателно-процесуален кодекс от 14.10.2005. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135512224>
6. За специалните разузнавателни средства. Законът от 08.10.1997. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2134163459>
7. За предотвратяване на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество: Законът от 20.12.2017. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2137180227>

Деякі питання оптимізації управлінської діяльності в системі правоохоронних органів

*Мельковський О.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Оновлення існуючих підходів до управління органами поліції вимагає вироблення чітких критеріїв оцінки їхньої роботи, оптимальних та універсальних підходів до вирішення нагальних завдань, що стоять перед ними; формування умов для ефективного прийняття рішень, ініціативності і мотивації персоналу.

Відсутність оптимальної структури управління – найбільш поширений недолік в діяльності багатьох підрозділів поліції. Організаційна структура повинна відображати довгострокову програму і комплекс основних цілей організації, оскільки досягнення цілей є основою спільної діяльності співробітників. Структура будь якої правоохоронної системи повинна реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. При цьому, організаційна структура ефективна тільки тоді, коли вона сприяє досягненню поставлених перед колективом підрозділу цілей при мінімальних затратах енергії і ресурсів.

Пошук оптимальної для даного часу структури правоохоронних органів нерідко супроводжується серйозними помилками. Серед них перевищення норми керованості, невірно вибраний стиль управління, спроби домогтися ефективності за рахунок об'єднання близьких за профілем роботи структурних підрозділів та інше.

Оптимізація діяльності правоохоронних органів лежить у використанні наукового підходу до організації діяльності будь-якої структури діючої системи. Розшифровка цього сенсу полягає в можливості передачі керівником частини своїх службових функцій підлеглим без активного втручання в їх дії. Цей оптимізаційний прийом зазвичай називається методом делегування повноважень. Роль методу делегування повноважень в управлінні настільки велика, що багато дослідників і практики схильні розглядати його як окремий принцип управління.

Суть делегування повноважень полягає в передачі керівником частини покладених на нього повноважень, прав і відповідальності своїм компетентним співробітникам, як правило заступникам.

З точки зору науки управління головне завдання керівника поліцейського підрозділу полягає в тому, щоб не самому виконувати роботу, а забезпечити організацію діяльності співробітників, взяти на себе відповідальність і застосувати владу для досягнення поставленої мети. Будувати відносини між начальником і підлеглими на хитрощах, обмані або лестошах – аморально і безнадійно помилково. Якщо колектив знає свої завдання і розуміє суть методів, які застосовуються керівником для досягнення мети, то можна впевнено розраховувати на підтримку більшості і знаходити виконавців, яким можна довіряти самостійне вирішення локальних, а іноді і багатофункціональних завдань.

Делегування повноважень можливо і доцільно в тому випадку, якщо керівник підготував гідних виконавців, довіряє їм і може майстерно керувати ними.

Методи і способи вирішення організаційних задач, при управлінні органами внутрішніх справ, завжди є багатоваріантними. Існує ще одна позитивна риса принципу делегування повноважень – виконавець проходить хорошу і абсолютно необхідну школу управлінського розвитку, привчається до самостійності. Зростає його впевненість в своїх силах і ініціатива. При цьому важливо пам'ятати, що виконавець має право на помилку, і в цьому випадку керівник зобов'язаний надати йому всіляку допомогу в самій тактовній формі.

Особливо делікатний аспект – організація контролю дій підлеглих в поліцейських підрозділах. Дріб'язкова опіка нічого, крім шкоди, не дасть. Разом з тим відсутність контролю може призвести до зриву управління і діяльності. Рішення проблеми контролю – в чітко налагодженому зворотному зв'язку, у вільному обміні інформацією між співробітниками і, звичайно, в досить високому авторитеті і управлінській майстерності керівника.

Делегування повноважень в поліцейських підрозділах ефективно, якщо підлеглі дійсно знають і розуміють, які нові обов'язки передані їм. Крім того ефективність забезпечується тоді, коли співробітник підготовлений до виконання нових функцій завчасно і є впевненість в його здатності виконати завдання, та забезпечено дію механізму стимулювання і мотивації.

З точки зору загальної теорії управління виконавець повинен бути вільний у своїх діях: чим менше помітно участь керівника у виборі шляхів реалізації поставлених завдань, тим краще. Крім того, виконавець повинен бути впевнений в своєму праві йти на продуманий ризик і в праві здійснення помилок. Це важливо і як спосіб боротьби з рутинною і відсталістю в діяльності апарату управління. У всіх випадках необхідно встановлювати конкретні цілі та строки виконання завдання, а підлеглі повинні правильно розуміти необхідність контролю ходу виконання службових завдань. Виконавець повинен виходити з того, що він не тільки має право приймати оперативні рішення, але, і зобов'язаний застосувати його в разі потреби. Співробітник поліцейського підрозділу, який отримав повноваження, не тільки може, а й зобов'язаний, діяти, якщо цього вимагає ситуація, він

повинен знати, що йому доведеться звітувати не тільки за свої рішення, але і за бездіяльність. Особливо це положення важливо при виникненні екстремальних ситуацій, коли людський фактор набуває особливого значення.

У практичній діяльності органів внутрішніх справ перед керівником часто виникає своєрідне завдання психологічного вибору, виконання якої задачі доручити виконавцю, знайомої або принципово нової. Найчастіше делегується виконання нового завдання, особливо якщо воно здається керівнику малопривабливим. Проблема в тому, що, передавши вирішення завдання будь-кому, керівник все одно несе відповідальність за його виконання і контроль.

Досвідчені керівники поліцейських підрозділів часто доручають здатним співробітникам трохи складніші завдання, ніж підлеглий звик виконувати. У цьому випадку бажано підготувати завдання в формі письмового розпорядження. Отримавши складне завдання, співробітник розкривається більш повно і отримує щире задоволення від виконання завдання і наданої йому довіри.

Іноді делегування повноважень не дає очікуваного ефекту – виконавець не в повному обсязі виконує покладені на нього нові функції. Найчастіше це відбувається в тих випадках, коли необхідно приймати непопулярні рішення. Серед інших причин найчастіше спостерігається невпевненість в правильності прийнятого відповідального рішення, недостатній досвід, іноді і принципова незгода з думкою керівника. Однак існує комплекс управлінських завдань, вирішення яких завжди слід залишати за керівником. Це в першу чергу прийняття принципових рішень. Роль першої особи поліцейського підрозділу прийняти на себе виконання завдань з високим ступенем ризику, що виходять за рамки сформованого регламенту і існуючих традицій.

Ефективність делегування повноважень очевидна, але не всі керівники поліцейських підрозділів поспішають його застосовувати по ряду причин. Основна з них, це боязнь втратити владу і займану посаду. Віддаючи частину своїх повноважень іншим, міркують вони, я скорочую, природно, свої права, а це до добра не приведе. Якщо виконавець не виконає свої нові завдання, то доведеться терміново втручатися і виправляти чужі помилки. Якщо ж підлеглий виконає завдання дуже добре, то начальство цілком резонно може задуматися про мою відповідність займаній посаді. Крім того, це амбітність і недовіра до підлеглих. Низька оцінка здібностей своїх співробітників і завищена самооцінка народжують недовіру до них. Визначити відповідність співробітника займаній посаді – завдання не з легких. Необхідний досвід і вміння відокремити професійні ділові якості від словесної мішури і зовнішньої помпезності співробітника.

Досить важливе значення має система наставництва, коли до новачка прикріплюють досвідченого фахівця, а так само часті контакти керівника зі своїми співробітниками, іноді і в неофіційній обстановці. Позитивний ефект має практика обов'язкових квартальних письмових звітів про діяльність провідних співробітників. Складання звіту дозволяє виконавцю глибше вникнути в конкретні деталі, а керівнику – об'єктивно оцінити результати роботи співробітника і зробити обґрунтовані висновки про його відповідність займаній посаді.

Виконувана робота повинна відповідати інтелектуальним і фізичним можливостям співробітника поліцейського підрозділу. Принцип відповідності необхідно застосовувати кожному керівнику при підборі і розстановці управлінських кадрів і в першу чергу при оцінці можливостей і відповідності виконуваних службових обов'язків. Головне завдання і основне свідчення вміння керівника – це здатність дати співробітнику роботу по його здібностям і домогтися виконання дорученого завдання.

Таким чином управління в правоохоронних органах являє собою такий процес взаємодії сторін, при якому одна з них чинить вплив на другу, друга ж виявляється здатною сприйняти такий вплив і будувати свою поведінку відповідним чином. Результати управлінської діяльності можуть вважатись успішними за умови, якщо керівник (суб'єкт управління) чітко визначив мету взаємодії, а підлеглий (об'єкт) має засоби й можливості для

її реалізації. Управлінська взаємодія може реально функціонувати тільки в тому випадку, якщо об'єкт управління якісно виконує команди суб'єкта управління.

Позитивні та негативні аспекти проектного законодавства на зміну чинного Кодексу законів про працю України

*Омельяничук С.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Кодекс законів про працю, який був прийнятий ще 10 грудня 1971 року і набув чинності з 1 червня 1972 року, безсумнівно є фундаментальним нормативно-правовим актом вітчизняного трудового законодавства. Це дійсно трудова Конституція, яка пережила безліч змін та доповнень, але все ж таки продовжує регулювати трудові правовідносини і нині. Слід зазначити, що починаючи з 1973 року Верховною Радою було прийнято понад 120 законів про внесення змін до КЗпП, внаслідок цього із 265 статей та преамбули, що містились у першій редакції КЗпП, суттєво змінилися 235 статей [1].

Численність і застарілість низки підзаконних нормативно-правових актів часто і небезпідставно критикується експертами та фахівцями із трудового права.

Також слід зазначити, що стало необхідним послідовно відобразити в національному трудовому законодавстві положення міжнародно-правових документів з питань праці, що є обов'язковими для України, а також актів Європейського Союзу в зв'язку із здійсненням Україною зовнішньополітичного курсу в напрямку європейської інтеграції [2].

На думку О.М. Ярошенка головним завданням при підготовці майбутнього проекту Трудового кодексу України має стати досягнення оптимального поєднання інтересів працівників і роботодавців при забезпеченні належного захисту прав і інтересів працівників і збереження ефективного суспільного виробництва. Трудове законодавство має стимулювати працівників до високопродуктивної праці відповідно до укладених трудових договорів і захищати їх від свавілля роботодавців. При цьому такий захист не повинен бути надмірним та перешкоджати розвитку виробництва, створенню нових робочих місць, а також ставати на заваді працевлаштуванню осіб, які шукають роботу [3, с. 43].

На сьогодні в Верховній Раді зареєстровано два проекти зміни Кодексу законів про працю. Це власне проект Трудового кодексу №2410 від 08.11.2019 та ідентичний йому за змістом, проте відмінний за формою, проект Закону про працю №2708-1 від 11.01.2020 [4;5]. Обидва проекти складаються із 385 статей, однак за структурою їх викладення дещо різняться. Проект Кодексу містить 9 книг, які складаються із глав. Проект Закону не містить книг, а складається виключно із 35 глав. Слід підкреслити, що за змістом це ідентичні законопроекти, проте різні за формою.

Серед головних позитивних моментів проектів можна виділити наступні:

- забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, а обов'язок доказування відсутності її фактів покладається на роботодавця (ст.3);
- проведено чітке розмежування регулювання трудових правовідносин для окремих категорій громадян, громадян України, які працюють за кордоном, іноземців та осіб без громадянства (ст.5-8);
- у разі якщо в судовому порядку буде встановлено, що відносини за цивільно-правовим договором фактично є трудовими відносинами, до таких відносин застосовуються норми трудового права (ст.5);
- закріплюється загальна система нормативно-правових актів, що регулюють трудові відносини (ст.10-17);
- визначені та детально зафіксовані основні права та обов'язки працівників та роботодавців (ст.18-29);
- надається визначення трудових відносин, що дозволить протистояти підміні трудових договорів цивільно-правовими угодами, статусом суб'єкта підприємницької

діяльності та іншим сурогатним формам, за допомогою яких працівник виводиться з-під захисної дії трудового законодавства (ст.30);

- детально врегульовуються питання дистанційної (надомної) праці та сумісництва (ст.42,43), відсторонення працівника від роботи (ст.70-76);

- змінено кваліфікаційну ознаку систематичного невиконання працівником трудових обов'язків. Систематичним пропонується вважати невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків працівником, до якого щонайменше двічі протягом року застосовувалося дисциплінарне стягнення та на день порушення ці стягнення не знято (ст.92);

- обмежується право роботодавця залучати працівника до чергування – не частіше ніж 1 раз на місяць. Встановлюється порядок його оплати та надання часу відпочинку (ст. 140);

- тривалість щорічної відпустки збільшено до 28 календарних днів (ст. 173);

- введено соціальну відпустку чоловікам/батькам у зв'язку з народженням дитини тривалістю 14 календарних днів;

- встановлюється окремий інститут матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником (ст. 363-365);

- забороняється застосовувати будь-які коефіцієнти при визначенні розміру прямої дійсної шкоди, тобто фактично скасовується підвищений розмір матеріальної відповідальності.

- стаття 382 звільняє працівників від сплати судового збору у всіх трудових спорах. Також загальний строк звернення до суду подовжений до 1 року.

До основних недоліків слід віднести наступні:

- скасовується контракт як форма трудового договору.

- необгрунтовано розширена дефініція звільнення працівника, внаслідок втрати довіри з боку роботодавця, вказівкою на те, що такі дії можуть бути не пов'язані безпосередньо з роботою (ст.92).

- документ так і не надає визначення аморального проступку (ст.92).

- книга шоста «Колективні трудові відносини» складається тільки із 3 статей (ст.335-337), що явно не відображає сучасний стан колективних відносин, не відповідає структурі проекту і потребує доопрацювання, або виключення і перенесення до загальних положень Кодексу.

- викликає занепокоєння стаття 342, яка розширює повноваження інспектора з праці і надає йому можливість проводити перевірку роботодавця без попередження у будь-який час на власний вибір.

- стаття 350 доповнює існуючий перелік дисциплінарних стягнень зауваженням. В той же час відсутнє як саме його визначення, відмінність від догани, тривалість дії.

Таким чином, проаналізувавши проект Трудового кодексу №2410 та проект Закону про працю №2708-1 можна дійти висновку, що вони включають ряд позитивних моментів для регулювання сучасних трудових правовідносин. В той же час, як за своєю структурою так і за змістом, представлені документи містять ряд суттєвих недоліків, недостатньо законодавчо сформовані та потребують детального доопрацювання.

Література

1. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Пояснювальна записка до проекту Трудового Кодексу України №2410 від 08.11.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331.

3. Ярошенко О. М. Про необхідність кодифікації трудового законодавства. *Вісник національної академії правових наук України*. 2004. №1. С.38-44. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4973/1/Karoshenko_38.pdf.

4. Проект Трудового кодексу України №2410 від 08.11.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331.

5. Проект Закону про працю №2708-1 від 11.01.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67848.

Бюро економічної безпеки: чергова спроба створення в контексті інституційних змін системи правоохоронних органів України

*Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Успішне функціонування публічної фінансової системи держави є базовою складовою стійкого економічного зростання, розвитку об'єктів соціально-культурної інфраструктури, поліпшення інвестиційно-інноваційного клімату, розширення можливостей для бізнесу, підвищення якості надання державних послуг. Світові глобалізаційні економічні процеси генерують нові вимоги до формування й ефективного використання публічних фінансових ресурсів на всіх рівнях управління економікою та обумовлюють стратегічні вектори системного реформування правоохоронних органів, що забезпечують фінансову безпеку держави. Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392.220 [1], серед актуальних загроз національній безпеці України визначені зростання безробіття, низький рівень добробуту, непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище. Однією з причин виникнення таких загроз є високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки, що і обумовлює пошук, вже декілька років поспіль, ефективної моделі правоохоронного органу, основною місією якого стане участь у забезпеченні економічної безпеки держави.

Необхідно зазначити, що теоретико-методологічні дослідження, пов'язані із формуванням та використанням фінансових ресурсів держави (в тому числі і моделювання найбільш ефективних інструментів забезпечення її економічної безпеки) актуалізуються на сучасному етапі розвитку як в дослідженнях вчених-економістів (роботи А. Бірман, З. Варналій, О. Василик, В. Глушенко, В. Дем'янишина, В. Загорського, М. Кульчицького, І. Луніна, Д. Серебрянського та ін.), так і в працях вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів (В. Бойко, А. Бузницький, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, О. Дрозд, О. Кириченко, Т. Ковальчук, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, П. Саблук, О. Скидан, Т. Тишук, С. Шепетько та ін.), які приділяють увагу дослідженню можливих моделей створення нового органу фінансових розслідувань – Служби фінансових розслідувань, Фінансової поліції, Національного бюро фінансової безпеки України, Бюро фінансових розслідувань оскільки сучасна система органів протидії загрозам фінансовій безпеці України досить розгалужена (адже до неї входить Національна поліція України, Служба безпеки України, податкова міліція, Прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна аудиторська служба України тощо).

Створення служби фінансових розслідувань, на думку О. Ніпіліаді, є нормальною практикою для всіх цивілізованих країн [2, с. 168], при чому створюючи органи фінансових розслідувань держави виходять із ідеї концентрації всіх або окремих функцій з протидії злочинам у фінансовій сфері не в поліцейському відомстві, а в окремому вузькоспеціалізованому органі державної влади (ця практика є характерною для Литви - Служба розслідувань фінансових злочинів, США - Служба внутрішніх доходів (Internal Revenue Service, IRS) з мережею підрозділів, що займаються виявленням та розслідуванням фінансових злочинів (IRS Criminal Investigation), і Служба з боротьби з тероризмом і фінансової розвідки (TFI) [3, с. 191], Великобританії - Служба з протидії організованим злочинності Великобританії (Serious Organised Crime Agency, SOCA) тощо або держави обирають іншу модель для запобігання та боротьби із економічними злочинами – створюють національну фінансову поліцію (Грузія, Італія, Киргизька Республіка тощо).

Слід акцентувати увагу на тому, що протягом кількох років поспіль в Україні триває дискусія щодо доцільності та можливості створення окремого єдиного правоохоронного органу з протидії злочинам у фінансовій, податковій та економічній сферах, який отримає частину підслідності інших органів правопорядку, у зв'язку з чим запропоновано цілу низку законопроектів.

Так, наприклад, з метою розділення сервісної та правоохоронної функцій фіскальної служби, ліквідації податкової міліції, оптимізації структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері фінансів, усунення дублювання їх функцій, проектом Закону України від 15.03.2016 р. № 4228 «Про фінансову поліцію» [4], ідеєю якого було створення фінансової поліції як державного правоохоронного органу, основним завданням якого було визначено запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави, економічної безпеки. У березні 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив інший законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)», у відповідності до якого, вбачалося за доцільне створити Службу фінансових розслідувань (при чому функціональне навантаження залишалося тим же - запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які прямо чи опосередковано заподіюють шкоду публічному інтересу в сфері фінансів [5].

Законопроекти від 19.03.2018 р. № 8157 та від 29.08.2019 р. № 1184 «Про Національне бюро фінансової безпеки в Україні», якими було запропоновано модель Національного бюро фінансової безпеки України як державного правоохоронного органу, що забезпечує усунення загроз фінансовій безпеці держави (у тому числі шляхом виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його підслідності, які завдають шкоди публічним фінансам, та запобігання їх вчиненню у майбутньому) [6-7]. Як альтернатива було також розроблено та подано до ВРУ 30.08.2019 р. Законопроект № 12108 «Про Бюро фінансових розслідувань», яким знову було зроблено спробу реформувати систему правоохоронних органів, відповідальних за протидію економічній злочинності [8]).

Оскільки вищенаведені законопроекти не були позбавлені недоліків, і питання створення в Україні єдиного органу фінансових розслідувань і досі залишається невирішеним, не зважаючи ані на той факт, що вже з 2017 року з Податкового кодексу під час бюджетної ночі зник розділ "Податкова міліція", ані на останні трансформації, які відбулися із Державною фіскальною службою України, яка продовжує виконувати правоохоронну функцію до утворення нового правоохоронного органу комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку. Додатковим аргументом щодо необхідності створення в Україні спеціального державного органу в сфері економічної безпеки є ратифікація Кредитної угоди з Європейським Союзом, за яку 25 серпня 2020 р. проголосували депутати Верховної Ради України. Угодою передбачено надання Україні макрофінансової допомоги у розмірі 1,2 млрд євро, утім серед умов отримання другої частини кредиту зазначено вимогу ліквідації податкової поліції. Також у Меморандумі про взаєморозуміння між Європейським Союзом та Україною зауважено, що з метою повного введення в дію з 1 січня 2021 р. Верховна Рада України ухвалить у першому читанні проект закону про створення нового агентства для розслідування серйозних економічних та фінансових злочинів.

Зважаючи назазначене, Україна взяла на себе відповідні зобов'язання перед міжнародними партнерами, що й обумовило розробку чергового Проекту Закону про Бюро економічної безпеки від 02.07.2020 р. № 3087-д [9] (прийнято ВРУ у першому читанні), у пояснювальній записці до якого визначено, що Бюро економічної безпеки - це правоохоронний орган, на який покладається виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері економіки, що створюють загрозу життєво важливим інтересам України, а також запобігання їх вчиненню у майбутньому. На жаль, як і попередні, містить ряд серйозних недоліків, які треба врахувати при доопрацюванні законопроекту. Слід акцентувати увагу на тому, що дискусії навколо можливої моделі органу

та його статусу, підпорядкування та завдань, добору кадрів та специфіці організації роботи знову актуалізувались як серед науковців, так і юристів-практиків (зокрема, дослідження Т. Острікової, С. Солодченка, О. Леменова, Д. Юровського та ін.), які стосуються ряду таких важливих питань, зокрема:

1) *який же статус повинен отримати цей новостворений орган – цивільний чи правоохоронний?*

Головною відмінністю останнього Законопроекту є його правоохоронний функціонал. І саме це питання викликає ряд зауважень. Зокрема, головний експерт StateWatch О. Леменов вважає, що цей орган повинен мати організаційно-правовий статус у вигляді центрального органу виконавчої влади (як пропонувалося у законопроекті № 3087), а не правоохоронного органу. "Цивільність" органу, відстоює і Т. Острікова, вбачаючи найбільш сприятливі умови для швидкого та законного доступу до інформації з баз даних та реєстрів податкової, митниці, фінансового моніторингу, які координує Міністерство фінансів України. Враховуючи завдання, повноваження майбутнього органу вважаємо, що зазначений орган повинен мати статус правоохоронного.

2) *Підпорядкування Бюро економічної безпеки України?*

У проаналізованих законопроектах планувалося, що повноваження щодо створення нового органу та координації його діяльності належатимуть КМУ та відповідно міністру фінансів України. У законодавчій пропозиції, що готується до розгляду у ВРУ Директор Бюро економічної безпеки призначатиметься Президентом України. Щодо цього питання, слід акцентувати увагу на тому, що у висновку Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на це питання звертається увага та зазначається, що повноваження Президента України щодо створення нового правоохоронного органу суперечать приписам ст. 106 Конституції України, яка містить вичерпний перелік повноважень Президента України, і в якій відповідні повноваження відсутні. Відтак, слід синхронізувати аналізований законопроект із вимогами Основного закону держави (і на нашу думку, доцільно повернутися до попередньої моделі, яка передбачала створення та підпорядкування зазначеного органу КМУ), що убезпечить від неконституційності створення цього державного органу.

Таким чином, підводячи підсумки, слід зазначити, що створення в Україні нового правоохоронного органу, відповідального за розслідування фінансових злочинів проти держави, є необхідним та доцільним, оскільки дозволить максимально наблизити України до європейських правоохоронних стандартів у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями, реорганізувати податкову міліцію, оптимізувати структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері фінансів, усунути дублювання їх функцій. Але все перелічене можливе лише за умови доопрацювання законопроекту, яким визначатиметься правовий статус та особливості функціонування такого органу, в іншому випадку дива з появою БЕБ чекати не варто.

Література

1. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392.220. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Ніпіліаді О. Перспективи створення Служби фінансових розслідувань: українські реалії та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 3 (11). С. 165-170.
3. Лепській С.І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності. *Кримінально-процесуальне право та криміналістика*. 2014. № 2. С. 189 - 195.
4. Про фінансову поліцію: Проект Закону України від 15.03.2016 р. № 4228. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/.
5. Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)»: Проект Закону України від 12.03.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0453.html.

6. Про Національне бюро фінансової безпеки в Україні: Проект Закону України від 19.03.2018 р. № 8157 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676
7. Про Національне бюро фінансової безпеки в Україні: Проект Закону України від 29.08.2019 р. № 1184 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485
8. Про Бюро фінансових розслідувань: Проект Закону України від 30.08.2019 р. № 12108 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516
9. Про Бюро економічної безпеки: Проект Закону України від 02.07.2020 р. № 3087-д URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331

Ризик як суб'єктивна підстава об'єктивної відповідальності перевізника за шкоду, завдану каліцтвом чи загибеллю пасажирів

*Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Стаття 928 ЦК України визначено особливості відповідальності перевізника за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю пасажирів. Згідно положень даної статті, така відповідальність визначається відповідно до Глави 82 ЦК України, якщо договором або законом не встановлена відповідальність перевізника без вини.

Дійсно, Правилами повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу 2018 р. закріплено відповідальність авіаперевізника за шкоду, завдану каліцтвом чи загибеллю пасажирів. Згідно п.1 Глави 1 Розділу XXVI (Обов'язки авіаперевізника та розмір компенсації за заподіяну шкоду) авіаперевізник відповідає за шкоду, яка спричинила загибель або тілесне ушкодження пасажирів, виключно у разі, якщо подія, яка стала причиною загибелі або тілесного ушкодження, відбулася на борту повітряного судна або під час посадки чи висадки пасажирів на/з борт(у) повітряного судна.

Тобто, єдиною умовою відповідальності авіаперевізника за шкоду, спричинену загибеллю або тілесним ушкодженням пасажирів Правила визнають факт завдання такої шкоди.

Притому, єдиною підставою звільнення авіаперевізника від цивільно-правової відповідальності за таку шкоду визнано недбалість, неправомірну дію чи бездіяльність особи, яка вимагає відшкодування, або особи, від якої походять її права, спричинили шкоду або її виникнення. Але в тому випадку, якщо авіаперевізник доведе, що недбалість, неправомірну дію чи бездіяльність спричинили шкоду або її виникнення.

В цивільно-правовій літературі справедливо звертається увага, що на інших видах транспорту такі спеціальні норми відсутні, що дозволяє звернутися до положень Глави 82 ЦК України, і, зокрема, до положень ст. 1187 ЦК України (відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки).

Частиною 5 ст. 1187 ЦК України, зокрема, закріплено, що особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Тобто, за всі випадки шкоди, завданої каліцтвом чи загибеллю пасажирів, пов'язаної саме з експлуатацією транспорту як джерела підвищеної небезпеки, перевізник несе відповідальність, звичайно, окрім випадків умислу потерпілого чи дії обставин непереборної сили.

Тобто, в даному випадку йдеться про відповідальність «без вини», щодо конструкції якої в спеціальній науковій літературі тривають дискусії.

Окремими науковцями було висловлено позицію, що йдеться про категорію «ризик», та те, що в умовах усвідомленого перевізником ризику діяльності з перевезення пасажирів як діяльності, пов'язаної з експлуатацією транспортного засобу (джерело підвищеної небезпеки за ст. 1187 ЦК України), йдеться про свідомий вибір прийняття на себе ризиків несення цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану здоров'ю особи чи спричинення її смерті.

Відомий цивіліст В.А. Ойгензіхт взагалі визнав ризик суб'єктивною умовою цивільно-правової відповідальності [1, с. 210]. Проаналізувавши зміст його праць стає зрозумілим, що йдеться про специфіку суб'єктивної умови складу цивільно-правової відповідальності: усвідомлення особою вірогідності настання негативних наслідків, прийняття на себе обов'язків, пов'язаних з настанням цих наслідків, прийняття рішення діяти всупереч загрози можливості настання негативних наслідків «ризик», несення тягара відповідальності за негативні наслідки, зумовлені дією наслідків реалізованого ризику [1, с. 41]. Суб'єктивне, ймовірне припущення нанесення збитку, оцінка прийняття негативних наслідків при певних, в основному випадкових, обставин і складають категорію ризику [1, с. 78-79]. Звичайно, суб'єкт обирає модель правомірної поведінки, проте, діє в умовах невизначеності або відносної невизначеності, яка не виключає випадкового настання результату. При цьому сам вибір рішення, подальший регулятивний процес спрямовані на те, щоб такий результат не настав [1, с. 141].

В цивілістиці було вироблено кілька теорій ризику: об'єктивна теорія була підтримана О.О. Красавчиковим та А.А. Собчаком, змішана – Б.Н. Безріною, В.А. Копиловим, Є.О. Харитоновим [2, с. 60]. Прибічником суб'єктивного підходу став В.А. Ойгензіхт, на думку якого йдеться про «поведінковий» ризик через усвідомлення і розуміння суб'єктом несприятливих наслідків своєї діяльності. З цього він зробив висновок, що ризик можливий лише при здійсненні суб'єктом тієї чи іншої діяльності (укладення договору, водіння автомобіля, тощо).

Прихильники «об'єктивного» не пов'язують категорію ризику з психічним відношенням особи до своїх дій. Так, на переконання А.А. Собчака, «ризиком» є потенційна можливість настання випадків, які тягнуть за собою втрати майнового характеру; це небезпека виникнення негативних наслідків, відносно яких достеменно не відомо, наступлять вони чи ні [3, с. 55].

Як зазначили Є.В. Гузь та В.Д. Туров, теорія об'єктивного ризику полягає у тому, що відносини з відшкодування шкоди, заподіяної у результаті невинних дій правопорушника, хоч за своєю зовнішньою формою і нагадують відносини відповідальності, проте, виключають можливість кваліфікації їх як відповідальності [4, с. 57]. На їх переконання, покладання обов'язку відшкодувати збитки без вини застосоване законодавцем лише як «модель відповідальності». Г.К. Матвеев робив висновок, що відсутня потреба наповнювати цю модель чужим їй змістом і включати до поняття відповідальності [5, с. 27].

Саме для обґрунтування покладення на правопорушника обов'язку відшкодувати невинно заподіяної шкоди у випадках, зазначених у законі, окремі автори і використовували поняття ризику.

Р.Б. Шишка та Є.О. Мічурін визнали цивільно-правову відповідальність за заподіяний джерелом підвищеної небезпеки збиток (шкоду) як таку, яка настає без вини. Вони визнали, що такі склади цивільного правопорушення є виключенням із загального правила і є усіченими [6, с. 186], а окремими вченими, – що попри виконання окремих функцій цивільно-правової відповідальності, вони не можуть бути визнані мірами відповідальності. Р.А. Майданик же запропонував розглядати такий склад мірою не відповідальності, а захисту на засадах ризику [7, с. 119-120]. І.С. Канзафарова відповідальність без вини визнала несправедливою, обов'язком на принципі ризику або ж квазівідповідальністю [8, с. 91].

В зарубіжних країнах це питання вирішується по-різному. Так, в доктрині цивільного права Іспанії, Португалії та Бразилії визнається два види відповідальності: *responsabilidad subjetiva* (суб'єктивна відповідальність – переклад авт.), – відповідальність, що ґрунтується на «вині» порушника та *responsabilidad objetiva* (об'єктивна, або сувора відповідальність – переклад авт.), – відповідальність, до якої притягується заподіювач шкоди незалежно від своєї вини «без вини». Науковці та судова практика пов'язують *responsabilidad objetiva* з ризиковою або небезпечною діяльністю. Стаття 927 ЦК Бразилії **ПРЯМО** закріпила, що особа зобов'язана відшкодувати шкоду, незалежно від вини, у випадках, визначених

законом, або коли діяльність, яка зазвичай здійснюється заподіювачем шкоди, за своєю природою створює ризик для прав інших людей.

Німецький професор Хайнц Барта визначив, що доктриною та судовою практикою вироблено правило, що відповідальність за ризик запитує лише про причину шкоди, а не про суб'єктивну чи об'єктивну провину чи відсутність догляду [9].

Таким чином, в зарубіжних країнах йдеться про відповідальність за шкоду, завдану каліцтвом чи загибеллю пасажирів як одного із видів об'єктивної відповідальності, до якої особа, яка завдала шкоди притягується до цивільно-правової відповідальності незалежно від наявності її вини, у випадках «операційного ризику» (відповідає українській конструкції шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки), тобто, діяльності, яка за своєю природою і ймовірністю виходу з-під контролю суб'єкта створює підвищену ймовірність завдання шкоди іншим особам.

Література

1. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве. Часть общая. Министерство народного образования Таджикской ССР. Таджикский государственный университет им. В.И. Ленина. Душанбе: Ирфон, 1972. 224 с.
2. Мартиросян А. Г. К вопросу о риске в гражданском праве Российской Федерации. *Современное право*. 2009. №9. С. 60-64.
3. Собчак А. А. О некоторых спорных вопросах юридической ответственности. *Правоведение*. 1968. № 1. С. 49-57.
4. Гузь Є. В., Туров В. Д. Цивільно-правова відповідальність без вини в інституті деліктних зобов'язань. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 4. Том 1. С. 56-60.
5. Матвеев Г. К. О понятии непреодолимой силы в советском гражданском праве. *Советское государство и право*. 1963. № 8. С. 95-105.
6. Цивільне право України : Курс лекцій: У 6-ти томах. Т. V. Кн. 1. Загальні положення зобов'язального права / Р.Б. Шишка, Л.В. Красицька, В.В. Сергієнко, О.І. Смотров, Є.О. Мічурін, О.Р. Шишка; за ред. Р.Б. Шишки. Харків: Еспада, 2005. 224 с.
7. Майданик Р. А. Цивільно-правова відповідальність. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення* / Колектив авторів, відп. ред. Ю.В. Баулін. Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. С. 86-147.
8. Канзафарова І. С. До проблеми цивільно-правової відповідальності без вини. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3-4. С. 89-92
9. Heinz Barta. *Zivilrecht* 2004. URL: <https://www.uibk.ac.at/zivilrecht/buch/>

Принципи кримінального процесу та їх основні ознаки в князівську добу

*Середа А.М., к.і.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Згідно із ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Питання визначення поняття «неповаги до суду», процедури притягнення винних осіб до відповідальності та визначення заходів впливу на порушника визначається Законом України «Про судоустрій та статус суддів», КУпАП, а також іншими процесуальними законами.

Для сучасного розуміння проблем відповідальності за неповагу до суду на теренах сучасної України потрібно взяти до уваги те, що упродовж століть вона відчувала на собі вплив інших держав Європи, що не могло не відбитися на ментальності її жителів та їх правосвідомості. Це дозволяє краще зрозуміти суть пов'язаних із цим процесів від сивої давнини до сьогодення. У середні віки доля вберегла Україну від жахів інквізиції, тоді як за

новітньої епохи країна стала жертвою деспотизму і розгулу масових політичних переслідувань.

Починаючи дослідження історії становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду, необхідно зазначити, що перші нормативні приписи про відповідальність за неповагу до суду (неявку до суду) були передбачені ще у Законах XII таблиць – основному джерелі Стародавнього римського права, яке датується 451 – 450 р. р. до н.е.

Так, Таблиця I Законів XII таблиць починається наступними положеннями: «1. Якщо викликають (кого-небудь) на судовоговірня, нехай (викликаний) йде, якщо (він) не йде, нехай (той, хто викликав) підтвердить (свій виклик) при свідках, а потім веде його примусово. Якщо (викликаний) вигадує відмовки (для неявки) або намагається сховатися, нехай (той хто його викликав) накладе на нього руку». 2. «Якщо (викликаний) вигадує причини (для неявки) або намагається сховатися, нехай (той, хто його викликав) накладе на нього руку» [1].

У стародавній Індії в трактаті «Артхашастра» (стародавня Індія) проявами неповаги до суддів вважалися дотик, замахування, удар (III.19.1). Залежно від того, яких частин тіла це стосувалося, на винуватців накладалися штрафи від трьох до 12 пан (нижньої частини), у подвійному розмірі – верхньої частини тіла, щодо голови – у чотирикратному розмірі (III.19.2 – III.19.3.). Щодо вищестоящих штраф накладался у подвійному розмірі (III.19.4) [2, с. 85]. Такі спрощені підходи до визначення санкцій застосовувались у прадавні часи досить часто

Про відповідальність за неповагу до суду, що правда, у спотвореному вигляді, відомості містяться у згадуванні про один з найдавніших судових процесів – судом над Сократом. Він поплатився саме за неповагу до суду. У 399 р. до н.е. філософа та вчителя «журі присяжних» у складі 500 жителів Афін звинуватило у тому, що він не почитає богів, яким поклоняються афіняни, та вводить до пантеону нових богів. Суд вирішив, що своїми діями Сократ збиває з пантелику та навіть розбещує молодь, і запропонував йому сплатити штраф. У відповідь філософ запропонував, навпаки, нагородити його за заслуги перед Грецією. Це розізлило суддів і вони засудили філософа до смертної кари за державну зраду. Він помер у тюрмі, прийнявши сильнодіючу отруту [3].

У IV – VI ст. ст. у Візантії спостерігався високий рівень розвитку правової думки. Юристи були не просто зберігачами античних правових і культурних традицій. Вони адаптували римське право до нових потреб суспільства, вносячи до нього зміни і вставки (інтерполяції) до класичних текстів римських юристів. Таким чином готувався ґрунт для проведення великомасштабних кодифікаційних робіт. Саме у Візантії в середині VI ст. н.е. під керівництвом видатного юриста Трібоніана було здійснено всеосяжну систематизацію римського права, підсумком якої є Звід законів Юстиніана. Ця кодифікація аж до XI ст. залишалася не тільки найважливішим джерелом права Візантії, але й фундаментом, на якому сформувалася правова система Візантії [4].

При дослідженні історії розвитку відповідальності за неповагу до суду на теренах України, використовувалися такі джерела як Руська правда, Литовські статuti 1529 р., 1566 р. та 1588 р., Судебник 1497 р. та «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Уложення про покарання кримінальні та виправні», 1845 р.

З метою систематизації і більшої планованості викладу зазначеної проблеми, необхідно відокремити основні періоди становлення і розвитку інституту юридичної відповідальності в Україні.

Так, на першому етапі, в Давньоруській державі суд не був відокремлений від адміністрації. Судові функції здійснював перш за все сам великий київський князь. Князю вручається вся державна влада управління і суду. Крім великого київського князя судові функції здійснювали посадники, волостелі, тіуни.

З початку XIV ст. розпочалася експансія Литви та Польщі в Україну. Приєднання українських земель до складу сусідніх держав негативно вплинуло на долю української

державності – вона була ліквідована. Крім того захоплення і утримання українських земель польсько-литовськими феодалами поступово обумовило зміни і у судоустрої.

Треба зазначити позитивні риси тогочасної судової системи, а саме: поступове відокремлення судової влади від адміністративної; спроба розмежування компетенції суду за колом справ; початок процесу формування інституту професійних суддів, а також гарантій їх безпеки; вихід на перший план здійснення правосуддя, а не одержання судової платні.

У нормах Статутів Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 pp.) відображається судовий етикет того часу, віддзеркалюється стан правопорядку у судах держави.

Здобувши незалежність у ході Визвольної війни український народ створив і власну судову систему, яка є однією з ознак державності. Ця система, хоч і мала свої недоліки (поєднання адміністративної і судової влади та велика кількість судових ланок, які мала проходити справа), за багатьма ознаками знаходилась на рівні сучасних європейських держав.

Значну кількість найважливіших норм щодо суду та процесу Гетьманщини містила визначна пам'ятка права України, перший кодекс українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Актуальним і для нашого часу є, наприклад, положення «Прав», у відповідності з яким суворих кримінальних покарань за неповагу до суду зазнавали не тільки ті, хто дозволяв собі образити чи принизити суддю або суддівського працівника усно чи письмово, а й ті, хто грубо, нетактовно поведився у самому приміщенні суду. Так, за заподіяння тілесних ушкоджень судді винний позбавлявся двох пальців та був зобов'язаний відшкодувати подвійному розмірі за завдану рану. Вбивство судді, возного чи його помічника передбачало четвертування злочинця [5].

Треба зазначити, що в період з кінця XVIII до початку XX ст. близько 90% українських земель входило до складу Російської імперії. І потрібно врахувати ту обставину, що в цілому, розвиток інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду в імперський період в науковому плані досліджений порівняно недостатньо.

Так, в Уложенні 1845 р. містився спеціальний розділ четвертий «Про злочини і проступки проти порядку управління», в якому виділялися сім глав: глава друга «Про образу і явну неповагу до присутствених місць та чиновникам при відправленні посади» передбачала відповідальність за неповагу до суду. Наприклад, стаття 305 встановлювала відповідальність за складання і поширення творів образливого змісту; стаття 306 – за аналогічні дії, коли вони були спрямовані проти посадових осіб з метою перешкодити виконанню ними своїх службових обов'язків; стаття 309 – за образу, завдану в «присутственим месте». При цьому в ній виділявся кваліфікований склад образи у відношенні осіб, які здійснюють правосуддя; із частини 3 цієї статті випливає, що вчинення даного злочину не навмисне, а в стані алкогольного сп'яніння є пом'якшувальною відповідальність обставиною. Стаття 312 встановлювала відповідальність за образу, хоча вчинену і не під час судового засідання, але безпосередньо пов'язану з діяльністю особи по виконанню нею своїх посадових обов'язків по здійсненню правосуддя; стаття 315 – за образу інших учасників судового процесу [6].

Можна дійти висновку, що досвід юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду постійно оновлюється та збагачується, тому дослідження даної тематики завжди є актуальним та перспективним, враховуючи намагання України відповідати світовим та європейським стандартам у сфері дотримання прав і свобод людини.

Література

1. Закони XII таблиць. URL: <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446588975>
2. Вигасин А.А. «Артхашастра»: проблемы социальной структуры и права; Институт востоковедения Академии наук СССР. Москва: «Наука», 1984. 253 с.
3. Судаченко О. International: історичний процес. URL: <http://jurist.ua/?article/583>.
4. Загальна характеристика і джерела права Візантії в IV – VII ст. URL: <http://yport.inf.ua/obschaya-harakteristika-istochniki-prava-49933.htmlst>.

5. Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. URL: <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/B4.pdf>.

6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.). URL: <http://history.ru/content/view/1114/87>.

Інноваційний розвиток сільського господарства: проблеми правового забезпечення

*Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Побудова інноваційно-орієнтованої економіки постає єдиною можливою відповіддю на суперечливі процеси глобалізації міжнародної економічної системи, серед негативних наслідків якої – зростання економічної нерівності між країнами, суттєвий відрив так званих «інноваційних лідерів» (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Південна Корея, Китай, Індія, Швеція, Фінляндія тощо, для яких характерними є високотехнологічна структура національного виробництва та зосередження фінансових потоків), від менш успішних, залежних країн із переважно ресурсоемним і екологічно небезпечним виробництвом. Без перебільшення можна сказати, що формування та реалізація державної політики сприяння інноваційному розвитку сільського господарства – це питання захисту національного інтересу, адже інший вибір передбачає долю неконкурентоспроможної, відсталого аграрної країни із низьким рівнем доходу населення, що лише безвідповідально експлуатує власні природні ресурси.

Невипадково майже всі прийняті впродовж останнього десятиріччя нормативно-правові акти програмного характеру, що присвячені розвитку аграрної економіки та українського села визначають, що однією з причин складної економічної та соціальної ситуації в селі є недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво, що не дозволяє досягти належного рівня виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, забезпечення їх якості. Дійсно, «інноваційний бізнес у країні досі розвинений слабо. Достатньо зазначити, що частка інноваційно активних організацій, що здійснюють технологічні інвестиції в аграрному секторі, становить лише 0,1-0,2% від їх загальної кількості», між тим «за умов глобалізації інвестиційних процесів для України немає іншого вибору, як розробляти власну модель інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, розвивати інноваційне підприємництво, посилювати інноваційний характер агровиробничої діяльності» [1, с. 16]. Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу було визначено серед пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08 вересня 2011 року № 3715 – VI та у Постанові КМУ «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки» від 28 грудня 2016 р. № 1056. На сьогодні вже не піддається сумніву провідна роль інновацій як каталізатора позитивних зрушень у галузі сільського господарства та виходу його на новий рівень високорозвиненої галузі національної економіки нового типу – «економіки знань та інформації».

Натомість серед інших факторів зовнішнього середовища, що гальмують інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств України, фахівці виділяють наступні групи: «а) нормативно-правові: недосконала нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності; не вирішеність земельного законодавства; відсутність цільових регіональних програм б) організаційні: відсутність інформаційно-консультаційних центрів; недосконалість роботи спеціалізованих ринкових структур (агротехнопарки, агротехнополіси, інкубатори); відсутність чіткої інноваційної політики в аграрній сфері» [2, с. 196-197]. Отже, слід особливо підкреслити актуальність ефективного правового регулювання аграрних інноваційних відносин в умовах реалізації державою завдань з інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектора,

впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій виробництва. Адже все більш поширеним стає розуміння продовольчої безпеки країни не тільки з урахуванням кількісних параметрів, що визначають достатній обсяг продовольства і його економічну доступність, але й показники його безпеки і якості.

У спеціальній аграрно-правовій літературі вказується на «низьку ефективність правового забезпечення агроінноваційної діяльності, наявність різних підходів до правового забезпечення інноваційної діяльності, відсутність організаційно-правового механізму їх реалізації, розбіжностей підходів різних політичних груп і підприємницьких структур до основних напрямів і методів виконання державних програм у сфері інноваційної діяльності» [3, с. 21-22].

Одним з можливих шляхів вдосконалення вітчизняного нормативно-правового забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури фахівці вважають прийняття так званого інноваційного кодексу [4, с. 127], або Кодексу законів про науково-технологічну та інноваційну діяльність [5], Науково-технічного та інноваційного кодексу [6, с. 52]. Своєю чергою, підтримуючи висловлену у літературі пропозицію про доцільність розробки та прийняття інноваційного кодексу України, В. Семчик пропонує передбачити у ньому спеціальні розділи про інноваційну діяльність у аграрній сфері та про регулювання відносин, що стосуються генної інженерії та відносин, які складаються у процесі здійснення наукових розробок, експериментальних заходів, виробництва, використання ГМО, питань біопалива, біобезпеки та охорони здоров'я населення і навколишнього середовища [3, с. 38].

Слід підтримати пропозиції щодо кодифікації законодавства про підтримку та розвиток інноваційної діяльності та розробку і прийняття відповідної Стратегії інноваційного розвитку України. На її виконання пропонуємо прийняти «Дорожню карту» інноваційного розвитку сільського господарства, яка б базувалася на концепції публічно-приватного партнерства та конкретизувала інноваційні пріоритети держави та ключові законодавчі позиції за наступними напрямками розвитку інноваційної моделі сільського господарства: а) формування агроінноваційної інфраструктури, зокрема її суб'єктної (венчурні та інноваційні фонди, агротехнопарки, агроінноваційні центри, ризикофірми, легалізація так званих «бізнес-янголів») та комунікаційно-інформаційної (сільськогосподарські дорадчі та експертно-консалтингові структури, інформаційні мережі тощо) складових; б) впровадження сучасної практично-орієнтованої освітньої системи підготовки та перепідготовки кадрів; в) реалізація механізму економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) щодо створення та комерціалізації об'єктів прав інтелектуальної власності; г) прогнозування та моніторинг інноваційного розвитку сільського господарства.

Отже, науковці однак у критичній оцінці чинного правового забезпечення державної політики стимулювання розвитку агроінноваційної моделі сільського господарства, поряд з цим у межах аграрно-правової науки не сформовано єдиного чіткого підходу щодо конкретних напрямів вдосконалення такого стану правового регулювання зазначених відносин, відсутні і відповідні законопроекти.

Слід також підкреслити, що розбудова інноваційної моделі аграрного сектору передбачає постійний партнерський зв'язок між державними та місцевими органами влади, бізнесовими структурами та науковими інституціями, а одним із визнаних ефективних організаційних інструментів розвитку зазначеного співробітництва на сьогоднішній день постає кластерний підхід, особливостям якого було присвячено окрему наукову статтю [7]. Висловлені раніше пропозиції за даною проблематикою і до нині зберігають свою актуальність: розроблення та прийняття Концепції розвитку кластерів у сільському господарстві (як окремого акту, або як частину більш загального програмного документу у сфері розвитку агроінноваційного законодавства); правова легалізація поняття «кластер»; розробка та прийняття законодавчого акту, присвяченого створенню та функціонуванню мережових самоврядних систем, в сфері сільського господарства, зокрема відповідних об'єднань (аграрних кластерів). Необхідною є також реалізація заходів державної політики

розвитку аграрних кластерів на місцевому рівні більш загального характеру, наприклад забезпечення відповідної інфраструктури, розробка та запровадження інформаційних реєстрів та баз, стимулювання інвестицій та низка інших заходів організаційного та інформаційного спрямування, визначених спільними зусиллями держави, громад та зацікавлених представників агробізнесу.

Література

1. Боліла С.Ю. Інноваційний розвиток аграрного сектору: проблеми та важелі державного впливу з їх вирішення. *Проблеми нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності та шляхи їх вирішення*: конференція (м. Київ, 27 вересня 2017). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 16-21.
2. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / Саблук П. Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.
3. Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України: монографія / кол. авторів; за ред. В. І. Семчика. К : Видавництво «Юридична думка», 2010. 456 с.
4. Оліх Л. А. Нормативно-правове забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури в Україні. *Проблеми нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності та шляхи їх вирішення*: конференція (м. Київ, 27 вересня 2017). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 124-127.
5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : проект. URL : <http://blogs.kpi.kharkov.ua/News/file.axd?file=2009/6/strategia.doc>.
6. Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти: монографія / за ред. В.П. Горбатенка. К: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 248 с.
7. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 2. С. 115-120.

Науково-практична проблематика судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків із застосуванням порядку спрощеного провадження

Сінельнік Р.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет

Разом із набранням чинності 01 липня 2020 року Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року чималих змін нововведень зазнали Кримінальний кодекс України (далі КК України) та Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України).

Зокрема новацією цього закону стало оновлення Глави 30 «Особливі порядки провадження в суді першої інстанції» КПК України, оскільки саме зміни у параграфі § 1 «Спрощене провадження щодо кримінальних проступків» є імплементацією інституту дізнання.

Разом із тим суттєві перетворення не минули й норм матеріального права. Докорінних змін зазнало матеріально-формальне поняття «злочин», яке було виключено та трансформовано у нове поняття «кримінальне правопорушення», проте сенс змісту його тлумачення законодавець залишив незмінним.

Варто згадати, що інститут дізнання у формі досудового розслідування кримінальних проступків був запроваджений у новому КПК України ще у 2012 році, проте тоді термін «кримінальний проступок» не містив визначення, що не давало змоги на практиці застосовувати дві окремі форми досудового розслідування – дізнання та досудове слідство. Отже на розроблення механізму функціонування органу дізнання та практичне втілення його

норм у діяльність органів досудового розслідування знадобилося декілька років.

Цілком логічним стало редагування нормативної класифікації кримінальних правопорушень, які у свою чергу поділено на два види – кримінальні проступки і злочини. Таким чином суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність) відмежовано за критерієм ступеня тяжкості (суспільної небезпечності), який можна вважати найбільш визначним у правозастосовній практиці законодавства про кримінальну відповідальність.

Відтепер стаття 12 КК України встановлює, що кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

Іншого змісту набула редакція статті 381 КПК України «Загальні положення провадження щодо кримінальних проступків»: 1. Після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² цього Кодексу, невідкладно призначає судовий розгляд. 2. Суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта. 3. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цього параграфа.

Розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні згідно із новою редакцією статті 382 КПК України істотно вплинув на строки судового провадження «легких» правопорушень. Такі зміни є абсолютно позитивними, дивлячись на той факт, що це дозволило обґрунтовано зменшити завантаженість судів першої інстанції.

Тим не менш законодавцю не вдалося оминати проблемних аспектів, які у подальшому встановлюються під час реалізації отримання учасниками судового провадження копії вироку суду.

Порядок отримання копії вироку встановлений ч. 4 ст. 382 КПК України, яка чітко визначає, що копія вироку за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку надсилається учасникам судового провадження не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення.

Проте надсилання кореспонденції засобами поштового зв'язку містить безліч протиріч, які можуть стати перешкодою для оскарження рішення в апеляційному порядку. Здебільшого адресат не отримує поштову кореспонденцію у зв'язку із не проживанням за вказаною адресою чи проблемами із поштовою скринькою. Непоодинокими є випадки коли особа взагалі не знала про відкрите судове провадження відносно неї. У такому разі є можливість оскарження або перегляду рішення суду відповідно до вимог певного процесуального законодавства. Але коли ситуація стосується кримінального провадження, особливо щодо вже проголошеного судом обвинувального вироку, тоді негативні наслідки можуть бути неминучими.

Загальний порядок судового розгляду передбачає наслідки неприбуття обвинуваченого, які закріплені кримінальним процесуальним законодавством (заходи щодо забезпечення прибуття до суду, у разі відсутності застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; судовий виклик шляхом направлення повістки; привід обвинуваченого; застосування заходів фізичного впливу при виконанні приводу; накладання грошового стягнення за неприбуття).

Особливий порядок судового розгляду у суді першої інстанції не містить таких обов'язкових правил поведінки та відповідно не дозволяє застосовувати заходи примусу.

Частина 3 Стаття 323 передбачає можливість здійснення судового розгляду у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КПК (ст. ст. 109, 110,

110⁻², 111, 112, 113, 114, 114⁻¹, 115, 116, 118, ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. ст. 209, 255-258, 258⁻¹, 258⁻², 258⁻³, 258⁻⁴, 258⁻⁵, 348, 364, 364⁻¹, 365, 365⁻², 368, 368⁻², 368⁻³, 368⁻⁴, 369, 369⁻², 370, 379, 400, 436, 436⁻¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 КК України) за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою [2].

Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-5 цього Кодексу. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом [2].

За наявності у такому провадженні інших обвинувачених за клопотанням прокурора судовий розгляд здійснюється у судовому засіданні у одному кримінальному провадженні [2].

Якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати, подальший судовий розгляд розпочинається спочатку згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України [2].

Ч. 3 ст. 349 КПК України встановлено право суду розглядаючи справу у загальному порядку застосувати положення даної статті та провести судовий розгляд у т.з. «спрощеному порядку» шляхом визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується, за умови, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку [2]. Але така особливість дозволяє лише уникнути довготривалих розглядів, проте не має на меті скасування усієї загальної процедури судового розгляду на відміну від застосування спрощеного провадження щодо кримінальних проступків.

Отже, на нашу думку, розгляд кримінальних проступків із застосуванням процедури спрощеного провадження не є досконалим та ефективним, особливо виходячи із точки зору винесення обвинувального вироку *без проведення судового розгляду* в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Оскільки не дивлячись на факт наявності чи відсутності у діях обвинуваченого оспорування встановлених під час дізнання обставин, так само як і згода або незгода з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні, обвинувачена особа має знати яку міру покарання до неї було застосовано при проголошенні судом вироку.

Головним критерієм застосування примусу у виді покарання є розуміння обвинуваченим мети покарання, усвідомлення настання певних правових наслідків засудження. Не менш важливою метою кримінального покарання є виховна функція, що дозволяє сприяти процесу перевиховання задля запобіганню вчинення нового кримінального правопорушення. Через необізнаність особи у наявності судимості за раніше скоєне кримінальне правопорушення може призвести до почуття «безкарності», ухиленні від відбуття покарання, як свідомому так і ненавмисному (мається на увазі неотримання вироку з різних причин). Непоодинокими є випадки коли м'які види покарання не призвели до

бажаного ефекту перевиховання, а лише навпаки спричинили повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень. Безперечним у науці кримінального права треба вважати принцип сукупності відповідальності, який полягає у врахуванні судом усіх злочинних діянь особи при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК України. Нажаль у таких випадках функція спеціальної превенції певним чином майже втрачає значимість.

Науковці у своїх працях щодо ефективності розгляду справ у спрощеному порядку висловлюють суттєво протилежні аргументи. Тим не менш більша частина вчених та юристів практиків наголошують на доцільності відміни інституту спрощеного кримінального провадження.

Повною мірою слід оцінити твердження Л.В. Карабут, яка у своїх дослідженнях дійшла до висновку, що «суцільні спрощення протягом всього часу провадження не здатні забезпечити справедливості у вирішенні кримінальної справи» [3].

Також ми підтримуємо думку О.В. Лепей, який вважає невірним виключення доказування фактичних обставин провадження та ґрунтування вироку лише на одному визнанні обвинуваченим своєї вини [4].

Повністю погоджуючись, варто у котрий раз наголосити на абсолютній неспроможності процедури спрощеного провадження сприяти повному, всебічному розгляду справи керуючись такими сталими засадами кримінального провадження як верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; забезпечення права на захист; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків. Оскільки лише при дотриманні цих нормативно-правових приписів суд вправі ухвалити вирок законним, обґрунтованим і вмотивованим.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Карабут Л.В. Спрощення кримінальної процесуальної форми за КПК 2012 року: дискусійні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. 2014. Випуск 24. Том 4. С. 95-98.
4. Лепей О.В. Спрощений судовий розгляд у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 36. Том 2. С. 153-156.

Функція внутрішнього фінансового контролю як складова діяльності позабюджетних цільових фондів

Тулянцева В.А., к.ю.н., доцентка

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Більшість дослідників при визначенні сутності системи внутрішнього фінансового контролю як його головну особливість виділяють те, що він реалізується в межах об'єкта контролю, його внутрішніми структурними складовими, і наголошуючи, що метою його реалізації є забезпечення дотримання вимог чинного фінансово-правового законодавства, ефективності управлінських адміністративних актів індивідуального та нормативного характеру, сприяючи їх належному виконанню [1, с. 69-75; 2, с. 9].

Отже, система внутрішнього фінансового контролю в межах даного дослідження розглядається як сукупність засобів, прийомів, методів контролюючого впливу, що дозволяє оперативно виявити порушення фінансової дисципліни, і ефективно на них реагувати, сприяючи підвищенню ефективності фінансово-правового регулювання суспільних відносин в цілому, і зокрема, у сфері функціонування позабюджетних цільових фондів.

Варто зазначити, що система внутрішнього фінансового контролю в Україні характеризується високим рівнем директивності адміністративних процедур, що своїм наслідком має декларативність результатів її функціонування.

Крім того, відсутнім є єдиний підхід до визначення особливостей реалізації процедур з внутрішнього фінансового контролю у діяльності позабюджетних цільових фондів. Зокрема, в Пенсійному фонді України здійснення внутрішнього фінансового контролю здійснюється шляхом проведення ревізій та перевірок, при цьому поєднанням цих обох форм фінансового контролю є проведення комплексних ревізій, що сприяють підвищенню рівня державної фінансової дисципліни, акумуляції надходжень коштів до Пенсійного фонду України, забезпечуючи його цільове та ефективне використання [3, с. 25]. Здійснення внутрішнього фінансового контролю здійснюється Наглядовою радою Пенсійного фонду України. Відповідно до статті 65 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено, що Наглядова рада Пенсійного фонду України функціонує з метою «здійснення контролю за виконанням Пенсійним фондом законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних завдань та цільового використання коштів Пенсійного фонду». Наглядова рада Пенсійного фонду України діє на громадських засадах, і вже неодноразово у наукових та практичних колах висловлювались пропозиції щодо доцільності її ліквідації через її низьку ефективність, при цьому її повноваження делегувати правлінню та виконавчій дирекції Пенсійного Фонду України [4, с. 166-167].

Управління Фондом гарантування вкладів фізичних осіб здійснюється його адміністративною радою і її виконавчою дирекцією. До повноважень адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з реалізації функції внутрішнього державного контролю необхідно віднести : затвердження кошторису витрат Фонду; затвердження стратегії розвитку Фонду та річного плану його діяльності; затвердження засад інвестиційної політики Фонду та щорічного інвестиційного плану Фонду; погодження рішення виконавчої дирекції про розміщення облігацій або видачу векселів Фонду та напрями їх розміщення; погодження звіту виконавчої дирекції Фонду про обґрунтування вибору найменш витратного для Фонду способу виведення з ринку банку, що віднесений до категорії неплатоспроможних, та стан виконання плану врегулювання за попередній квартал до кінця першого місяця, що настає за звітним кварталом; погодження звіту виконавчої дирекції Фонду про стан реалізації активів (майна) банків, щодо яких прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію за попередній квартал до кінця першого місяця, що настає за звітним кварталом; погодження рішення виконавчої дирекції про участь Фонду в міжнародних організаціях у сфері гарантування (страхування) депозитів; затвердження рішення виконавчої дирекції Фонду про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків; затвердження річного звіту Фонду; прийняття рішення про проведення позачергової аудиторської перевірки Фонду і визначає аудитора для її проведення; затвердження положення про службу внутрішнього аудиту Фонду (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»).

Актуальним є питання підвищення ефективності здійснення громадського контролю за діяльністю позабюджетних цільових фондів. Під громадським контролем в цілому, не залежно від сфери його реалізації, розуміється вид соціальної активності, метою якої є забезпечення законності та прозорості функціонування державного механізму, при цьому саме високий рівень ефективності системи громадського контролю є ознакою демократичної правової держави [5, с. 61]. Зокрема, основною формою реалізації громадського контролю за діяльністю публічних позабюджетних цільових фондів є діяльність професійних спілок, до

завдань діяльності яких належить передусім забезпечення захисту трудових та соціальних прав людини. Однак прямо законодавство у сфері пенсійного та соціального страхування не визначає особливості здійснення контролю професійними спілками за діяльністю Фонду соціального страхування України, Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що означає низьку ефективність такого засобу громадського контролю.

Натомість, у 2016-2017 рр. активізувалась діяльність зі створення Громадської ради фондів соціального страхування, однак лише 4 липня 2018 року було проведено її установчі збори і ухвалено її склад, що означає початок її функціонування [6; 7], при цьому необхідно підкреслити, що вона діє в умовах фактичної відсутності сприяння з боку Фонду соціального страхування України з питань забезпечення прозорості прийняття управлінських рішень, що передбачається концепцією «public government», сутність якої полягає у взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, інших уповноважених суб'єктів на виконання функцій держави та громадськості [8]. Звичайно, що створення органу громадського контролю за діяльністю Фонду соціального страхування України є надзвичайно важливим засобом, що сприятиме підвищенню ефективності здійснення зовнішнього фінансового контролю.

Наявність таких недоліків у функціонуванні позабюджетних цільових фондів негативно впливає на забезпечення ефективності участі громадськості у системі фінансового контролю, не сприяє прозорості такої діяльності.

Отже, недостатня ефективність здійснення зовнішнього фінансового контролю пов'язується з невизначеністю завдань, що мають вирішуватися під час його здійснення з питань дотримання вимог чинного законодавства фінансової дисципліни. В цьому аспекті доцільним є розроблення ряду спеціальних підзаконних нормативно-правових актів, що мають визначити особливості реалізації функції державного фінансового контролю у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування; у сфері гарантування виплати вкладів як гарантії стабільності банківської системи та діяльності інших фондів, діяльність яких є тимчасовою чи постійною, що дозволить визначити перелік уповноважених суб'єктів фінансового контролю та їх компетенцію, сприятиме конкретизації напрямків їх здійснення, що своїм результатом матиме підвищення функціонування системи публічного управління в цілому, і зокрема, з питань діяльності публічних цільових позабюджетних фондів.

Література

1. Футуранська Ю. М. Державний внутрішній фінансовий контроль : стан та перспективи розвитку. *Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту*. 2010. №2. С. 69-76.
2. Борець Л. В. Правове регулювання відомчого фінансового контролю в системі МВС України: автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.07 / Державна податкова адміністрація України, Національна академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2004. 18 с.
3. Разборська О.О., Борецька О.В. Оцінка якості роботи внутрішнього контролю в системі управління Пенсійним фондом України. URL: <http://intkonf.org/ken-razborska-oo-boretska-ov-otsinka-yakosti-roboti-vnutrishnogo-kontrolyu-v-sistemi-upravlinnya-pensiynim-fondom-ukrayini/>
4. Мелян Н.Ю. Правове регулювання функціонування публічних фондів соціального призначення України в умовах сучасних перетворень : дис... к.ю.н. 12.00.07. Х., 2017. 220 с.
5. Вітвіцький С.С. Державний та громадський контроль в умовах розвитку громадського суспільства : питання взаємозв'язку та взаємообумовленості. *Форум права*. 2013. №3. С. 88-92.
6. Протокол установчих зборів щодо обрання нового складу Громадської ради Фонду соціального страхування України від 01 лютого 2018 року / Фонд соціального страхування України. URL:

<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/957987;jsessionid=4F427957155103E8065606DA9EF394EF>

7. Деякі питання здійснення контролю за діяльністю Фонду соціального страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 555. *Офіційний вісник України*. 2015. № 64. Ст. 2123.

8. Голова Правління Фонду соціального страхування забарикадувався аби не пустити Громадську раду ФССУ на засідання. 23 жовтня 2018 р. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2207291139494053&id=1648122125410960

Зарубіжний досвід реалізації суб'єктивних публічних прав приватної особи

*Чуб А.В., к.ю.н., здобувач
Запорізький національний університет*

У німецькому адміністративно-правовому просторі категорія суб'єктивних публічних прав також тісно корелює з поняттям інтересу – публічного інтересу. При цьому публічний інтерес розглядається скоріше як природний інтерес особистості, що отримав «вірне трактування» й відповідне закріплення в нормативно-правових документах [1, с. 104]. Тобто в такому сенсі правові норми, спрямовані на реалізацію публічного інтересу, водночас сприяють реалізації інтересу окремої особи.

Цей постулат ілюструється тим, як теорія інтересу в німецькому адміністративному праві тісно співвідноситься із конструкцією суб'єктивного публічного права. Суть цієї конструкції полягає у гарантуванні дотримання прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, набутті ними статусу повноцінних та рівноправних учасників адміністративних правовідносин, отримуючи внаслідок цього можливість за власною ініціативою вступати у відносини із представниками публічної влади та вимагати від них відповідної поведінки [2, с. 117]. Внаслідок цього кожна особа стає активним учасником адміністративних правовідносин, самостійним щодо органів публічної влади. Суб'єктивне публічне право виявляється у тому, що правова норма водночас спрямована на досягнення публічного інтересу – і інтересу окремого індивіда. У результаті законодавством встановлюється відповідальність адміністрації стосовно громадянина, а тому гарантується можливість захисту інтересів [1, с. 104].

Тобто нормативні підвалини суб'єктивного публічного права мають відповідати низці вимог: імперативність норми; сама норма, як і юридичний обов'язок публічних органів, що з неї випливає, мають водночас забезпечувати реалізацію публічного інтересу й захищати інтереси окремого індивіда як приватного суб'єкта [3, с. 733-755]. Що важливо, визнання публічного суб'єктивного права за приватною особою у правовій нормі, яка містить це право, не потребує чіткого формулювання цього права або визначення його як домагання; важливо лише, щоб зазначена норма відповідно до об'єктивної волі законодавця слугувала не тільки публічному інтересу, а й індивідуальному інтересу приватної особи [4, с. 112]. Слід також оговорити, що зазначене трактування публічних суб'єктивних прав як можливості індивіда захищати порушені власні інтереси створює деякі труднощі для судового захисту індивідом публічних інтересів і колективних прав; цей аспект сьогодні досить активно дискутується в німецькій адміністративістиці, становлячи виняток у здебільшого усталеній сфері теоретичного осмислення реалізації суб'єктивних публічних прав [4, с. 733].

Дещо інакше виглядає ситуація у сфері адміністративно-правового теоретизування Польщі, де адміністративно-правова наука, як і в Україні, деякий час перебувала у стані занедбаності через належність держави до соціалістичного табору.

У польських підручниках з адміністративного права сутність суб'єктивних публічних прав пояснюється в такий спосіб. Кожний орган публічної влади юридично зобов'язаний діяти відповідно до свого призначення. Громадянин має право вимагати від цього органу конкретних дій або утримання від певних дій, а у разі відмови – звернутися до адміністративного суду [5].

Польські дослідники вказують на дуалістичний характер суб'єктивних публічних прав. З одного боку, індивід, що має публічне суб'єктивне право, уповноважений самостійно визначати зобов'язання, яке автоматично покладається на представника публічної влади; з другого, їх можна трактувати як певні інтереси – або юридичні конструкції, які створюють інтереси, – юридично надані фізичній особі (громадянину), головною відмітною рисою яких є можливість примусового виконання, навіть якщо це тягне за собою обов'язковий характер певного типу поведінки органу публічної адміністрації [6, с. 10].

Польська правниця К. Томашевська стверджує, що головне призначення суб'єктивних публічних прав, що історично їм притаманне, – організація судового контролю за забезпеченням прав громадян. Саме ними користується кожен громадянин, щоб забезпечити власний захист та правову безпеку. Таким чином, публічне суб'єктивне право фізичної особи має як процесуальні, так і матеріальні аспекти, об'єктивуючись у позові – проти держави, проти публічної влади, проти всієї адміністративної діяльності. Зазначені права тісно пов'язані із законними інтересами; певною мірою, вважає дослідниця, навіть можна говорити, що суб'єктивні публічні права становлять категорію, яка поглинає явище інтересу і захищає його у спосіб, що на процедурному рівні тісно пов'язаний з правом подати скаргу. При цьому авторка стверджує про недостатній рівень дослідження суб'єктивних публічних прав у польській науці адміністративного права й недооціненість значення цього інституту в юридичній практиці [7, с. 117].

Література

1. Шерстобоев О.Н. Теория интересов в административно-правовом измерении. *Российский юридический журнал*. 2014. № 3. С. 99–108.
2. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право : навч. посіб. Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко. К. : Ваіте, 2014. 376 с.
3. Гриценко Е. В., Хайнтцен М. Доступ к судебной защите в России и Германии. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Право*. 2019. 10 (4). С. 733–755. URL: <https://doi.org/10.21638/spbu14.2019.409>
4. Рихтер И., Шупперт Г.Ф. Судебная практика по административному праву. М.: Юристъ, 2000. 604 с.
5. Koncepcja publicznych praw podmiotowych. Lexplay: doradztwo prawne. URL: https://lexplay.pl/artukul/prawo_administracyjne/koncepcja_publicznych_praw_podmiotowych1
6. Chaciński J. Prawa podmiotowe a ochrona dóbr osobistych. Lublin, 2004. 210 s.
7. Tomaszewska K. Znaczenie i zakres ochrony publicznych praw podmiotowych a ochrona interesu jednostki. *Folia juridika Wratislaviensis*. 2014. № 2. S. 113–134.

Особливості реалізації принципів адміністративно-процедурного права

Шарая А.А., д.ю.н, доцентка
Запорізький національний університет

Слово «реалізація» має багато значень і застосовується у різних сферах. Етимологічно «реалізація» походить від латинського «realis» (речовий, дійсний) і означає здійснення будь-якого плану, задуму, ідеї тощо [1, с. 280]. У словниковій літературі зазначено, що «реалізація» – «дія за значенням реалізувати», тобто «здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя» [2, с. 466]; «здійснення певного плану, проекту, програми, будь-якого задуму» [3, с. 642]. Досить часто поняття «реалізація» пов'язують зі сферою економіки. Так, в економічній сфері «реалізація» – це «1) продаж вироблених або закуплених товарів, що супроводжується отриманням грошового виторгу; 2) виконання задуму, отримання результату» [4]; 3) «переведення на гроші, продаж» [5, с. 1018]; 4) «продаж майна, цінностей» [6, с. 400]». Також можна знайти «прив'язку» «реалізації» у царині філософії (хоча це і не є досить поширеним), зокрема як «переходу від припущення про те, що предмет, існуючий поза мисленням, предмет у собі, протистоїть або може протистояти нам,

до власного пізнання реального, тобто до пізнання того, що воно існує в собі, без протиставлення акту пізнання; встановлення того, що припущення мислення про реальність відноситься до предмету (встановлення реальності), може бути перевірено дослідним шляхом або за допомогою мислення. Реалізувати щось – значить усвідомити реальність факту» [7, с. 412]. Так, враховуючи положення словникових, енциклопедичних, довідникових джерел, можна цілком виправдано помітити, що досить поширеним є, все ж таки, так званий «подвійний» або «комплексний» аспект змісту визначення «реалізація»: загального спрямування (як втілення в реальність, здійснення певного плану, проекту) та економічного спрямування (як продажу товару, майна), що і підтверджує саме комплексність такого поняття та його багатозначність.

Однак таке поширене використання терміну «реалізація» у перерахованих вище сферах суспільного життя зовсім не означає, що воно не використовується у правовій сфері. Так, І. Болокан слушно зазначає, що «у правовій сфері про реалізацію найчастіше йдеться як про втілення в життя тих приписів і рекомендацій, які закріплюють правові норми» [8, с. 32], а також стверджує, що доктринальне визначення свідчить про «майже одностайне «прив'язування» реалізації саме до норм права як об'єкта реалізації, про усталеність під час характеристики цього поняття виразу «втілення в життя» («втілення в реальне життя»), що свідчить про певну стабільність поглядів учених-юристів на розуміння змісту такого поняття» [8, с. 33]. Тобто, цілком логічно варто зауважити, що у наукових дослідженнях саме правничого спрямування, поняття «реалізація» використовується, здебільшого, по відношенню до норм права («реалізація права», «реалізація норм права», «реалізація норм закону», «правореалізація» тощо). Це є характерним як для теоретико-правових досліджень, так і для галузевих (зокрема, у сфері адміністративного права). Наприклад, П. Рабінович під реалізацією правових норм розуміє «здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів» [9, с. 129]. А. Колодій вважає, що реалізація норм права – це «утілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права» [10, с. 210]. А. Машков ототожнює реалізацією юридичних норм та правореалізацію, використовуючи ці поняття для позначення «процесу втілення юридичних норм у реальні суспільні відносини, у поведінку та діяння суб'єктів права» [11, с. 332]. Н. Пархоменко вважає, що реалізація права – це «процес утілення правових приписів у поведінку суб'єктів та їх практичну діяльність щодо здійснення прав і виконання юридичних обов'язків» [12, с. 246]. Щодо адміністративно-правового напрямку, варто зауважити, що В. Авер'янов під реалізацією норм адміністративного права розумів «втілення встановлених чи санкціонованих державою приписів правових норм у діяльності суб'єктів права. Проявляється реалізація норми права у дотриманні заборон, виконанні або дотриманні обов'язків, здобуття чи використання прав, перетворюючи правові норми у правомірну поведінку суб'єктів суспільних відносин, які регулюються адміністративним правом» [13, с. 167]. С. Стеценко зазначає, що реалізація адміністративно-правових норм є «процесом практичного втілення у життя приписів, які містяться у нормах адміністративного права» [14, с. 78]. Так, можна помітити, що у теоретико-правових та галузевих правових дослідженнях «реалізація» пов'язується насамперед зі «здійсненням приписів у практичних діях», «втіленням встановлених чи санкціонованих приписів», «втіленням у фактичній поведінці», «процесом практичного втілення у життя».

Ведучи мову про реалізацію саме принципів адміністративно-процедурного права, слід звернутись насамперед до доктринальних положень з цього приводу. Зокрема, А. Пашерстник в узагальненому вигляді зауважує, що принципи права – «це завжди ідеї, вже реалізовані в праві. Вони самі являють собою вид правових норм загального характеру» [15, с. 99]. Тобто, слід враховувати, що реалізація принципів права і реалізація норм права є взаємопов'язаними процесами, при чому реалізація принципів права є першочерговим, адже завжди передуює реалізації норм права. Також можна зустріти наукове обґрунтування наявності безпосереднього взаємозв'язку реалізації принципів права із суб'єктами такої реалізації, адже, як зазначає М. Козюбра, «зміст принципів права невіддільний від

конкретного практичного буття людей; принципи права не діють самі собою. Вони «опредмечуються» у реальних діях людей – суб'єктів права, які є як творцями, так і носіями й реалізаторами принципів права» [16, с. 145]. Тобто, функція із реалізації принципів права покладається саме на суб'єктів права, відповідно – функція з реалізації принципів адміністративно-процедурного права покладається на суб'єктів адміністративно-процедурного права. В свою чергу, Л. Завадська акцентує увагу на механізмі реалізації і зауважує, що «при побудові механізму реалізації повинен ураховуватися не вплив різноманітних нормативних систем на правову, а сукупна нерозривна їх взаємодія, яка об'єднує їх і приводить до появи нових інтегрованих закономірностей, не притаманних окремій нормативній системі або їх сукупності. Ця властивість інтегрованості визначає загальну стратегію побудови механізму реалізації і дає змогу зробити реальний прогноз його дії» [17, с. 169]. Тобто, логічним є наявність власного механізму реалізації принципів адміністративно-процедурного права, який повинен бути наділений ознакою інтегрованості. Слід звернути увагу на те, що вказівка на предмет реалізації (принципи адміністративно-процедурного права) є істотною та особливою ознакою цієї правової категорії, адже саме вона відмежовує цей напрям реалізації від інших. Так, можна дійти висновку, що реалізація принципів адміністративно-процедурного права – це процес практичного втілення (здійснення) їх вимог у правомірній поведінці суб'єктів адміністративно-процедурних відносин.

У теоретико-правових наукових джерелах можна знайти виокремлення цілої низки ознак реалізації (щоправда, у «прив'язці» до норм права), зокрема: «1) правомірність дій (відповідність дій приписам норм права, оскільки неправомірні дії, вчинення правопорушення не можуть вважатись реалізацією норм права); 2) соціальну корисність дій (спрямованість дій на задоволення певних приватних і публічних інтересів як суспільства в цілому, так і окремої людини); 3) процедурний характер дій (урегульованість процесу діяльності суб'єктів права конкретними нормами права, стадійність); 4) вольовий характер дій (усвідомлення як самих дій, так і їхніх наслідків; необхідність існування певного балансу між суб'єктивними інтересами конкретної особи та нормами права; пропаганда дій, що відповідають нормам і принципам права); 5) забезпеченість державою процесу й результату реалізації права» [18, с. 173; 19, с. 413]. Д. Подпісов виокремлює такі ознаки реалізації норм права: «1) визначається нормативними приписами; 2) є свідомою діяльністю; 3) орієнтується на досягнення мети правової норми; 4) виступає критерієм соціальної цінності норми права; 5) виражається у правомірній поведінці суб'єкта» [20, с. 110-111]. І. Болокан вважає, що ознаками реалізації норм права є: «1) вказівка на предмет реалізації; 2) вказівка на мету реалізації; 3) вказівка на практичні дії суб'єктів реалізації; 4) вольовий характер дій; 5) вказівка на забезпеченість державою процесу і результату реалізації» [21, с. 75-76]. Хоча різними є послідовність їх розміщення та зовнішня форма вираження (в тому числі й особливість формулювання), втім цілком можна вести мову про те, що позиції вчених-юристів майже типові щодо виділення ознак реалізації норм права, в тому числі й норм адміністративного права. Такі ознаки можуть бути цілком характерними (із певними застереженнями) і щодо реалізації принципів адміністративно-процедурного права, зокрема в контексті:

- правомірності дій (порушення принципів адміністративно-процедурного права не може вважатися їх реалізацією);
- соціальної корисності (досягнення справедливого балансу між приватними і публічними інтересами під час реалізації принципів адміністративно-процедурного права);
- процедурного і стадійного характеру (наявність обов'язкових етапів для повноцінної реалізації принципів адміністративно-процедурного права та досягнення визначеного результату);
- забезпеченості державою (адже порушення принципів адміністративно-процедурного права може мати наслідком порушення норм адміністративно-процедурного права, що тягне за собою підстави для юридичної відповідальності).

Отже, реалізація принципів адміністративно-процедурного права – це процес практичного втілення (здійснення) їх вимог у правомірній поведінці суб'єктів адміністративно-процедурних відносин. Ознаками реалізації принципів адміністративно-процедурного права цілком можна вважати: правомірності дій (порушення принципів адміністративно-процедурного права не може вважатися їх реалізацією), соціальної корисності (досягнення справедливого балансу між приватними і публічними інтересами під час реалізації принципів адміністративно-процедурного права), процедурного і стадійного характеру (наявність обов'язкових етапів для повноцінної реалізації принципів адміністративно-процедурного права та досягнення визначеного результату), забезпеченість державою (адже порушення принципів адміністративно-процедурного права може мати наслідком порушення норм адміністративно-процедурного права, що тягне за собою підстави для юридичної відповідальності).

Література

1. Савченко В.Н., Смагин В.П. Начала современного естествознания. Тезаурус. Ростов н/Д.: Феникс, 2006. 336 с
2. Словник української мови : у 11 т. / гол. ред. кол. І. Білодід. Київ : „Наукова думка”, 1970–1980. Том 8, 1977. 927 с.
3. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 848 с.
4. Тлумачний словник економіста. URL: <https://subject.com.ua/economic/dict1/1776.html>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. : Л.П. Олексієнко, О.Л. Шумейко. К. : Кобза, 2002. 544 с
7. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В. А. Лутченко. М.: ИНФРА-М, 2003. 576 с.
8. Болокан І. В. Реалізація норм права як правова категорія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77. С. 31-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2016_77_7.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник. К.: Атіка. 2001. 176 с.
10. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. К.: Юрін-ком Інтер, 2002. 368 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права : підручник. Київ : ВД «Дакор», 2016. 492 с.
12. Пархоменко Н. М. Реалізація права. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / голов. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. С. 246.
13. Адміністративне право України: Академічний курс: підручник: у 2 т. / В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.В. Зуй та ін.; голова ред. кол. В.Б. Авер'янов. К.: Юридична думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
14. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. К.: Атіка, 2008. 624 с.
15. Пашерстник А.Е. О сфере действия и принципах советского трудового права. *Сов. гос. и право*. 1957. № 10. С.99.
16. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142-164.
17. Завадская Л. Н. Механизм реализации права. М.: Наука, 1992. 285 с.
18. Крестовская Н.Н., Оборотов Ю.Н., Крыжановский А.Ф., Матвеева Л.Г. Теория государства и права: государственный экзамен. Х. : Одиссей, 2009. 256 с.
19. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 520 с.

20. Подпіснєв Д. С. Ознаки реалізації норм права. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 3. С. 107-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_3_20.

21. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права : проблемні питання теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя. 2017. 549 с.

Механізм припинення права приватної власності на об'єкти нерухомого майна шляхом викупу їх для суспільних потреб

*Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Стаття 350 Цивільного кодексу України передбачає таку підставу припинення права власності як викуп земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, приватної власності для суспільних потреб чи їх примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності [1], але жодної правової регламентації вказаних дій стаття не містить, зазначаючи лише, що вони здійснюються в порядку, встановленому законом. Йдеться, насамперед, про Закон України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 р. [2] (далі – Закон) та статей 146 та 147 Земельного кодексу України [3], якими регулюється викуп земельних ділянок для суспільних потреб та примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності відповідно. Відтак, в цивільному праві існує потреба у дослідженні механізму припинення права приватної власності за цією правовою підставою та визначенні особливостей викупу об'єктів нерухомого майна для суспільних потреб.

Відповідно до п.2 ч.1 ст.1 Закону, викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна для суспільних потреб – це передача земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, за їх згодою у державну чи комунальну власність для задоволення суспільних потреб шляхом укладення договору купівлі-продажу чи іншого правочину у порядку, встановленому законом.

З наведеного визначення можна зробити декілька висновків. По-перше, дана підстава є одночасно підставою припинення права приватної власності та підставою виникнення права державної власності або комунальної власності територіальної громади; по-друге, метою її застосування є виключно задоволення потреб суспільства чи його частини; по-третє, вона не може бути застосована примусово, а вимагає отримання згоди приватного власника, право якого підлягає припиненню, а отже належить до переліку похідних підстав виникнення права власності; по-четверте, способом припинення права приватної власності у даному випадку є укладання цивільно-правового договору чи іншого правочину, спрямованого на передачу права власності; і по-п'яте, об'єктом даних правовідносин сторін є припинення права власності виключно на нерухоме майно.

Отже, об'єктом відчуження виступає нерухоме майно, а саме: земельна ділянка (або її частина) та об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені (житловий будинок, інші будівлі, споруди, багаторічні насадження та інші об'єкти нерухомого майна, зокрема, відокремлена фермерська садиба, особисте селянське господарство, підприємство як єдиний майновий комплекс тощо). У разі якщо власник земельної ділянки є також власником житлового будинку, багаторічних насаджень, що на ній розміщені, вимога про відчуження земельної ділянки розглядається разом з вимогою про припинення права власності на зазначені об'єкти (ч.2 ст.3 Закону).

Суб'єктний склад учасників даних відносин включає усе коло суб'єктів цивільного права. Суб'єктами відчуження при цьому виступають фізичні особи та юридичні особи приватного права, суб'єктами ж набуття права власності – публічно-правові утворення

(держава Україна, територіальна громада, об'єднана територіальна громада, на території якої розташоване відповідне нерухоме майно). При цьому останні діють через систему уповноважених органів – відповідне міністерство, яке прийняло рішення про викуп, Фонд державного майна, який є розпорядником державного майна або органи місцевого самоврядування територіальних громад).

Викуп нерухомого майна здійснюється за обов'язкової наявності суспільних потреб. Суспільна потреба – це обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади потреба у земельних ділянках (п.7 ст.1 Закону). Закон містить вичерпний перелік обставин, які можуть вважатися суспільними потребами:

- забезпечення національної безпеки і оборони;
- будівництво, реконструкція та обслуговування лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, нафто-, газо- та водопроводів, ліній електропередачі, зв'язку, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій);
- розміщення іноземних дипломатичних представництв та консульських установ, представництв міжнародних організацій в Україні;
- розміщення об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин;
- будівництво захисних гідротехнічних споруд;
- будівництво та обслуговування нафтових і газових свердловин;
- створення міських парків, будівництво дошкільних навчальних закладів, майданчиків відпочинку, стадіонів та кладовищ;
- розташування об'єктів природно-заповідного фонду (ч.1 ст.7 Закону).

Механізм викупу нерухомого майна для суспільних потреб передбачає поетапне проходження декількох стадій. Отже, порядок викупу нерухомого майна для суспільних потреб виглядає наступним чином:

1) орган державної влади, місцевого самоврядування приймає рішення про викуп земельних ділянок для суспільних потреб (ст.7 Закону). Ініціаторами прийняття такого рішення можуть бути самі органи державної влади, місцевого самоврядування; суб'єкти, що управляють територіями та об'єктами природно-заповідного фонду; особи, які отримали спеціальний дозвіл (ліцензію) на користування надрами; підприємства, які здійснюють будівництво, реконструкцію, експлуатацію об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури (ч.1 ст.10 Закону).

2) Органом державної влади, місцевого самоврядування зобов'язаний письмово попередити власника нерухомості протягом 5-ти днів з дня прийняття такого рішення, але не пізніше як за три місяці до їх викупу (ч.2 ст.10 Закону).

У разі якщо місце перебування власника невідоме, навіть після звернення до органів Державної міграційної служби України, про прийняте рішення власник повідомляється шляхом розміщення відповідного оголошення в офіційних друкованих ЗМІ. Власник вважається повідомленим про такий викуп з дня опублікування зазначеного оголошення (ч.3 ст.10 Закону).

У письмовому повідомленні, адресованому власникові майна, що підлягає викупу, обов'язково зазначається інформація щодо:

- об'єктів, мети, умов викупу (орієнтовна викупна ціна, строк викупу), а також відомостей про земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що можуть бути надані замість викуплених;
- прав і обов'язків власника, які виникли у зв'язку з їх викупом;
- відомостей про житловий будинок, жиле приміщення (місцезнаходження, площа), що надається замість викуплених.

3) Обов'язковою стадією механізму викупу нерухомого майна для суспільних потреб є проведення переговорів між власником такого майна та представниками органів державної влади, місцевого самоврядування щодо умов можливого викупу або відмови від викупу (ст.11 Закону). Для цього, власник нерухомого майна протягом одного місяця з дня

отримання письмового повідомлення письмово повідомляє відповідний орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування про своє рішення – надання згоди на викуп та проведення подальших переговорів щодо умов викупу (у разі схвальної відповіді) або відмову від такого викупу (заперечення продажу нерухомого майна в цілому).

Істотною умовою, щодо якої сторони повинні досягнути домовленості, є визначення викупної ціни. Викуп земельної ділянки здійснюється за умови відшкодування вартості самої ділянки та об'єктів, що на ній розташовані. Так, викупна ціна визначається у грошовій формі та включає вартість:

- 1) земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель, багаторічних насаджень,
- 2) збитків, завданих власнику внаслідок викупу земельної ділянки, у т.ч. збитків, що будуть завдані власнику у зв'язку з достроковим припиненням зобов'язань перед третіми особами, зокрема упущена вигода, у повному обсязі (ч.1 ст.5 Закону).

При досягненні домовленості між сторонами, розмір викупної ціни затверджується рішенням органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, або встановлюється за рішенням суду за відсутності компромісу сторін.

- 4) Якщо ж в ході проведення переговорів вдалося досягти домовленості сторін про викуп та були повністю узгоджені умови його проведення, за загальним правилом, викуп нерухомого майна здійснюється шляхом укладення між сторонами договору купівлі-продажу, що підлягає нотаріальному посвідченню.

У разі прийняття рішення про надання особі у власність земельної ділянки чи іншого майна замість викупленого, може укладатися договір міни (ч.1 ст.12 Закону). Отже, замість викупної ціни земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, власнику таких об'єктів за його бажанням можуть бути передані у власність інша рівноцінна земельна ділянка або об'єкти (ч.5 ст.12 Закону).

Якщо ж згоди щодо умов договору все ж таки досягнути сторонам не вдалося, відповідно до ч.1 ст.15 Закону, протягом 6-ти місяців з дня прийняття рішення про викуп земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, зазначені об'єкти можуть бути примусово відчужені у державну чи комунальну власність лише як виняток з мотивів суспільної необхідності і виключно для будівництва автомобільних доріг загального користування державного значення, мостів, естакад та об'єктів, необхідних для їх експлуатації, на умовах концесії. Таким чином, у разі незгоди власника з запропонованими умовами викупу, зазначене майно може бути в нього примусово відчужене за рішенням суду.

Примусове відчуження може бути застосоване лише як виняток за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості на підставі та в порядку, встановлених законом (абз.2 ч.3 ст.4 Закону).

Примусове відчуження земельної ділянки здійснюється за умови надання її власнику відповідно іншої рівноцінної земельної ділянки, якщо інше не погоджено з власником відчужуваної земельної ділянки (ч.6 ст.4 Закону). А примусове відчуження житлового будинку здійснюється за умови надання його власнику у власність іншого благоустроєного житлового будинку, якщо інше не погоджено з власником (ч.7 ст.4 Закону).

- 5) Припинення права власності на нерухоме майно у суб'єкта відчуження і його виникнення у суб'єкта набуття потребує обов'язкового здійснення державної реєстрації права власності в єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Правовою підставою проведення державної реєстрації є договір купівлі-продажу, міни (інший правочин) – при викупі для суспільних потреб або рішення суду та документ, що підтверджує попередню та повну сплату колишньому власнику викупної ціни або витяг з реєстру про проведення державної реєстрації права власності на нерухоме майно, надане замість відчуженого (при примусовому відчуженні нерухомого майна у його власника).

Отже, відмінним між зазначеними способами відчуження є не лише перелік документів, на підставі яких відбуватиметься державна реєстрація переходу права власності, але й те, що різняться правові підстави припинення/набуття права власності – викуп здійснюється шляхом укладання договору, примусове відчуження – на підставі рішення

суду, а також і те, що викуп здійснюється добровільно, за згоди власника нерухомого майна, а примусове відчуження – поза його волею. Спільними ознаками зазначених способів є оплатність відчуження, а також зміна форми власності з приватної на публічну (державну або комунальну) власність. Таким чином, хоча Цивільний кодекс України не містить правового регулювання механізму припинення права приватної власності на об'єкти нерухомого майна шляхом викупу їх для суспільних потреб, від детально врегульований спеціальним Законом, проаналізувавши норми якого можна визначити особливості даної підстави виникнення (припинення) права власності.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text>
2. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Зарубіжний досвід моніторингу способу життя

*Антоненко А. О., аспірант
Запорізький національний університет*

Закон України «Про запобігання корупції», прийнятий 14 жовтня 2014 р., передбачає запровадження ряду новаторських інструментів протидії корупції у країні. Серед іншого, у розділі VII «Фінансовий контроль» Закону передбачено заходи, що дозволяють порівняти спосіб життя державного службовця із задекларованими статками. Один із них – «моніторинг способу життя суб'єктів декларування», передбачений статтею 51 Закону [1]. При цьому можна виділити два рівня правового регулювання здійснення моніторингу способу життя: 1) міжнародний; 2) національний.

Міжнародно-правове регулювання здійснення декларування і на його підставі моніторингу способу життя суб'єктів декларування на базується положеннях Рекомендації R (2000) Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців, Конвенції ООН проти корупції (2003) та Технічного коментаря до неї (2009) і Декларації активів для державних службовців: інструмент для попередження корупції ОЕСР (2011) і характеризується диспозитивністю щодо декларування публічних посадових осіб з метою виявлення колізії їх інтересів при здійсненні публічного адміністрування та відсиланням до національного законодавства щодо створення системи контролю, включаючи моніторинг способу життя та введення санкцій за недотримання національних антикорупційних вимог [2].

Моніторинг способу життя на національному рівні вводиться для виявлення “індикаторів корупції” – фактів, що свідчать про можливе скоєння посадовою особою корупційного правопорушення. При цьому здійснення такий моніторинг може здійснюватися як спеціально уповноваженим(и) національним(и) органом(ми), так й інститутами громадянського суспільства.

Для України вкрай важливим є вивчення і запозичення досвіду Філіппін у зв'язку із схожістю ситуації щодо соціально-економічної ситуації та рівнем корумпованості чиновників у країні, а отже зупинимось на ньому більш детально.

На початку 2000-х років у Філіппінах засоби масової інформації та громадськість не мали широкого доступу до державних баз даних, а тому громадянське суспільство стало первинним інформатором про підозрілий рівень статків державних службовців, розпочавши зі спостережень за способом життя суб'єктів публічного адміністрування, класичним прикладом яких стали журналістські розслідування, що призвели до громадських протестів.

Саме тому у 2002 р. указом Президента Філіппін були запроваджені перевірки способу життя щодо всіх державних посадових осіб, зокрема й поліції та збройних сил. У березні 2003 року “Коаліція за перевірку способу життя” об'єднала через меморандум про взаєморозуміння урядові структури та громадські організації, а саме: Президентська комісія з питань боротьби з хабарництвом (PAGC), Омбудсман, Міністерство юстиції, Національне бюро розслідувань, Комісія з питань аудиту та Комісія з питань державної служби. Коаліція також включала Національну комісію з питань молоді, декілька антикорупційних громадських об'єднань та Конференцію католицьких єпископів Філіппін. Провідним виконавцем була призначена PAGC, у 6 відомствах були створені внутрішні підрозділи боротьби з корупцією, а на Омбудсмана були покладені функції реалізації висновків і рекомендацій.

Омбудсманом було відкрито гарячу лінію з питань перевірки способу життя як “спеціальний канал для повідомлення про випадки корупції та надання інформації про багатство державних службовців, яке отримане незаконним шляхом або щодо якого не надано жодних пояснень” [3], яка працює і досі, займаючи помітне місце на домашній

сторінці веб-сайту Омбудсмана. Окрім того, на Філіппінах прийнято спеціальний Закон про омбудсмана, згідно з яким до повноважень цього суб'єкта публічного адміністрування віднесено: а) проведення розслідувань та ініціювання відповідних заходів для повернення статків, отриманих незаконним шляхом, і (або) статків невідомого походження, та кримінальне переслідування осіб, причетних до цих статків; б) отримання та витребування від усіх відповідних державних відомств, зокрема Бюро внутрішніх доходів, документів, які можуть продемонструвати активи, зобов'язання, власний капітал, бізнесові інтереси та фінансові зв'язки декларанта [4].

Викликає певний інтерес і досвід роботи Служби захисту доброчесності щодо доходів – антикорупційного підрозділу у структурі Міністерства фінансів, функціями якого є «розслідування фактів незвичайного або необґрунтованого накопичення статків, неспіврозмірних із потенційним джерелом доходів державних посадовців і службовців, на які поширюється юрисдикція Служби, ініціювання кримінального переслідування таких осіб на предмет повернення або конфіскації статків, отриманих незаконним шляхом, і надання допомоги в такому переслідуванні», яке здійснюється із неухильним дотриманням конституційних прав особи, щодо якої проводяться процесуальні дії.

На сьогоднішній день система моніторингу способу життя на Філіппінах є гібридом “гарячої лінії” для подання скарг на підозрілі статки, звичайної системи фінансової перевірки декларацій на основі кабінетного аналізу даних, системи, що дозволяє вести приховане спостереження за державними посадовими особами, та – нарешті – механізму ініціювання фінансових розслідувань у кримінальній сфері. Отже, “перевірка способу життя складається з чотирьох елементів: поведінкового (зокрема, вивчення звичок щодо проведення дозвілля); перевірки вартості майна; відносних перевірок (вивчення матеріального стану родичів, які могли отримати роботу завдяки впливу даної посадової особи); та аналізу на предмет наявності конфлікту інтересів”. У ширшому сенсі мета застосування даного інструменту полягала у дослідженні “моральних якостей, способу життя та нічних розваг урядових посадових осіб на предмет збору доказів хабарництва і корупції” [4].

Важливим є факт, що моніторинг способу життя, який проводиться на Філіппінах державними органами, не має під собою єдиної методології або єдиного міжвідомчого алгоритму дій. Стратегії розслідування розробляються для кожного випадку окремо й доопрацьовуються у процесі реалізації. В той же час інститутами громадянського суспільства Філіппін було підготовлено посібник “Перевірка способу життя. Довідник для громадянського суспільства” покликаний підвищити пильність громадян та сприяти їхній участі у пошуку та перевірці інформації, а також у збиранні інших доказів на місці. В цьому довіднику відзначено нагальну потребу в підтримці з боку громадян: у 2004 р. в урядових відомствах було 278 слідчих, тоді як загальна чисельність державних службовців у них складала близько 1,5 млн., тобто на одного слідчого припадало майже 6000 можливих об'єктів розслідування. Отже, мета цієї публікації полягала у тому, щоб підштовхнути громадян до можливого виконання ними функцій інформаторів про порушення відповідних норм у способі життя [5]. Запропоновані методи дії громадськості поділяються на дві групи: 1) засоби збирання інформації шляхом спостереження та 2) засоби аналізу документів. Серед іншого, довідник містить просту формулу розрахунку, що дозволяє встановити, чи перевищують статки дохід. Крім того, наведено ряд практичних порад для проведення таких розрахунків (наприклад, не слід забувати про «тринадцяту зарплату», яку отримує багато державних службовців). Публікація також містить деякі рекомендації щодо виявлення певних активів («якщо ви побачили дітей у шкільній формі, то це свідчить про витрати на навчання у приватній школі»). Нарешті, запропоновано перелік основних документів, потрібних для перевірки задекларованих даних (як-от реєстраційний документ на автомобіль, документи про право власності на нерухоме майно, шкали категорій посадових окладів, форми декларацій тощо), і наведено приклад узагальнення всіх доказів із подальшим формуванням оцінки способу життя. Насамкінець у посібнику подано інструкції щодо

складання звіту, для чого наведено шаблон, а також викладено запропонований кодекс поведінки інформаторів [6, с. 15-16].

Отже, досвід Філіппін засвідчує, що:

- моніторинг способу життя поширює завдання проведення антикорупційної перевірки з одного чи декількох державних наглядових органів на все суспільство в цілому;
- “польове дослідження” є відправною точкою процесу складання переліку фактичних статків державного посадовця і не є ізольованим процесом моніторингу способу життя а розглядається в якості одного з його елементів. При цьому діяльність уповноважених суб’єктів публічного адміністрування здебільшого зводиться до кабінетного аналізу декларацій та реальних витрат чиновників;
- у країні відсутня як конкретна правова база для проведення державою перевірок способу життя, так і спеціальна методика таких перевірок, що є певним недоліком антикорупційного законодавства.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 06.11.2020)
2. Аналіз міжнародного та національного права щодо протидії корупції. URL : <https://forbiddentoforbid.org.ua/uk/analiz-mizhnarodnogo-ta-ukrayinskogo-prava-shhodo-protydiyi-korupciyi/> (дата звернення: 06.11.2020)
3. Річний звіт за 2006 рік/ URL : <http://www.ombudsman.gov.ph/index.phphome=1&navId=Ng==&subNavId=NDg=> (дата звернення: 06.11.2020).
4. Ombudsman, Frequently Asked Questions on the Statement of Assets, Liabilities and Networth (SALN). URL : <http://www.csc.gov.ph/2014-02-21-0828-23/pdf-files/category/193-saln-forms?download=2587:frequently-asked-questions-faq-on-the-saln> (дата звернення: 06.11.2020).
5. Перевірка способу життя. Довідник для громадянського суспільства. URL : <http://gateway.transparency.org/tools/detail/432> (дата звернення: 06.11.2020).
6. Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. К., 2016. 36 с.

Міжнародний та зарубіжний досвід нормативного регулювання суб’єктивних публічних екологічних прав

Барліт А.Ю., аспірант

Запорізький національний університет

Міжнародно-правові стандарти реалізації суб’єктивних публічних прав визначено було вперше в результаті проголошення у 1972 році Декларації про навколишнє середовище на конференції ООН у Стокгольмі [1]. Відповідно до положень Стокгольмської Декларації 1972 року було встановлено взаємообумовлюючий зв’язок між обов’язком держави на забезпечення сприятливого довкілля як безумовної характеристики досягнення благополучного «якісного» рівня життя людини.

Одним із визначальних міжнародно-правових актів, прийняття якого дозволило переосмислити світовий механізм забезпечення реалізації та захисту суб’єктивних публічних екологічних прав є Декларація по навколишньому середовищу і розвитку, прийнята у 1992 році на Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро [2]. Положеннями Декларації по навколишньому середовищу і розвитку 1992 р. визначено необхідність створення дієвих механізмів доступу до екологічної інформації, доступу до здійснення публічного управління у сфері захисту довкілля, доступу до правосуддя у досліджуваній галузі.

У зазначеній Декларації 1992 року визначено основоположні принципи реалізації світової та внутрішньодержавної державної політики у сфері охорони довкілля, зокрема, необхідно відзначити ряд із них [2]. Зокрема, основоположним принципом, що є основою

системи суб'єктивних публічних екологічних прав, є визнання пріоритетності здійснення «турботи про людей» як основи забезпечення гідного та плідного рівня її життя (принцип 1 Декларації 1992 року). Відповідно до положень принципів 2-4 Декларації 1992 року визначено необхідність реалізації використання природних ресурсів та природних об'єктів із спрямуванням на задоволення як потреб нинішнього покоління, так і майбутніх поколінь, що є основою загально визнаної світової концепції сталого розвитку. Згідно із принципом 7 Декларації 1992 року встановлено необхідність забезпечення міжнародного співробітництва з метою реалізації задач збереження, захисту і відновлення здорового стану і цілісності екосистеми Землі. Проголошення необхідності активізації процесів «екологізації» відбулось також відповідно до Декларації 1992 року (принцип 9).

Право на участь кожної людини у прийнятті та розробці управлінських рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, право на доступ до екологічної інформації, що є у розпорядженні державних органів, включаючи інформацію про небезпечні матеріали і діяльності в їх громадах, і можливість брати участь в процесах прийняття рішень визначено відповідно до принципу 10 Декларації по навколишньому середовищу і розвитку 1992 р. [2].

До системи гарантій реалізації суб'єктивних публічних екологічних прав відповідно до положень міжнародно-правових актів віднесено:

- 1) систему національних органів судустрою як складової системи публічного управління;
- 2) систему адміністративних органів, діяльність та функціонування яких має бути належним чином урегульовано відповідно до вимог національного адміністративно-процедурного законодавства;
- 3) забезпечення критеріїв ефективності законодавчих актів у сфері охорони навколишнього природного та антропогенного середовища. До критеріїв ефективності системи національного законодавства у сфері охорони довкілля відповідно до міжнародних стандартів віднесено доцільність врахування екологічних умов розвитку суспільства та відповідного регіону; загальнонаціональні екологічні програми мають враховувати соціальні та економічні потреби держави, соціуму та його окремих складових;
- 4) встановлення механізмів відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення природного та антропогенного довкілля [2].

Література

1. Декларация Конференции ООН по проблемам окружающей человека среды: международный документ от 16 июня 1972 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454
2. Декларация Рио-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку: міжнародний документ від 14 червня 1992 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455

Комунікативна підсистема антикорупційної системи в Україні: проблеми й перспективи розвитку

*Білик І.В., аспірант
Запорізький національний університет*

Євроінтеграційний поступ ставить перед українською державою та її правовою системою низку складних і суперечливих завдань, від своєчасного вирішення яких, значною мірою, залежить її входження до європейського політико-правового простору. Серед низку проблем у сфері політичного, правового, економічного, соціального й культурного розвитку особливе місце посідає проблема запобігання й протидії корупції, яка різною мірою охопила всі сфери суспільного життя й становить реальну загрозу поступального державно-правового розвитку та пануванню верховенства права в країні. Попри значну увагу з боку держави, громадянського суспільства, низку запроваджених на державному рівні напрямів і заходів

запобігання й протидії корупції, досягти відчутних успіхів у цьому напрямі впродовж останніх десяти років не вдалося.

Як свідчить стан дослідження проблем запобігання й протидії корупції найбільш ґрунтовно ця проблема досліджується у межах науки адміністративного права. Водночас, поза увагою вчених залишається той факт, що запобігання й протидія корупції є комплексною, багатоаспектною і багатовимірною проблемою, вимагає уваги як з боку фахівців інших галузей юридичної науки – конституційного, кримінального, господарського, а також з боку соціологів, філософів, психологів, антропологів. Лише за умови комплексного загальнотеоретичного осмислення цього складного явища, урахування здобутків, накопичених у соціогуманітарних науках, системного підходу стає можливим формування оптимальної антикорупційної системи в Україні. Підтвердженням зазначеного є те, що самі антикорупційні органи, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції, визнає факт відсутності системного підходу у сфері запобігання й протидії корупції [1, с. 7-8].

Метою пропонованої роботи є дослідження комунікативної підсистеми антикорупційної системи та визначення її основних проблем і перспектив розвитку.

Використання системного підходу до дослідження антикорупційної системи в Україні ґрунтується на тому, що антикорупційна система складається із низки компонентів і елементів, які умовно можна об'єднати у п'ять підсистем – інституційну, ідеологічну, нормативну, функціональну, комунікативну [2]. Комунікативна підсистема антикорупційної системи України охоплює різні типи й види зв'язків як у межах самої антикорупційної системи (між її підсистемами, компонентами, елементами), так і з правовою, економічною, політичною, соціальною системами загалом.

Аналіз сучасного стану комунікативної підсистеми антикорупційної системи переконливо свідчить про наявність системних проблем, які у своїй сукупності призводять до розбалансованості антикорупційної системи в цілому, відсутності очікуваних результатів. Йдеться про відсутність належних комунікативних і координаційних зв'язків між антикорупційними органами, між антикорупційними органами з одного боку та державними органами, з іншого. На тлі відсутності антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації як основних програмних документів у сфері запобігання та протидії корупції, комунікативна підсистема, в порівнянні з іншими підсистемами антикорупційної системи (інституційною, нормативною, ідеологічною та функціональною) характеризується перманентними проблемами. Саме тому, формування системи зв'язків, координованої діяльності антикорупційних органів в Україні належить до пріоритетних напрямів формування антикорупційної системи в Україні.

Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на зв'язках і взаємовідносинах суб'єктів антикорупційної системи із міжнародними та європейськими антикорупційними органами. Поділяємо думку тих учених, які вважають, що важливим складником формування антикорупційної системи в Україні є налагодження тісних зв'язків, співпраці та взаємодії із міжнародними і європейськими антикорупційними органами та інститутами, які накопичили значний позитивний досвід протидії корупції. Слід зауважити, що впродовж останніх 10-15 років, Україна посилила взаємодію з міжнародними антикорупційними органами й інститутами та взяла на себе низку міжнародних зобов'язань, зокрема в рамках членства в GRECO протягом 2006–2020 років.

Офіційна оцінка стану та динаміки виконання Україною цих рекомендацій міститься у трьох звітах, прийнятих у 2013 – 2017 роках [3, 4]. Так, згідно з оціночним звітом стосовно України за результатами 4-го раунду оцінювання, прийнятим 23 червня 2017 року під час 76-го Пленарного засідання GRECO, що відбулося 19–23 червня 2017 року, GRECO надала Україні 31 рекомендацію [5]. Основна частина рекомендацій стосується запобігання корупції серед прокурорів (10 рекомендацій), суддів (9 рекомендацій), народних депутатів України (7 рекомендацій), а також діяльності антикорупційних органів [6]. Офіційна оцінка стану виконання цих рекомендацій надана у звіті, прийнятому під час 84-го пленарного засідання GRECO 2-6 грудня 2019 року. За результатами проведення першого етапу оцінки стану

виконання Україною рекомендацій, що містяться в Оціночному звіті за результатами 4-го раунду оцінювання, GRECO дійшла висновку, що Україна виконала задовільно або у задовільний спосіб 5 з 31 рекомендації, 15 – виконані частково, а 11 рекомендацій не виконані [1, с. 61]. Серед невиконаних рекомендацій слід виокремити зокрема: щодо кодексу етичної поведінки народних депутатів України; щодо лобіювання; щодо механізмів контролю за доброчесністю; щодо популяризації та підвищення доброчесності; щодо оцінювання суддів; щодо визначення дисциплінарних проступків, які стосуються поведінки суддів; щодо складу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії суддів; щодо ефективності дисциплінарних проваджень та органів прокурорського самоврядування. Таким чином, значна частина рекомендацій залишилася не виконаними і потребують значних зусиль і ресурсів для їх реалізації.

Література

1. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики в 2019 році. Проект. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2020. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Proyekt-Natsdopovidi-2019.pdf>.
2. Удовика Л. Г. Антикорупційна складова частина у розвитку правової системи України. *Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки*. Зб. наук. пр. 2020. № 1. С. 180-188. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2020/28.pdf>.
3. Звіт про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами 3-го раунду оцінювання GRECO, прийнятий 6 грудня 2013 року під час 62-го Пленарного засідання GRECO: Third Evaluation Round Compliance Report on Ukraine «Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2)», «Transparency of Party Funding». Council of Europe // Adopted by GRECO at its 62nd Plenary Meeting (Strasbourg, 2–6 December 2013). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000016806ca327>.
4. Другий звіт про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами 3-го раунду оцінювання GRECO, прийнятий 4 грудня 2015 року на 70-му Пленарному засіданні GRECO: Third Evaluation Round the Second Compliance Report on Ukraine «Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2)», «Transparency of Party Funding» / Council of Europe // Adopted by GRECO at its 70th Plenary Meeting (Strasbourg, 30 November – 4 December 2015). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000016806ca329>.
5. FOURTH EVALUATION ROUND EVALUATION REPORT on UKRAINE. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors» / Council of Europe // Adopted by GRECO at its 76th Plenary Meeting (Strasbourg, 19–23 June 2017). URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-fourth-evaluation-roundcorruption-prevention-in-1680737207>.
6. Стан реалізації Україною рекомендацій GRECO, викладених у Оціночному звіті за результатами 4-го раунду оцінювання України, затвердженого на 76-му пленарному засіданні 23 червня 2017 року. URL: [GrecoEval4Rep\(2016\)9 https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Proyekt-Natsdopovidi-2019.pdf](https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Proyekt-Natsdopovidi-2019.pdf).

Методи адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні

Болобан Д.А., аспірант
Запорізький національний університет

Автомобільний транспорт є однією найважливіших складових економіки будь-якої країни, оскільки від його розвитку залежить можливість ефективної роботи всіх інших галузей економіки, а отже, і економічний добробут країни в цілому. Останнє десятиліття в

Україні відбувається стрімкий розвиток автомобільного транспорту, який супроводжується значним збільшенням інтенсивності використання автомобільних доріг, наслідками чого є швидке їх зношення та руйнування, оскільки більшість автомобільних доріг України були побудовані ще у 70-х роках минулого століття, та не були розраховані на сучасні навантаження. Все це, в свою чергу, дуже негативно впливає на комфортність та безпеку пересування ними, а також сповільнює подальший розвиток автомобільного транспорту.

Наведене вище свідчить про необхідність проведення масштабної реконструкції українських автомобільних доріг, яка зважаючи на її значну вартість, відсутність можливості належного фінансування з боку держави, а також наявність інших не менш важливих проблем, на даний момент є майже неможливою. З огляду на це, актуальним є дослідження адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, як одного з можливих варіантів вирішення зазначених вище проблем.

Ефективність адміністративно-правового регулювання у будь-якої сфері залежить від обраного методів його здійснення. Саме правильне застосування методів адміністративно-правового регулювання дозволяє вирішити практично значимі соціальні, економічні та інші поставлені перед державою та іншими суб'єктами задачі.

На даний момент в юридичній науці існує значна кількість підходів до визначення поняття «метод правового регулювання». Так, думку З.Р. Кісіль, метод адміністративно-правового регулювання – це спосіб здійснення його функцій, засіб дії органу державної влади на керовані об'єкти (галузі, сфери, комплекси, об'єднання, підприємства, трудові колективи, громадян). Методи регулювання показують, як, яким чином держава вирішує завдання в галузі управління [1, с. 289].

Дещо інше визначення даному поняттю дає С.Т. Гончарук, визначаючи метод адміністративно-правового регулювання, як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у відповідній галузі [2, с. 134].

На думку В.Б. Авер'янова, методи адміністративно-правового регулювання являють собою певні способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організаційного впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій і повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів [3, с. 72].

Проаналізувавши погляди науковців на визначення поняття методи адміністративно-правового регулювання та їх класифікації, вважаємо найбільш доцільним їх поділ на дві основні групи: загальні та специфічні методи.

Загальні методи адміністративно-правового регулювання є притаманними усім галузям права. Вони здійснюються нормативними та індивідуальними правовими актами. Специфічні ж методи правового регулювання мають вузько спрямований характер і стосуються тільки окремого виду суспільних відносин [4, с. 85].

До загальних методів адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг відносяться імперативний та диспозитивний [5, с. 345]. Імперативний полягає в установленні приписів, дозволів, заборон, обмежень та ін. В даній сфері він проявляється у встановленні обов'язкових умов віднесення автомобільних доріг до категорії платних.

На відміну від імперативного, диспозитивний метод правового регулювання, уповноважує учасників відносин зробити вибір варіанту поведінки в рамках закону. Так, даний метод в сфері впровадження і використання платних автомобільних доріг проявляється в тому, що суб'єкти мають право на власний розсуд встановлювати розмір плати за проїзд платними автомобільними дорогами, в межах максимального розміру плати, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Слід зазначити, що у зв'язку з комплексністю сфери платних автомобільних доріг, метод її адміністративно-правового регулювання характеризується поєднанням імперативних і диспозитивних начал та відсутністю між ними чіткого розмежування.

Специфічними методами правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг є методи контролю і перевірки, узгодження, рекомендацій тощо.

Серед цих методів необхідно виділити метод координації, який полягає в єдності дій рівноправних, не підпорядкованих один одному суб'єктів правового регулювання для досягнення встановленої мети, а також підпорядкуванні їх спільної діяльності на основі узгодженого визнання правового положення будь-якого органу в якості координаційного, встановленні певної структури взаємозв'язку і розподілу функціональних обов'язків [6, с. 22]. Цей метод є особливо важливим для сфери платних автомобільних доріг, оскільки на даний момент регулювання у даній сфері здійснюється декількома органами, кожен з яких регулює окремі питання цієї сфери.

Отже, беручи до уваги наведені вище визначення та класифікацію, можна дійти висновку, що методи адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг – це система способів і прийомів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на поведінку учасників відносин з впровадження та використання платних автомобільних доріг, спрямований на гарантування прав, свобод і законних інтересів цих учасників та інших осіб. Крім того, слід зазначити, що на сучасному етапі даної сфери, поряд із загальними методами правового регулювання значно зростає питома вага таких специфічних правових методів, як координації, контролю і перевірки, узгодження, рекомендацій тощо.

Література

1. Кісіль З.Р. Адміністративне право: навч. посіб. / 3-тє вид. Київ : ЦУЛ, 2011. 698 с.
2. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права: навч. посіб. Київ: Аванпост-Прим, 2004. 200 с.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: Том 2. Особлива частина. Київ: Юридична думка, 2005. 624 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 752 с.
5. Булгакова І.В., Клепікова О. В. Транспортне право: підручник. Київ: Ін Юре, 2005. 536 с.
6. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

Форми доступу до публічної інформації про стан використання природних ресурсів

*Діхтієвський В.П., аспірант
Запорізький національний університет*

Реалізація пасивної форми доступу до інформації про стан використання природних ресурсів здійснюється в тому числі у вигляді формування баз відкритих даних.

До відкритих даних належать відомості, що стали відомими суб'єкту владних повноважень внаслідок здійснення ним організаційно-владних та розпорядчих функцій. Поширення публічної інформації у формі відкритих даних, як правило, реалізується шляхом формування наборів даних – електронних документів, що містять відкриті дані та складаються зі структурованої сукупності однорідних значень (записів), включають поля даних і метадані про них [1]. Зазвичай оприлюднення відкритих даних здійснюється шляхом організації ведення державних реєстрів.

В Україні станом на 1 вересня 2020 року функціонує значна кількість баз даних – понад 13 тис. баз даних, ведення яких закріплено за 1383 розпорядниками інформації. Умовно такі бази даних можуть бути класифіковано за сферами їх групування, що дозволяє виділити такі категорії ведення державних реєстрів, як «транспорт», «держава», «фінанси», «юстиція», «податки», «екологія», «будівництво», «земля», «сільське господарство»,

«охорона здоров'я», «соціальний захист», «освіта та культура», «молодь та спорт», «стандарти», «економіка» [2].

Законом України «Про доступ до публічної інформації» виділено, що відкриті дані є формою публічної інформації, яка поширюється на засадах безоплатності та вільного доступу.

Характерними ознаками відкритих даних як форми публічної інформації є наступне: імперативність оприлюднення відкритих даних є підставою для їх подальшого використання без необхідності отримання додаткового погодження із розпорядником публічної інформації в цілому, і зокрема, інформації про стан використання природних ресурсів; допустимим є поширення відомостей, що містяться у базах відкритих даних як з метою отримання прибутку, так і без такої.

У сфері використання природних ресурсів визначено обов'язок ведення загальнонаціональних реєстрів таких об'єктів. Таким реєстром баз даних є відповідні природоресурсні кадастри.

Попри надзвичайно важливе значення ведення природоресурсних загальнодержавних кадастрів, існують ряд науково-теоретичних та практичних прогалин визначення їх сутності як методів здійснення функцій публічного управління [3, с. 69-70]. Ускладнення дослідження характеристики категорії «державний кадастр» поглиблюється наявністю проблеми її відмежування від таких суміжних категорій, як «юридичний кадастр», «фінансовий кадастр», «фіскальний кадастр», «правовий кадастр» тощо.

Кадастр (у перекладі із фр. «cadastre» – реєстр) виявляється систематизованим списком, обліком, реєстром певних об'єктів права власності, інших майнових чи особистих немайнових прав, а також відомостей, отриманих під час здійснення публічно-управлінської діяльності адміністративних органів, збір та інформаційне оброблення яких покладається на спеціально уповноваженого суб'єкта публічного управління [4, с. 11].

Необхідним є визначити особливості ведення окремих видів природоресурсних державних кадастрів, зокрема, таким є Державний земельний кадастр, який розуміється як «єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами» (ст. 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5]). Відповідно до ч. 19 ст. 21 Закону України «Про Державний земельний кадастр» визначено, що «інформація про дату реєстрації заяв про внесення відомостей до Державного земельного кадастру, вхідний номер, стислий зміст заяви, а також інформація про наслідки її розгляду підлягає оприлюдненню на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин» [5].

До Державного земельного кадастру вносяться такі відомості, як: відомості про межі земельної ділянки; відомості про цільове призначення; відомості про економічну оцінку земель вносяться; відомості про утілля земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру; відомості про обмеження у використанні земель; відомості про межі частини земельної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту; відомості про нормативну грошову оцінку земель; відомості про межі адміністративно-територіальних одиниць; відомості про речові права на земельні ділянки, що виникли до 1 січня 2013 року; відомості про розподіл земель за формами власності і видами речових прав; відомості про масив земель сільськогосподарського призначення; відомості про бонітування ґрунтів вносяться до Державного земельного кадастру на підставі затвердженої технічної документації з бонітування ґрунтів; відомості про державний кордон України (ч.ч. 2-11 ст. 21 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5]).

Згідно із ст. 30 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5] визначено імперативність обов'язку суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення інформаційної взаємодії між адміністративними органами, до компетенції яких віднесення ведення Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно за

допомогою програмних засобів ведення інформаційних систем забезпечують у режимі реального часу отримання.

Стаття 31 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5] містить вимогу про забезпечення ведення Державного земельного кадастру, містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів та інших інформаційних систем з врахуванням вимог інформаційної взаємодії. З цією метою Кабінетом Міністрів України розроблено та затверджено Порядок інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами, а також перелік відомостей, обмін якими може здійснюватися в порядку такої взаємодії [6].

Облік кількості земель та якості земельних угідь ведеться щодо власників і користувачів земельних ділянок. Облік кількості земель відображає дані, що характеризують земельні ділянки за площею, складом земельних угідь відповідно до затвердженої класифікації, розподілом земель за власниками (користувачами). Облік якості земельних угідь відображає дані, що характеризують землі за природними і набутими властивостями, впливають на їх продуктивність та економічну цінність, а також за ступенем техногенного забруднення ґрунтів (ст.33 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5] та ст.203 Земельного кодексу України [7]).

Принципами ведення Державного земельного кадастру є : принцип об'єктивності, достовірності та повноти оприлюднення відповідних відомостей; принцип безперервності ведення природоресурсного кадастру; принцип відкритості та доступності відомостей Державного земельного кадастру, законності їх одержання, поширення і зберігання (ст.3 Закону України «Про Державний земельний кадастр» [5]).

Прогресивним є нормативне положення, що відзначає необхідність дотримання принципу відкритості систематизації відомостей про стан використання природних ресурсів. Це є надзвичайно важлива новела, адже вона дозволяє зробити доступними для здійснення функцій громадського контролю щодо розпорядження земель як загальнодержавного, так і місцевого характеру. Натомість недоступність відомостей про стан використання природних ресурсів в цілому, і зокрема – і земельних ресурсів є перешкодою визначенню необхідних природоохоронних заходів, перспектив розвитку місцевостей, а також здійснення функцій громадського контролю в цілому.

Література

1. Дурман М.О., Тохтарова І.М. Відкриті дані як інструмент інформаційного забезпечення прозорості публічної влади. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL: nbuv.gov.ua/j-pdf/Ttpdu_2017_1_15.pdf
2. Система відкритих даних в дії: Уряд відкриває понад 300 реєстрів та наборів даних. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248569951
3. Гоштинар С. Сучасні цілі Державного земельного кадастру та їх науково-практична актуальність. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. №2. С. 69-73.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2001. Т.3: К-М. 792 с.
5. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 7 липня 2011 року № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст.61.
6. Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між Державним земельним кадастром, іншими кадастрами та інформаційними системами: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2013 р. № 483. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2013-p#n10>
7. Земельний кодекс України: Закон України від 25 ЖОВТНЯ 2001 РОКУ № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

Антикорупційний складник правової політики України

*Калугіна І.О., аспірантка
Запорізький національний університет*

Важлива роль правової політики в євроінтеграційному поступі України визначається багатьма чинниками, серед них зокрема такими: по-перше, правова політика за своїм змістом зорієнтована на впорядкування правової системи (сфери), узгодження її функціонування й спрямування розвитку; по-друге, завдяки правовим засобам та інструментам здатна оптимізувати економічну, політичну, соціальну сфери; по-третє, покликана визначати пріоритетні напрями й цінності правового розвитку, які коригуються із світовими і європейськими тенденціями поступального правового розвитку; по-четверте, необхідністю забезпечення принципу верховенства права в правовій системі України. У кожному із зазначених чинників особливе місце посідає антикорупційний складник, який пронизує всю правову систему України на рівні її підсистем і компонентів. Водночас, саме у правовій політиці антикорупційний складник втілюється в концентрованому вигляді. Саме тому, метою пропонованої роботи є визначення ролі антикорупційного складника правової політики України.

Методологічним підґрунтям роботи є здобутки вітчизняних учених, які досліджували поняття, зміст та особливості правової політики, насамперед таких, як: Ю. Битяк, В. Борденюк, В. Горбатенко, С. Гусаров, Н. Кампо, М. Козюбра, І. Коліушко, В. Кремень, М. Недюха, М. Панов, О. Петришин, О. Руднева, О. Ярмиш, В. Селіванов, О. Скрипнюк, В. Цветков, В. Тацій, В. Тертичка, Л. Удовика, В. Романов, О. Рудік, Т. Брус, О. Кучеренко, В. Філіпчук, О. І. Ющик, Ю. Шемшученко, І. Яковюк та ін.

Упродовж останнього десятиліття у вітчизняній юридичній науці набули поширення наукові дослідження галузевих аспектів правової політики. Водночас, аналіз засвідчив, що недостатньо дослідженою у вітчизняній правовій науці залишається проблема формування правової політики в контексті антикорупційного її складника. Між тим, саме антикорупційна діяльність належить до одного з пріоритетних напрямів діяльності української держави та важливим напрямом правової політики, задекларованим у низці правових актів, зокрема в «Угоді про асоціацію» [1], в преамбулі якої наголошується, що Сторони визнають «спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, також є ключовими елементами цієї Угоди», а «політична асоціація та економічна інтеграція України з Європейським Союзом залежатиме від прогресу в імплементації цієї Угоди, а також від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей і прогресу в наближенні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах». Попри те, що боротьба з корупцією безпосередньо не виокремлюється серед названих цінностей, вона імпліцитно міститься у принципі верховенства права та повазі до прав людини. Підтвердженням зазначеного є положення статті 14 «Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод», в якій проголошується, що «В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод» [1]. Запобігання й протидії корупції присвячена стаття 22 «Боротьба зі злочинністю та корупцією» згідно з якою, «1. Сторони співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. 2. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, *inter alia*, таких проблем: с) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; d) корупція як у приватному, так і в державному секторі» [1].

Отже, уклавши «Угоду про асоціацію» Україна, з поміж-іншого, взяла на себе зобов'язання перед Європейським Союзом здійснювати системні заходи щодо запобігання й

протидії корупції у державному й приватному секторах, співпрацювати з відповідними європейськими органами в сфері протидії корупції. У подальшому, в «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» було проголошено антикорупційну реформу в Україні основною метою якої визначено «суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції» [2]. На досягненню такої мети спрямовувалась реалізація нової Антикорупційної стратегії [3], впровадження нових антикорупційних механізмів (декларування майнового стану публічних службовців, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів, перевірка доброчесності службовців та моніторинг їхнього способу життя; подолання політичної корупції; широке використання новітніх технологій для доступу до інформації у формі «відкритих даних»; створення інституційних систем запобігання і протидії корупції: Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) – державного правоохоронного органу, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [4]; Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [5]; створеного для впровадження інструментів попередження корупції та здійснення контролю за доброчесною поведінкою службовців (правил щодо конфлікту інтересів, декларування майна тощо); Вищого антикорупційного суду (ВАКС) для здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [6]. Стратегічним індикатором реалізації Стратегії визначено Індекс сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, за яким Україна має увійти до 50 кращих держав світу

Попри низку важливих кроків, здійснених упродовж останніх п'яти років у напрямі боротьби з корупцією в Україні, насамперед у нормативній сфері (прийняття антикорупційного законодавства) та інституційній (створення антикорупційних органів), об'єктивних, відчутних результатів не досягнуто. За даними Індексу сприйняття корупції у 2019 р. Україна погіршила показники з попереднім роком на два бали та має 30 балів зі 100 можливих. Країна повернулася на рівень 2017 року і посідає 126 місце зі 180 країн. Поруч із Україною знаходяться такі країни як Киргизстан, Азербайджан і Джибуті [7]. Отже, зазначене свідчить, що в сфері запобігання й протидії корупції Україна не забезпечила реалізацію задекларованих цілей Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та реалізацію в повній мірі взятих на себе зобов'язань перед європейською спільнотою. Окрім того, з 2018 р. в Україні відсутня Антикорупційна стратегія. І хоча попередня Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) [8] та Державна програма з її реалізації, попри низку недоліків і певну розбалансованість були тими програмними документами, які закладали підґрунтя й визначали напрями антикорупційної політики в Україні. «В альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики, підготовленому у 2019 році, зазначається, що повністю реалізовано було лише 25% заходів Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки, 52% – реалізовано частково, а 23% – не реалізовано взагалі. За оцінками авторів звіту, жодної з поставлених цілей у попередній антикорупційній стратегії так і не було досягнуто повною мірою. Із 207 заходів державної програми з реалізації засад державної антикорупційної політики не було реалізовано взагалі 47 заходів тобто, близько 22,7%. Із 160 повністю або частково виконаних заходів лише 53 було виконано вчасно, що становить лише 25% від загальної кількості заходів державної програми» [9]. Наразі, у 2020 р. НАЗК запропонувало до публічного обговорення Антикорупційну стратегію на 2020–2024 роки [10], яка значною мірою повторює попередню. Таким чином, антикорупційний складник правової політики України вимагає нових підходів як до осмислення самої

антикорупційної політики, її місця й ролі в правовій політиці України, так і щодо її напрямів і засобів реалізації. При цьому, до уваги необхідно взяти розуміння правової політики як різновиду державної політики; політико-правового явища, яке «формується внаслідок цілеспрямованої, системної, науково-обґрунтованої діяльності держави та участі громадянського суспільства, має державо-владний характер і спрямоване на визначення тактики й стратегії правового розвитку» [11, с. 175]. Зasadничим у розумінні правової політики є розуміння того, що вона не зводиться до поточної діяльності державних органів, а спрямована у майбутнє, формування цілей стратегічного характеру. Ефективність правової політики значною мірою залежить від критичної, об'єктивної оцінки реального стану правового розвитку, наявних можливостей і засобів.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 46. Ст. 2047. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
4. Про Національне антикорупційне бюро України. Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 47, ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
5. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Про Вищий антикорупційний суд. Закон України від 07.06. 2018. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018. № 24, ст. 212). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.
7. Індекс сприйняття корупції-2019. Transparency International. URL : <https://ti-ukraine.org/research/ indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>.
8. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 46. Ст. 2047. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
9. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження Державної антикорупційної політики / [О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін.] ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 366 с. URL: <https://bit.ly/3hNLc3Y>.
10. Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки. Прект. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.
11. Удовика Л. Г. Теоретико-правові засади трансформацій правової системи України в умовах глобалізації. Дис. ... д.ю.н., 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2014. 460 с.

Суб'єкт присяги як категорія інституту присяги у службовому праві України

*Кремова Д.С., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Запорізький національний університет*

Інститут присяги як невід'ємна складова Службового права України має свою структуру. Умовно можна виділити наступні категорії інституту присяги у Службовому

праві України: суб'єкти присяги; підстави організації прийняття присяги; процедура прийняття; відповідальність за порушення присяги.

Суб'єкт присяги є обов'язковою категорією інституту присяги, адже без наявності її, неможливе існування і останніх його категорій для настання юридичних наслідків. Суб'єктом присяги є фізична особа, яка проходить процедуру складання присяги, набуваючи при цьому певного статусу та беручи на себе певні специфічні обов'язки, в залежності від того, яку посаду обіймає особа, до якого органу належить. За галузевим критерієм суб'єктів присяги умовно можна розподілити на три види: 1) державні; 2) державні з правоохоронними функціями; 3) недержавні.

До першого виду належать Президент України (як особливий суб'єкт присяги), Присяга якого закріплена статтею 104 Основного Закону (Конституції України), а саме: «Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі» [1]; Народні депутати України; посадові особи місцевого самоврядування; державні службовці, що приймають наступну Присягу: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки» [2]; судді мають складати наступного змісту Присягу: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [3]; державні нотаріуси.

До другого виду належать: прокурори, що складають наступну Присягу відповідно до статті 36 Закону України «Про прокуратуру»: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу в прокуратуру, присвячую свою діяльність служінню Українському народові і Україні та урочисто присягаю: неухильно додержуватися Конституції та законів України; сумлінним виконанням своїх службових обов'язків сприяти утвердженню верховенства права, законності та правопорядку; захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства і держави ... [4]; згідно статті 64 Закону України про «Національну поліцію України» працівники Національної поліції складають наступну Присягу: «Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки»; службовці НАБУ, керуючись статтею 12 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»; військовослужбовці (як особливий суб'єкт присяги); службовці, діяльність яких керується Кодексом цивільного захисту України складають Присягу наступного змісту (ст. 108): «Я, громадянин України (прізвище, ім'я та по батькові), вступаючи на службу цивільного захисту, складаю Присягу та урочисто клянуся завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно дотримуватися Конституції та законів України, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим. ... Клянуся мужньо і рішуче захищати життя та здоров'я громадян, майно України, її навколишнє природне середовище від надзвичайних ситуацій ...» [5] та інші.

Третій вид представлений адвокатурою України – недержавний інститут, який регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Право на

зайняття адвокатською діяльністю також супроводжується прийняттям Присяги (ст. 11), якою є: «Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі» [6].

Таким чином, інститут присяги має свої обов'язкові категорії, однією із яких для даного інституту є суб'єкт присяги. Суб'єкти присяги відрізняються розмаїттям, залежно від того, до якого органу цей суб'єкт вступає на службу та які обов'язки на нього покладаються, але спільною для всіх є одна із цілей – перераховані суб'єкти присягаються на вірність українському народу, захищати права, свободи та законні інтереси людини і громадянина, керуються Основним Законом України та спеціалізованим законом. Текст присяги різниться своєю спеціалізацією, враховуючи особливості органу, до якого на службу вступає суб'єкт присяги і функції його органу.

Література

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.11.2020).
2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
3. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 142-VIII. Дата оновлення: 20.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
4. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
5. Кодекс цивільного захисту : Кодекс України, від 02.10.2012 № 5403-VI. . Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 08.11.2020).

Утилізація техногенних відходів як складова системи національної безпеки

Плохий В.М., здобувач

Запорізький національний університет

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про відходи» визначено, що всі відходи, що утворюються на території України, підлягають обов'язковому державному обліку та паспортизації [1].

Державний облік та паспортизація відходів здійснюється у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України (постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 1 листопада 1999 р. № 2034) [2].

Попри зазначені нормативні положення в Україні відповідно до чинного законодавства відсутній єдиний комплексний нормативний підхід до визначення категоріального апарату правового регулювання відносин, пов'язаних із утилізацією відходів, їх використанням, транспортуванням та іншими видами господарської діяльності.

Невизначеними на законодавчому рівні є такі правові категорії, як «промислові відходи», «відходи виробництва». Особливої актуальності набуває питання визначення

правового режиму поводження із техногенними родовищами, що обумовлено їх особливою природою походження, відмінної від природних родовищ корисних копалин.

Отже, використання техногенних відходів відбувається в умовах абсолютної правової невизначеності таких процесів. Варто підкреслити, що спеціальних адміністративних процедур отримання дозволів на використання техногенних відходів в Україні і досі не вироблено. Як правило, використання та подальша утилізація техногенних відходів відбувається суб'єктом, що володіє спеціальним дозволом на здійснення визначеного виду господарської діяльності, внаслідок якої утворюються залежи техногенних відходів. Право спеціального використання техногенних відходів виникає водночас з отримання відповідних спеціальних дозволів на надрокористування, в яких додатково зазначається, що суб'єкт господарювання має право промислової розробки техногенного родовища, або його геологічного вивчення з подальшою розробкою, або без такої.

При цьому допускається здійснення прав двома і більше суб'єктами в межах різних видів цільового використання техногенних родовищ. Наприклад, для використання техногенного родовища корисних копалин «Балка Середня» (м. Запоріжжя) видано спеціальні дозволи : 1) на видобування корисних копалин – Відкритому акціонерному товариству «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» ім. С. Орджонікідзе», Відкритому акціонерному товариству «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.М. Кузьміна», Відкритому акціонерному товариству «Запоріжжюкс» та Відкритому акціонерному товариству «Запорізький завод феросплавів» в межах географічних координат земельних ділянок; 2) на геологічне вивчення земельних ділянок земельних ділянок техногенного родовища корисних копалин «Балка Середня» – видано ТОВ фірма «Деа Рома, ЛТД» [3].

Відсутність розробленої державної стратегії утилізації відходів промислового виробництва, її впровадження в Україні унеможлиблює вжиття заходів з їх переробки та використання з метою задоволення не лише приватних інтересів господарюючих суб'єктів, а і загальнонаціонального публічного інтересу – у забезпеченні охорони навколишнього природного середовища як невід'ємної складової системи конституційних прав і свобод людини (ст. 50 Конституції України).

Відсутність належної правової бази створює загрозу екологічній безпеці України, що відповідно до ст. 6 Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII віднесено до складових національної безпеки.

З врахуванням зазначеного, керуючись метою забезпечення вимог раціонального землекористування (ст.ст. 4-5 Земельного кодексу України), принципом пріоритетності вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва (ст. 3 Закону України «Про охорону земель»), а також задля гарантування дотримання вимог національної безпеки в цілому, та екологічної безпеки зокрема (ст. ст. 2, 13 Закону України «Про національну безпеку України»), є необхідним вжити ряд заходів із рекультивациі порушень земель, забруднених техногенними відходами.

Література

1. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36-37. Ст.242.
2. Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 1 листопада 1999 р. № 2034. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2034-99-п#Text>
3. Справа № 2а-3032/10/0870 : постанова від 17 лютого 2011 року Запорізького окружного адміністративного суду. URL.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14403634>

Безоплатна правова допомога адвокатами у суміжному тематичному понятійному ряду

Сакун Д.І., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Забезпечення реалізації та захисту особи гарантується державою, в т.ч. й завдяки унормуванню засад користування правом на безоплатну правову допомогу. Статті 29, 59 Конституції України закріплюють відповідне загальне право особи, а Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про судоустрій і статус суддів», «Про безоплатну правову допомогу» та ряд інших нормативно-правових актів, інтерпретаційних актів (наприклад, рішення Конституційного Суду України) деталізують засади реалізації такого права, оновлені кодифіковані акти (КПК України, ЦПЦ України, КАС України) закріпили оновлені засади реалізації такого права з огляду на впровадження «базових» правових, зокрема міжнародно-правових, європейських правових стандартів в Україні. В той же час детальний аналіз положень цих актів дозволяє з упевненістю стверджувати, що має місце цілий суміжний тематичний понятійний ряд, а отже й розуміння безоплатної правової допомоги адвокатами у цьому ряду вимагає розуміння розмежування суміжних правових понять й з'ясування реального змісту саме зазначеного терміну. Отже, варто, перш за все, визначитися із таким рядом. Узагальнений аналіз положень чинного законодавства дозволяє запропонувати його у такому форматі: «правова допомога», «правнича допомога», «юридична допомога», «кваліфікована правова допомога», «професійна правова допомога», «правова допомога адвокатами», «безоплатна правова допомога», «безоплатна правова допомога адвокатами», «безоплатна вторинна правова допомога», «безоплатна вторинна правова допомога», «правові послуги». Не зважаючи на значні кількісні показники цього ряду, варто звернути увагу на те, що мають місце й т. зв. «дублюючі» поняття, а отже він є штучно збільшеним. Це, у свою чергу, дозволяє стверджувати про певний дисбаланс кількісно-якісних властивостей цього термінологічного ряду. Вже неодноразово у правовій літературі (наприклад, праці Є. Марича, М. Стаматіної, В. Ісакової, Н. Артем'євої, А. Джуської, Т. Вильчик, Г. Гладуна та ін.) зазначалось про те, що у законодавстві для позначення одного і того ж правового явища використовуються синонімічні поняття і із цим варто погодитися. Так, наприклад, такими синонімічними поняттями варто вважати «правову допомогу», «правничу допомогу», «юридичну допомогу», де перший складовий елемент назви вказує на приналежність до характеру діяльності, а другий – на зміст, призначення такої діяльності. Співвідношення «правова допомога» а «правові послуги» має вигляд взаємообумовленості, взаємозалежності з огляду на наявну норму-дефініцію, яка фіксує зміст правової допомоги як вид діяльності, що полягає у наданні правових послуг. При цьому саме останнє є зумовлюючим складовим елементом ресурсу правової допомоги. Вказівка у назві правової допомоги на суб'єкта надання дозволяє виокремлювати «професійну» правову допомогу та таку ж допомогу адвокатами. Проте розглядати як синоніми не варто, бо «професійна» – це позначення всього розмаїття можливих суб'єктів її надання, в той час як вказівка у назві на «адвокатами» уточнює це коло. Це дозволяє розглядати їх співвідношення як ціле і частина. Уточнення у назві на «кваліфіковану», «кваліфікаційну» є неоднозначно сприйнятим у правовій науці, бо спостерігаються підходи до її ототожнення із якісною (і це зрозуміло), проте може бути і зв'язок із кваліфікацією суб'єкта надання і вже буде мова про допомогу адвокатами (це чітко унормовано в аспекті гарантування державою реалізації права на правову допомогу). І, нарешті, безоплатна правова допомога передбачає акцент уваги ще на одну їх характеристику. І, не зважаючи на різні підходи у правовій науці до безпосереднього розуміння цього виду правової допомоги (різні критерії для виокремлення), варто погодитися із тими вченими-юристами, які вважають, що вказівка у її назві пов'язана не стільки із платністю, скільки із наявністю або ж відсутністю, стільки із наявністю або ж відсутністю зобов'язань суб'єкта одержання такої допомоги перед суб'єктом її надання (зобов'язань оплатити таку послугу). Варто зробити

акцент, що для виокремлення саме такого виду правової допомоги, яка не передбачає відповідних зобов'язань саме між суб'єктами зазначених правовідносин (хоча суб'єкту її надання оплата повністю або ж частково здійснюється), й із вказівкою на суб'єкта її надання законодавець впровадив поняття «вторинна правова допомога». Отже, аналізуючи весь суміжний ряд, варто зазначити, що у цьому своє чільне місце посідає безоплатна (без зобов'язань суб'єкта її одержання перед суб'єктом її надання) правова (безпосередньо пов'язана із сферою права) допомога (діяльність, що сприяє реалізації та захисту прав осіб) діяльність (послідовність певних активних дій) адвокатами (чітким окресленням суб'єктів її надання, правовий статус яких визначено законодавством).

Основні пріоритети вдосконалення правового регулювання організації паркування та зберігання автомобільних транспортних засобів в Україні

*Соколенко Д.В., аспірант
Запорізький національний університет*

Вдосконалення правового регулювання паркування є важливою умовою розвитку транспортної системи, а також системи благоустрою, які відіграють важливу роль у створенні сприятливого середовища для життя людей та провадження господарської діяльності, яке є одним з найважливіших чинників, що сприяють приливу всіх видів інвестицій до міст України, які в кінцевому результаті і забезпечують їх сталий розвиток.

Непослідовність та суперечливість векторів нормотворчої діяльності в сфері паркування та зберігання автомобільних транспортних засобів призвела до того, що правове регулювання даної сфери здійснюється розгалуженою системою нормативно правових актів, які спрямовані на регулювання правовідносини інших галузей, через що виникає значна кількість колізій. У зв'язку з таким станом справ, для вдосконалення правового регулювання у даній сфері необхідно сприяти створенню ґрунтового наукового базису, на основі якого можна буде провести впорядкування законодавства у цій сфері.

Оскільки сфера паркування та зберігання автомобільних транспортних засобів є комплексною і регулюється нормами різних галузей, необхідно провести кодифікацію законодавства у даній сфері та створити Закон України «Про паркування», який би містив загальні норми, що визначали цілі та принципи правового регулювання суспільних відносин у даній галузі, а також забезпечував взаємоузгодженість всіх норм інших галузей, які застосовуються при правовому регулюванні паркування [1].

В першу чергу даний закон повинен врегулювати колізії пов'язані з визначенням понять. Для цього в законі необхідно використовувати запропонований нами вище авторський підхід до визначення понять паркування і паркінг, на основі яких давати визначення для інших понять. Крім того, в ньому необхідно передбачити єдину типологію паркінгів та вимоги до них. Все це повинно міститися в першому розділі даного закону.

У другому розділі цього закону, повинні міститись норми, які б визначали правовий статус органів, що здійснюють регулювання даної сфери та регламентували порядок їх взаємодії. У ньому передбачити центральний орган виконавчої влади, який би здійснював би нагляд на додержанням органами місцевого самоврядування законів у даній сфері. Крім того, закон повинен встановлювати єдині вимоги до осіб, які займають посади інспекторів з паркування, та чітко розмежовувати їх повноваження в даній сфері з повноваженнями Національної поліції [2].

Наступний розділ даного закону повинен містити перелік інструментів, за допомогою яких планується розвивати сферу паркування, а також приблизний порядок їх застосування, деталізувати який повинні безпосередньо органи місцевого самоврядування у своїх нормативно-правових актах, оскільки кожен населений пункт України має свої специфічні особливості, а тому і порядок застосування цих інструментів буде відрізнятися [3].

Останній розділ даного закону повинен визначати відповідальність за порушення правил паркування, порядок притягнення до неї, а також відмежовувати звичайні порушення

правил паркування від серйозних, за які повинна здійснюватися евакуація транспортних засобів з місця порушення.

Крім того, для виконання норм цього закону, необхідно передбачити внесення змін та доповнень до Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про благоустрій населених пунктів», «Про дорожній рух», «Про автомобільні дороги» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, основним пріоритетним напрямком вдосконалення правового регулювання в сфері паркування є створенню ґрунтового наукового базису регулювання даної сфери на основі якого можливе створення єдиного кодифікованого закону, який би містив загальні норми, що визначали цілі і принципи правового регулювання даної сфери, та забезпечували узгодженість всіх норм інших галузей, які застосовуються при правовому регулюванні паркування.

Література

1. Правила зберігання транспортних засобів затвердженими: Постанова КМУ від 22.01.1996 р. №115.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.03.1997 р. № 280/97-ВР. *Голос України*. 1997. 12 лип. № 24.
3. Правила паркування транспортних засобів: Постанова КМУ від 03.12.2009 р. №1342. *Урядовий кур'єр*. 2009. 17.груд. (№235).

ДОПОВІДІ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

Національна поліція України як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення публічного порядку під час проведення масових заходів: основні завдання

Арабаджи А.І., студент магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

У контексті розширення свободи слова, утвердження плюралізму думок і дій, у житті виникли такі форми політичної активності громадян: (мітинги, збори, вуличні походи, демонстрації), що вийшли за рамки традиційних уявлень про статус особи в сфері політичного життя суспільства [1, с. 128]. Але незважаючи на всю важливість саме цього різновиду політичних прав, конституційні положення про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій й дотепер належним чином не конкретизовані у вітчизняному законодавстві, нерідко обмежуються, а то і просто порушуються. Не всі заходи проходять мирно, деякі супроводжуються масовими заворушеннями, насильницькими діями щодо громадян та співробітників поліції [2, с. 160]. Проведені дослідження свідчать, що питанням забезпечення та підтримання публічної безпеки й порядку присвятили свої праці В.Б. Авер'янов, М.І. Ануфрієв, О.В. Батраченко, О.І. Довгань, І.В. Зозуля, Д.С. Припутень, В.Г. Фатхутдінов та ін. Поняття «громадська безпека» досліджували О.М. Бандурка, І.П. Веремеєнко, І.П. Голосніченко, В.К. Гіжевський, В.Л. Грохольський, Є.В. Додін, М.В. Ковалів, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.В. Маліков, Р.С. Мельник, Ю.О. Небеський, О.І. Остапенко, А.М. Подоляка, Ю.І. Римаренко та ін.

Переходячи до характеристики Національної поліції України як суб'єкту адміністративно-правового забезпечення публічного порядку при проведенні масових заходів, слід акцентувати увагу на тому, що сьогодні в теорії адміністративного права відсутній загальноприйнятий підхід до класифікації суб'єктів забезпечення публічного порядку. Проте аналіз доктринальних підходів (роботи О.М. Бандурки, О.В. Батраченко, А.Т. Комзюка, В.Г. Фатхутдінова та ін.) та основних нормативних документів, що регулюють питання забезпечення публічної безпеки та порядку при проведенні масових заходів (зокрема, Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28 жовтня 2015 року № 877 [3-4]), у яких зазначено:

- Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку» (ч. 1 ст 1);

- завданням поліції є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку (п. 1 ч. 1 ст. 2);

- поліція, відповідно до покладених на неї завдань, «вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях (п. 10 ч. 1 ст. 23);

- поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ч. 2 ст. 9), можна зробити проміжний висновок про те, що Основним суб'єктом охорони публічного порядку при проведенні масових заходів є Національна поліція України. Державну політику у сфері забезпечення публічної безпеки і по-рядуку реалізує Департамент превентивної діяльності Національної поліції (далі – ДПД Національної поліції).

Діяльність поліції у сфері охорони публічного порядку під час проведення масових заходів базується на принципах: верховенства закону, провадження діяльності відповідних підрозділів поліції виключно з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань. Для забезпечення публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів керівниками органів Національної поліції повинна залучатися реально необхідна кількість сил та засобів. Наряди здійснюються у міру здійснення заходу, а коли мине потреба, за розпорядженням начальника оперативного штабу (начальника сектора або дільниці) негайно знімаються та виводяться у резерв. Водночас уточнюються завдання, розподіл нарядів, перевіряється реальність встановлених термінів розгортання задіяних сил; відпрацьовуються відповідно до законодавства питання взаємодії нарядів поліції, Національної гвардії України та інших сил, що залучаються на випадок виникнення надзвичайних обставин [5, с. 21]. У день проведення масового заходу керівники підрозділів превентивної діяльності Національної поліції та підрозділів патрульної служби здійснюють перевірку наявності особового складу та стан його екіпіровки, інструктажі старших самостійних груп та всього особового складу, водночас повідомляють про можливі зміни у проведенні масового заходу та забезпечують розподіл працівників поліції та технічних засобів, за можливості встановлюють зв'язок з організаторами проведення масового заходу.

Основними завданнями поліції із забезпечення публічного порядку в період проведення масових заходів є:

- 1) забезпечення спільно з організаторами заходів необхідних умов безпеки учасникам і глядачам, дотримання встановлених правил поведінки в місцях проведення масових заходів;
- 2) попередження та припинення злочинів, порушень публічного порядку (недопущення проходу до місця заходів осіб, які перебувають у стані сп'яніння, мають предмети, які можна використати для завдання тілесних ушкоджень);
- 3) забезпечення безпеки дорожнього руху (проїзд, (відведення проїзду) автотранспорту і пожежної безпеки;
- 4) недопущення послаблення охорони публічного порядку на території, де безпосередньо заходи не проводяться (особливо це стосується об'єктів, що потребують постійної посиленої охорони).

Підводячи підсумки слід зазначити, що характер масових заходів і їх особливості вимагають оперативності та готовності керівників підрозділів Національної поліції щодо ухвалення рішень з організації охорони громадського порядку і безпеки під час їх проведення. Одночасно відсутність комплексних досліджень у питаннях діяльності підрозділів Національної поліції, необхідного правового регулювання, дійових методичних рекомендацій практичним працівникам з питань охорони громадського порядку та безпеки, тактиці їх дій в період проведення масових заходів (особливо в період ускладнення оперативної обстановки), знижують активність і ефективність дій поліцейських при забезпеченні публічного порядку при проведенні масових заходів.

Література

1. Мамай А.В. Окремі питання організації діяльності поліції зарубіжних країн щодо попередження групових порушень громадського порядку та масових безпорядків. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2013. № 1 (19). С. 127-128.
2. Корнієнко М.В. Забезпечення громадського порядку та громадської безпеки як функціям правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 160.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
4. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>

5. Корнієнко М.В. Сили і засоби органів внутрішніх справ, які залучаються на охорону громадського порядку (на прикладах міста Києва). К.: НАВСУ, 2009. С. 21.

Проблемні питання подвійного громадянства в Україні

Березовська-Мадай А.Р., студентка

Науковий керівник:

Шумейко І.П., доктор філософії, доцент

Запорізький національний університет

Громадянство є одним з найбільш важливих прав людини, основою правового становища особистості як всередині будь-якої держави, так і в міжнародному спілкуванні. Тільки за допомогою громадянства виникає міцний і стійкий в просторі і часі правовий зв'язок між державою й окремою особою, що дає індивіду і державі право на повне використання всіх переваг, що випливають з їх взаємних прав і обов'язків. Оскільки питання громадянства відносяться переважно до сфери внутрішньодержавного регулювання, між державами в ряді випадків неминуче виникають колізії, що породжують таке явище в сфері міждержавних відносин, як подвійне громадянство. В силу об'єктивного характеру даного явища держави змушені його враховувати в своєму законодавстві про громадянство. Надаючи людині громадянство, держава бере на себе зобов'язання забезпечити реалізацію в повному обсязі його прав і свобод, захист і заступництво за межами країни. Слід звернути увагу на те, що в цій правовій конструкції учасники взаємин – держава і індивід – виступають в якості рівноправних сторін. Обмеження прав однієї з них неминуче веде до деформації всієї системи взаємин. В даний час спостерігаємо спроби відтворити нерівність у взаєминах держави і індивіда, шляхом розширення прав індивіда. Одним із прийомів реалізації такого підходу, на наше переконання, є звернення до концепції подвійного (множинного) громадянства як способу найбільш повного задоволення інтересів, прав і свобод наших співвітчизників за кордоном.

Актуальність проблеми реалізації прав людини на отримання подвійного (множинного) громадянства різних держав (біпатризму) не викликає сумнівів, оскільки вона обумовлена об'єктивним протиріччям особистих індивідуальних прав, свобод окремих громадян, зміст яких динамічно прогресує в умовах глобалізму, з національними, загальними або публічними інтересами держави, головні цілі якої пов'язані із захистом територіально-національного суверенітету та із забезпеченням безпеки системи соціально-економічного розвитку свого народу. Безперечний потенційний конфлікт конструкції подвійного громадянства пов'язаний із загальноприйнятим конституційним обов'язком громадянина захищати інтереси своєї країни, які не можуть збігатися для різних держав за визначенням.

Стаття 4 Конституції України проголошує: "В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом" [1]. Пункт 1 статті 2 Закону України "Про громадянство України" [2] деталізує принцип єдиного громадянства, закріплений у Конституції [3].

Вважаємо, що подвійне громадянство слід розглядати в якості приватного випадку множинного громадянства. Вживання в науковій літературі терміна "подвійне громадянство", призводить до одностороннього і спрощеного розгляду питань множинного громадянства. У зв'язку з цим вважається доцільним використовувати переважно термін "множинне громадянство", який є більш широким за своїм значенням, і відображає сучасні підходи до розгляду даної проблеми.

Правове регулювання питань множинного громадянства – прерогатива держави, що допускає або відкидає щодо власних громадян можливість набувати громадянство іншої держави або надавати своє громадянство іншим особам. Дане положення закріплено в якості принципу в ряді міжнародних угод, наприклад Гаазької конвенції "про деякі питання, що стосуються колізій між законами Про громадянство", 1930 р., Європейської конвенції про громадянство 1997 р.

Множинне громадянство виникає в силу багатьох причин, які часом не залежать від волі володаря цих громадянств. Переважаючим джерелом множинного громадянства є розбіжність у встановлених різними державами умовах і порядку набуття і втрати прав громадянства – за народженням, за сімейним станом (при шлюбі, розлученні або усиновленні) і при натуралізації за бажанням і клопотанням даної особи.

Множинне громадянство найчастіше породжується в результаті колізії законодавства різних держав, коли одна держава при визначенні приналежності до свого громадянства слідує за виключним принципом "право крові", тобто визнає своїми громадянами осіб, батьки яких є його громадянами, а інша держава слідує виключним принципом "право ґрунту", тобто визнає своїми громадянами осіб, що народилися на її території.

Також виникнення множинного громадянства може з'явитися результатом цілеспрямованої державної політики, коли законодавець свідомо має на меті ущемити суверенітет іншої держави, зберегти вплив у колишніх колоніях або загострити міжнародну обстановку. Причинами виникнення множинного громадянства можуть бути також спеціальні міжнародні угоди.

Безсумнівно, міграційні людські потоки сприяють породженню множинного громадянства. Міграцію населення неможливо зупинити, оскільки процеси глобалізації на сьогоднішній день набули інтенсивного характеру. Крім того, люди змушені іммігрувати через політико-соціальні конфлікти, триваючі кровопролитні війни, що відбуваються на їхній батьківщині. Деякі іммігранти прагнуть придбати громадянство країни, яка їх прийняла, зберігши при цьому своє колишнє громадянство. Нарешті, множинне громадянство поширюється ще й з тієї причини, що держави стають все більш терпимі до цього явища. Навіть країни, які проголосили своєю метою скорочення множинного громадянства, на практиці ставляться до нього з дивовижною благодушністю.

З моменту прийняття Конституції України встановлення принципу єдиного громадянства в Україні зумовлює однакове розуміння кожною людиною своєї причетності до долі незалежної держави – України. Варто звернути особливу увагу на те, що згідно статистичних даних з неофіційних джерел, громадянство інших держав мають від 5 до 17% українців. При цьому до початку окупації Російською Федерацією Криму паспорт громадянина Росії мали від 140 до 350 тис. українців, переважна більшість із яких проживала в Криму та на Донбасі. Але при тому, кількість громадян України, які набули угорського громадянства, за підрахунками фахівців, досягає понад 100 тис., румунського – понад 80 тис. осіб. Також слід вказати, що у деяких ЗМІ наголошується про наявність в окремих українських високопосадовців множинного громадянства [4].

Аналіз законодавства України про громадянство дозволяє виявити ряд колізій, що провокують у особи, яка набуває громадянство України, виникнення стану в подвійному громадянстві. Згідно зі ст. 9 Закону України "Про громадянство" підставою для прийняття до громадянства України є подання особою декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців) [2]. В останньому випадку протягом двох років необхідно представити документ, що підтверджує припинення громадянства, виданий уповноваженим органом іноземної держави. Однак іноземці мають право подати декларацію про відмову від іноземного громадянства, якщо, маючи всі передбачені підстави для отримання документа про припинення громадянства, з не залежних від них причин не можуть отримати його. До таких причин віднесено: неотримання особою документів у встановлений законом строк або протягом двох років (якщо такий строк не встановлено або законодавство взагалі не передбачає процедуру виходу з громадянства); встановлення надмірно високого розміру мита або реєстраційного збору для припинення громадянства. На думку законодавця України, Розмір подібного мита або збору надмірний, якщо перевищує половину встановленого в Україні мінімального розміру оплати праці (у 2020 р. він дорівнює 4723/2 грн.). У багатьох країнах СНД мито, що сплачується при виході з громадянства, значно перевершує таку суму (в Узбекистані вона становить 380 доларів США, в Білорусі – 420

євро). Дане положення обумовлює можливість отримання, наприклад, громадянином Узбекистану громадянства України без відмови від колишнього громадянства, що, в свою чергу, породжує колізійну ситуацію, коли особа, яка має два паспорти, буде розглядатися Україною виключно як громадянин України, а Республікою Узбекистан – як громадянин Узбекистану [5]. Таким чином, можна констатувати, що подвійне громадянство являє собою об'єктивне правове явище в державно-правовій сфері, що виникає насамперед в результаті колізій між законодавствами про громадянство різних країн.

Все це свідчить про те, що подвійне громадянство являє собою складний процес, який вимагає, як мінімум: регулювання питань майнових, цивільних прав, обов'язків і відповідальності; домовленості про службу в армії держави постійного проживання; визначення порядку правового захисту поза територіями держав подвійного громадянства; створення сприятливих умов для діяльності національних громад. Подвійне громадянство можливо, якщо держави допускають його встановлення тільки на основі взаємності і згоди і якщо домовляються про конкретний зміст прав біпатридів.

В даний час деякі юристи розглядають подвійне громадянство як позитивне явище, що сприяє інтеграції держав, ліквідації адміністративних бар'єрів і зняттю соціальної напруженості. Допущення, заохочення або заборона державою множинного громадянства залежить в цілому від його сформованих історичних особливостей, соціально-економічної та політичної ситуації [6].

Можна зробити висновок, що виникнення інституту подвійного громадянства в Україні – об'єктивний процес. Незалежно від бажання або небажання політиків і держави в цілому, люди хочуть вільно переміщатися з однієї країни в іншу, більш широко користуватися економічними правами. Інститут подвійного громадянства – ознака довіри між двома державами, свідчення того, що вони бажають жити один з одним у мирі та добросусідстві. Дійсно, цілеспрямовано створюване подвійне громадянство на основі договорів – це ознака союзу між державами, історично тісно пов'язаними або об'єднаними спільними інтересами. Наявність громадянства країни проживання є гарантією надання особі соціальних, політичних, економічних та інших прав, прирівнюючи його тим самим до інших громадян. Однак поряд з позитивними властивостями, множинне громадянство володіє певними труднощами, що ускладнюють його реалізацію. До них відносяться проблеми, пов'язані, наприклад, з оподаткуванням, дипломатичним захистом індивіда і несенням військової служби. Крім того, деякі держави побоюються, що величезна кількість поліпатридів сприятиме ослабленню суверенітету, можливості втручання в їх внутрішні справи. При вирішенні питань громадянства слід враховувати інтереси держави; крім того, держава завжди повинна представляти, чи в змозі вона надавати захист і заступництво своїм громадянам, чи не позбавляються вони його підтримки, ставши одночасно громадянами іншої держави. Державна політика в галузі подвійного громадянства зазнає процесів лібералізації. Сучасний підхід в умовах української дійсності до вирішення даної проблеми – толерантне ставлення до поліпатризму. При цьому, можливість наявності у особи, яка проживає на території України, множинного громадянства, вимагає від законодавця введення обмежень в рамках правового статусу даних осіб, відсутність яких може спричинити загрозу інтересам держави.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
3. Поєдинок О. Р. Конституційний принцип заборони позбавлення громадянства у світлі зобов'язань України за міжнародним правом. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 197-202.
4. Дрьомов С. В. Проблемні питання реалізації державної політики у сфері громадянства. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4. С. 132-140.

5. Малиновська О. А. Безпека та небезпека подвійного громадянства. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3. С. 29-35.
6. Поєдинок О. Р. Інститут громадянства в міжнародному праві: найважливіші теоретичні питання та їхні практичні наслідки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С. 169-178.

Запобігання злочинам, що вчиняються футбольними вболівальниками під час організацій футбольних матчів

Бурдіна О.О., студентка магістратури

Науковий керівник:

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Початок 21 століття відзначився активним розвитком нових рухів. Не винятком стала футбольна сфера. У світі спостерігається зростання кількості інцидентів, що пов'язані з футбольними матчами та які направлені на глядачів, футбольні клуби, команди, окремих гравців тощо. Як наслідок – масові заворушення та масові порушення громадського порядку, акти вандалізму, що вчиняються футбольними вболівальниками. Зазначені дії часто набувають форми конкретних злочинів, спрямованих проти громадського порядку, що завдають шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам. Крім того, злочинна активність футбольних вболівальників відображається у стані правопорядку та в свою чергу викликає острах у населення, а відсутність засобів боротьби з даним явищем негативно відображається на результативності такої боротьби. З огляду на це, важливо проаналізувати шляхи запобігання злочинам, що вчиняються футбольними вболівальниками під час організації футбольних матчів.

Загалом, футбольне «уболівання» виникло одночасно із футболом. Таке ж давнє явище «футбольний фанатизм». У середині 19 століття, ще до розробки зводу футбольних правил, бійки між уболівальниками та й самими футболістами були не рідкістю. Та тоді, сутички на полі пояснювалися відсутністю правил поведінки під час матчів. А тому, після відділення футболу від регбі, всі грубі прийоми залишилися в останньому [1, с. 95].

Останнім часом в Україні збільшуються масштаби злочинності під час організації футбольних матчів, посилюється інтенсивність протиправних дій футбольних вболівальників, спостерігається їх об'єднання та створення своєрідної субкультури як одного із криміногенних чинників [2, с. 203].

Стан правопорядку в Україні характеризується доволі складною криміногенною обстановкою, зокрема, у сфері охорони публічного порядку, про що свідчать щорічні статистичні звіти Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Порушення громадського порядку проявляється у хуліганських діях, які вчиняються під час спортивних змагань, зокрема це «футбольне хуліганство». Набули широкого суспільного резонансу масові порушення порядку під час проведення футбольних матчів останніх чемпіонатів Європи та світу, а також різноманітні інциденти під час клубних турнірів, що підтверджують підвищену небезпеку радикально налаштованих угруповань футбольних фанів, схильних до неконтрольованого насильства та агресії, вандалізму й інших суспільно небезпечних діянь, які загрожують життю та здоров'ю невизначеної кількості людей, посягають на право власності, а також створюють ризик зриву спортивних змагань. Ситуація стає складнішою у зв'язку з відсутністю статистичних узагальнень стану та динаміки таких фактів, застарілістю нормативно-правового регулювання профілактичної роботи, неузгодженістю дій правоохоронців, представників недержавних охоронних організацій та інших суб'єктів сектору безпеки, які беруть участь у забезпеченні правопорядку під час футбольних матчів [3, с. 12].

Загалом, злочини, що вчиняються футбольними вболівальниками під час організації футбольних матчів є різновидом групової, насильницької злочинності неповнолітніх та молоді, які скоюються під впливом специфічної футбольної мотивації.

Злочини, що вчиняються футбольними фанатами можна умовно поділити на чотири групи:

- «передматчеві» (вчиняються до початку футбольного матчу);
- «стадіонні» (протягом футбольного матчу);
- «післяматчеві» (після закінчення футбольного матчу);
- «ініціативні» (не прив'язані за часом до футбольного матчу, але в основі мають «футбольну» мотивацію).

Вказана класифікація дає змогу диференціювати та деталізувати програми протидії та запобігання злочинам, що вчиняються під час організації футбольних матчів.

З огляду на вищевикладене, шляхами попередження та запобігання злочинам, що вчиняються футбольними вболівальниками, можуть бути наступні:

1. Належна координація дій органів внутрішніх справ України, на які покладено функції щодо забезпечення громадської безпеки та громадського порядку на вулицях та інших громадських місцях.
2. Проведення заходів спрямованих на попередження протиправних проявів з боку футбольних хуліганів.
3. Підвищення уваги профілактичній роботі із лідерами команд вболівальників, організація спостереження за окремими групами футбольних вболівальників з боку дільничних уповноважених поліції.
4. Формування бази даних та організація оперативного обміну інформацією між підрозділами ОВС про найбільш активних учасників групових правопорушень і заворушень серед вболівальників.
5. Розробка планів забезпечення громадського порядку в місцях проведення спортивних заходів, в яких передбачити розстановку і систему управління сил і засобів органів внутрішніх справ і служб безпеки футбольних клубів, що задіяні у забезпеченні правопорядку і безпеки на території обслуговування.
6. Встановлення на стадіонах і спортивних майданчиках відеокамер, що забезпечать фіксацію можливих протиправних дій вболівальників засобами відеозапису.
7. Об'єднання футбольних вболівальників за допомогою суспільно-корисної діяльності, залучення їх до громадських проєктів місцевого і загальнодержавного рівня.
8. Проведення масштабних пропагандистських та просвітницьких акцій відомими тренерами, футболістами, громадськими діячами, спрямованих проти расизму, дискримінації та насильства на стадіонах.

Вищевказані заходи сприятимуть зменшенню кількості злочинів, що вчиняються представниками футбольної фанспільноти та запобігатимуть негативним наслідкам досліджуваної у даній роботі злочинності.

Література

1. Гусак Т.П. Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних футбольними вболівальниками та їх попередження. *Науковий вісник національного Ужгородського університету*. 2014. С. 195-198.
2. Данчул О.С. Особливості профілактики адміністративних правопорушень органами Національної поліції під час підготовки та проведення футбольних матчів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. С. 201-210.
3. Рудик М.М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні: монографія. Київ, 2019. 288 с.

Специфіка прокурорського нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність

Вишня Є.О., студент

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Дивлячись на сьогоденні реалії нашого життя, ми не можемо уявити життя без певного контролю над чимось або кимось, тим самим будується певна ієрархія контролю у всіх сферах нашого життя. Не є виключенням і оперативно-розшукова діяльність, яка здійснюється оперативними підрозділами правоохоронних органів України. Такий нагляд, здійснюється органами прокуратури України.

Специфіка прокурорського нагляду за законністю під час проведення оперативно-розшукової діяльності, завжди викликала багато спорів про ефективність такого нагляду, не лише у наукових колах, а і серед співробітників оперативних підрозділів, органів прокуратури.

Багато вчених висвітлювали свої думки стосовно специфіки прокурорського нагляду за законністю під час оперативно-розшукової діяльності у своїх наукових дослідженнях, серед них такі як: Б.І. Бараненко, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В.В. Гевко, В.А. Дашко, Е.О. Дідоренко, Є.А. Доля, І.М. Доронін, І.В. Єна, Ю.П. Кобець, Є.Г. Коваленко, І.П. Козьяков, В.А. Колеснік, М.І. Курочка, С.А. Кириченко, А.О. Ляш, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, Г.П. Серeda, М.Є. Шумило.

Прокурорський нагляд за законністю оперативно-розшукової діяльності, відображений у низці нормативно-правових актів, таких як Закон України «Про прокуратуру», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Наказ «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», тощо.

Якщо казати саме про визначення прокурорського нагляду за законністю під час оперативно-розшукової діяльності, то можна зробити висновок, що чіткого визначення законодавець нам не дає. Але, на нашу думку, це поняття повністю розкрив Юрій Дьомін у своїй статті, де зазначив, що прокурорський нагляд за законністю під час оперативно-розшукової діяльності – це сфера прокурорського нагляду, що характеризується специфічними об'єктом і предметом нагляду, повноваженнями прокурора, необхідністю дотримання прав і свобод людини та громадянина в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, встановленого порядку проведення оперативно-розшукових заходів, законності рішень, що приймаються оперативними підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1].

Аналізуючи Закон України «Про прокуратуру» можна побачити, що однією з перших функцій прокуратури, є саме нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність. Тобто, законодавець хотів підкреслити всю важливість ролі органів прокуратури в нагляді за оперативно-розшуковою діяльністю.

Законність при проведенні оперативно-розшукової діяльності визначається тими складовими, які встановлюють порядок її проведення: компетенція підрозділу й особи на здійснення оперативно-розшукових заходів і прийняття рішень в оперативно-розшукових справах, порядок заведення, зупинення, поновлення та закриття оперативно-розшукових справ, додержання строків їх ведення й порядку продовження цих строків, а також суворе додержання порядку проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права й свободи особи [2].

Саме з Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність », ми можемо простежити основні права та роль прокурора в проведенні оперативно-розшукової діяльності. Серед таких прав є:

1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення кримінальних правопорушень, про розшук осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом [3].

Зазначенні права які надані прокурорам, несуть у собі специфічний характер нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. Такі права, на нашу думку, несуть суперечливий характер. З одного боку є контроль, який не дає працівникам оперативних підрозділів виходити за межі законів та наданих їм прав. З іншого боку можливе нераціональне втручання в діяльність оперативних працівників прокурорами. Оскільки, прокурори можуть побачити всю сутність проведення оперативно-розшукової діяльності лише на офіційних документах, які надаються керівниками та співробітниками оперативних підрозділів. З цього моменту і виникає саме конфлікт між прокурорами та працівниками оперативних підрозділів, хоча вони повинні працювати як одна система.

В цьому і є саме особлива специфіка нагляду за законністю оперативно-розшукової діяльності, де прокурор повинен застосувати свої законні права для недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина, додержання Законів України працівниками оперативних підрозділів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Література

1. Дьомін Ю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 67–73.

2. Мукоїда Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. С. 146 – 148.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> .(дата звернення 18.09.2020 р.)

Міжнародні стандарти у сфері діяльності судової влади на службі суспільству

Громова Х.І., студентка магістратури

Науковий керівник :

Удовика Л.Г., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Правосуддя і належне функціонування судової влади в демократичних країнах упродовж останніх декількох десятиліть привертає пильну увагу з боку міжнародного співтовариства. Вимоги та стандарти правосуддя є результатом системної, ґрунтовної, наполегливої роботи багатьох міжнародних і європейських правових інституцій, експертів, юристів, суддів. До розробки таких стандартів долучаються й національні судові інституції, судді та експерти. Пильна увага до розробки стандартів судочинства зумовлена низкою чинників, насамперед, їх суттєвим значенням у забезпеченні прав і свобод людини й громадянина та важливою роллю у визначенні напрямів реформуванні судових систем країн. Попри те, що в багатьох випадках міжнародні та європейські стандарти, закріплені в правових актах мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер, їх значення для національних судових систем є вкрай важливим.

На особливу увагу серед цих стандартів заслуговують ті, що стосуються ролі правосуддя в суспільстві, підзвітності судової влади суспільству, зв'язків судової влади й ЗМІ, адже «Суди є та сприймаються такими широким загалом як належний форум для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення пов'язаних з цим спорів. Суспільство ставить з повагою та має довіру до спроможності судів здійснювати таку функцію» [1]. Між тим, питання щодо ролі правосуддя в суспільстві в сучасній юридичній думці є недостатньо дослідженим. Саме тому метою пропонованої роботи є дослідження основних аспектів взаємозв'язку правосуддя й суспільства.

Аналіз наукових джерел свідчить, що серед низки стандартів судочинства у питанні щодо взаємозв'язку правосуддя й суспільства на увагу заслуговують Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» [1] та Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства [2].

Слід зауважити, що прийняттю цих Висновків передувала тривала й клопітка праця фахівців. Окрім того, при їх розробці враховувався попередній досвід і здобутки, накопичені під час п'ятої зустрічі голів європейських верховних судів на тему «Верховний Суд: публічність, видимість та прозорість» (м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 р.), конференції голів асоціацій суддів на тему «Правосуддя та суспільство» (м. Вільнюс, 13–14 грудня 1999 р.), Європейської конференції на рівні міністрів з питання політики щодо засобів масової інформації (м. Київ, 10–11 березня 2005 р.), повідомлень учасників Другої Європейської конференції суддів на тему «Правосуддя та засоби масової інформації», організованої Радою Європи в рамках головування Польщі в Комітеті Міністрів за ініціативою КРЄС у співпраці з польською Національною радою судівництва та за підтримки Міністерства юстиції Польщі (м. Краків, 25–26 квітня 2005 р.). Важливу роль у розробці Висновку відіграли також опитувальна анкета з пояснювальною запискою, підготовлена КРЄС на пленарне засіданні КРЄС в м. Страсбург 22–24 листопада 2004 року та звіт, підготовлений експертом КРЄС п. Еріком Котье (Швейцарія) та «Варшавська декларація», прийнята Третім самітом голів держав та урядів Ради Європи (м. Варшава 16 – 17 травня 2005 року).

Серед низки аспектів щодо ролі правосуддя в суспільстві КРЄС виокремила питання з Рамкового глобального плану дій для суддів у Європі, а саме: 1) зв'язки з громадськістю; 2) просвітня роль судів у демократичному суспільстві; 3) відносини з особами, що беруть участь у судовому процесі; 4) доступність, простота та зрозумілість мови, яка використовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень.

Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на загальній характеристиці зв'язків судів з громадськістю та ролі судів в демократичному суспільстві. В узагальненому вигляді серед основних положень щодо ролі судів у демократичному суспільстві КРЄС виокремлює зокрема такі: 1) розвиток демократії в європейських державах означає, що громадяни повинні отримувати належну інформацію про організацію органів публічної влади, умов, в яких створюються закони, як функціонують установи судової системи; 2) правосуддя є важливим компонентом демократичних суспільств, має на меті вирішення спорів між сторонами та виконувати як «нормативну», так і «просвітницьку» роль, надаючи громадянам відповідні настанови, інформацію та запевнення щодо права і його практичного застосування; 3) правосуддя є запорукою поваги й довіри до судової влади, попри відмінності судових систем [3]; адекватна інформація про функції судової влади та її роль у повній незалежності від інших гілок державної влади сприяє підвищенню довіри до неї [4]; 4) власний досвід більшості громадян щодо судової системи своїх країн обмежується участю, яку вони могли брати в судових процесах; важливою є роль ЗМІ у поширенні інформації про роль та діяльність судів; важливим є створення прямих зв'язків між судами та широкою громадськістю, прозорість судових процесів; 5) першим шляхом до підвищення доступності судів є вжиття заходів загального характеру, спрямованих на інформування громадськості про діяльність судів; просвітницької роботи судів та необхідності організації відвідань судів школярами та студентами або будь-якою іншою групою, яка має інтерес до судової діяльності; відповідні шкільні та університетські освітні програми (не лише на юридичних факультетах) повинні включати описання судової системи (у тому числі виступи суддів у навчальних аудиторіях), відвідання судів та активне викладання судових процедур (рольові ігри, відвідання судових слухань тощо); 6) самі суди повинні брати участь у поширенні інформації про доступ до правосуддя (через періодичні звіти, друковані пам'ятки для громадян, Інтернет, інформаційні офіси тощо); розробці освітніх програм, спрямованих на надання конкретної інформації (наприклад, щодо характеру судових проваджень, середньої тривалості процесів у різних судах, судових витрат, альтернативних засобів врегулювання спорів, які пропонуються сторонам, важливих для практики рішень судів); 7) суди повинні брати участь у загальних рамкових програмах, які організовуються іншими державними установами (міністерствами юстиції та освіти, вищими навчальними закладами тощо); 8) обов'язки безсторонності та незалежності, які є відповідальністю суддів, сьогодні не можуть розглядатися як перешкода на шляху для судів у їхніх спробах відігравати активну роль в інформуванні громадськості; держави-члени повинні заохочувати судові установи до такої активної ролі в цих напрямках через розширення та удосконалення «просвітницької ролі»; судова влада не може обмежуватися лише ухваленням судових рішень; суди повинні діяти як «речники» та «посередники»; 9) прямі ініціативи судів щодо зв'язків з громадськістю, які не залежать від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладена на інші установи; рекомендовано такі заходи: створення в судах відділів, відповідальних за прийом та інформування громадян; поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність; організація судами календаря освітніх форумів та/або регулярних зустрічей, відкритих, зокрема, для громадян, громадських організацій, політиків, студентів («програми охоплення») із залученням активних соціальних груп, освітніх ініціатив, у межах яких викладачі, студенти, батьки, юристи, лідери місцевих громад та представники ЗМІ збираються в судах для спілкування із суддями та системою правосуддя; 10) імідж правосуддя в найбільш нужденних соціальних групах підтримується через програми, які міцно пов'язані із заходами розширення «доступу до правосуддя» включно з, але не обмежуючись, правовою допомогою, послугами громадського інформування, безоплатних порад юристів, прямого доступу до судді в дрібних справах тощо; 11) важливим є надання загальної підтримки з боку європейських судових органів та держав на національному та міжнародному рівнях судовим «програмам охоплення»; суди також повинні мати можливість залучати штат працівників, які відповідатимуть за зв'язки з освітніми установами; 12) роль координування різноманітних місцевих ініціатив, а також

сприяння загальнонаціональним «програмам охоплення» повинна бути надана незалежному органу, який може задовольняти складніші інформаційні потреби політиків, науковців, громадських організацій із залученням до роботи професіоналів, наділених ресурсами; 13) адекватне фінансування має забезпечувати діяльність, спрямовану на роз'яснення та більшу прозорість судової системи та принципів правосуддя в суспільстві самою судовою системою. Таким чином, європейські інституції, зокрема КРЄС значну увагу приділяє дослідженню зв'язків судової влади й суспільства, налагодженню їхньої взаємодії. Основними аспектами такої взаємодії є такі, як: зв'язки з громадськістю; просвітня роль судів у демократичному суспільстві; відносини з особами, що беруть участь у судовому процесі; доступність, простота та зрозумілість мови, яка використовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень.

Література

1. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство»). URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.
2. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства. URL : https://court.gov.ua/userfiles/vsn_10_2007.pdf.
3. Висновки засідання голів асоціацій суддів на тему «Правосуддя та суспільство», м. Вільнюс, 13-14 грудня 1999 року, пункт 1.
4. Європейський суд з прав людини, справа «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (Sunday Times v. The United Kingdom), рішення від 26 квітня 1979 року (Series A, № 30), в якому поняття, згадані в тексті, визнаються такими, що входять до терміна «авторитет суду», який міститься в статті 10 ЄКПЛ.

Тенденції розвитку системи публічного управління в органах державної реєстрації актів цивільного стану населення в контексті цифрової трансформації

Гудзовська В.В., студентка магістратури

Науковий керівник:

Бойко Г.В., к.психол.н., доцентка

Запорізький національний університет

Інформатизація всіх сторін життєдіяльності сучасного суспільства обумовлює необхідність проведення багатовимірних наукових досліджень. Особливої уваги заслуговують вивчення процесів взаємодії існуючих, впроваджуваних і перспективних форм інформаційно-комунікаційних відносин: інформації, інформаційних ресурсів, систем та технологій роботи із інформацією, як ресурсом розвитку і засобами комунікації, особливо, мобільними, які впливають на всю сукупність політико-правових і економічних відносин людини в суспільстві. Новітні ідеї і програми подальшої інформатизації країни, безумовно, додають процесам розвитку людини, суспільства і держави, як феномену сучасності актуальності віртуальної і можливість опанування можливостей національної інформаційно-комунікаційної сфери, однак, вимагають своєчасної науково-технічної і правової розробки принципово нових адекватних політико-правових механізмів роботи із інформацією, інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), системами штучного інтелекту.

Велике значення у державному управлінні має оптимальне співвідношення централізації та децентралізації у побудові структури управління. Централізоване управління має такі переваги: покращується контроль та координація; узгоджуються інтереси груп; ефективно використовується центральний апарат. До недоліків централізованого управління слід віднести: збільшується час прийняття рішень; подавляється ініціатива; затримується підвищення кваліфікації управлінців.

Основним завданням сучасної держави є створення найбільш сприятливих умов для реалізації прав і свобод громадян. У контексті реалізації права громадян на ефективне управління, необхідно усвідомлювати, що ефективність цього процесу багато в чому залежить не тільки від наявності всього комплексу необхідних законів, що забезпечують організаційну й економічну самостійність адміністративно-територіальних утворень, але і від розуміння населенням своїх прав і можливостей у здійсненні публічного адміністрування, від дійсної спроможності цими правами грамотно скористатися. Для реальної здатності реалізувати права на ефективне публічне управління необхідне виконання таких умов як, по-перше, наявність механізмів здійснення права, тобто наявність органів, утворюваних населенням для реалізації своїх прав у вирішенні місцевих питань, процедур прямого волевиявлення (референдуми, конференції, збори) або залежності від населення утворюваних їм органів (вибори, форми контролю); по-друге, наявність можливості здійснення права, тобто наявність фінансово-економічної бази для забезпечення реальної самостійності населення і дієздатності утворюваних їм органів; по-третє, наявність усвідомленої волі в здійсненні права, тобто активна участь у процесі організації місцевого самоврядування не тільки держави (через офіційні рішення його органів і реалізацію їхніми посадовими особами), але і населення (через широку участь у процесі, зацікавленість у його результаті).

Уваги вимагають питання розбудови інформаційного права, оскільки само базове поняття «інформація» багатозначне і багатовимірне (від найбільш загального філософського – інформація є віддзеркалена різноманітність об'єктивного світу, до найбільш приватного прикладного – інформація є відомостями, які є об'єктом переробки), і закономірності отримання і перетворення інформації в засобах електронної комунікації ще мало вивчені [5], проте слід зауважити, що, на сьогоднішній день, є ряд праць, присвячених вивченню питання про цифрову трансформацію в системі публічного управління, зокрема це роботи вчених, як зарубіжних (наприклад, Васильєва О.Г., Кононенко Д.В., Кешелова А.В., Мельникова Т.С., Зінченко А.О. та ін), так і вітчизняних – Баштанник В.В. [1], Гавкалова Н.П. [2], Соснін О.В., Кононець М.О. [5], Скорик О.О., Рябоконь Н.П. тощо.

Цифрова трансформація (англ. *digital transformation*) – це трансформація бізнесу шляхом перегляду бізнес-стратегії або цифрової стратегії, моделей, операцій, продуктів, маркетингового підходу, цілей тощо, шляхом прийняття цифрових технологій.

Шляхом перетворення Державного агентства з питань електронного урядування України 02 вересня 2019 року було створене Міністерство цифрової трансформації України.

Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) – центральний орган виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності – взаємодії мережевих систем бази уніфікованих інтерфейсів або протоколів, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян. Міністерство є центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг. Також до компетенції Міністерства належить розвиток широкосмугового доступу до інтернету, телекомунікаційних мереж та ІТ-індустрії [4].

Мінцифра працює над створенням «держави у смартфоні», що поєднує в собі мобільний застосунок та портал державних послуг. Одним з важливих завдань міністерства є розвиток цифрової грамотності громадян, саме тому 21 січня 2020 року в Мінцифрі запускають курси з цифрової освіти.

Міністерство цифрової трансформації забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері електронних довірчих послуг і виконує функції центрального засвідчувального органу.

Функції та повноваження центрального засвідчувального органу визначено у Статті 7 Закону України «Про електронні довірчі послуги» [3], відповідно до якої Мінцифра:

- здійснює визначені законом повноваження у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації;

- надає адміністративну послугу шляхом внесення юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які мають намір надавати електронні довірчі послуги, до Довірчого списку;
- погоджує розроблені надавачами електронних довірчих послуг порядки синхронізації часу зі Всесвітнім координованим часом (UTC);
- погоджує плани припинення діяльності кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг;
- приймає та зберігає документовану інформацію, сформовані сертифікати (зокрема посилені, кваліфіковані) відкритих ключів, реєстри чинних, блокованих та скасованих сертифікатів відкритих ключів у разі припинення діяльності кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг;
- розглядає пропозиції (зауваження) суб'єктів відносин у сфері електронних довірчих послуг щодо удосконалення державного регулювання сфери електронних довірчих послуг;
- надає суб'єктам відносин у сфері електронних довірчих послуг консультації з питань, пов'язаних з наданням електронних довірчих послуг;
- інформує відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» про обставини, які перешкоджають діяльності центрального засвідчувального органу;
- проводить оцінку стану розвитку сфери електронних довірчих послуг за результатами проведення аналізу інформації про діяльність постачальників електронних довірчих послуг та засвідчувального центру;
- забезпечує взаємне визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг;
- здійснює інші повноваження у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, визначені законом.

У січні 2020 року була запущена послуга «Малюнок в тестовому режимі» у 11 містах України. Проєкт «Малюнок» дозволяє отримати 10 послуг в 1 при народженні дитини одразу в пологовому будинку.

Серед них:

- Державна реєстрація народження дитини;
- Реєстрації місця проживання народженої дитини;
- Призначення допомоги при народженні дитини;
- Реєстрація народженої дитини в електронній системі охорони здоров'я;
- Реєстрація народженої дитини у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків;
- Отримання посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї;
- Визначення походження народженої дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою;
- Визначення належності дитини до громадянства України;
- Присвоєння дитині унікального номера запису в Єдиному державному демографічному реєстрі;
- Призначення допомоги багатодітним сім'ям.

На основі вищезазначеного, можна зробити висновок, що трансформаційна складова розвитку системи публічного управління в органах державної реєстрації актів цивільного стану населення визначається через низку практичних завдань. Це, по-перше, аналіз стану теоретико-методологічного забезпечення трансформаційних процесів в системі публічного управління в органах державної реєстрації актів цивільного стану населення в умовах європейських інтеграційних процесів. По-друге, дослідження історичних засад, тенденцій та особливостей впливу сучасних інтеграційних процесів на національні системи публічного управління, обґрунтування періодизацію розвитку системи «наддержавних інтеграційних

процесів», розкриття базових інституціональних й теоретичних засад адміністративно-правового регулювання в такій системі. По-третє, уточнення змісту поняття «управління в системі наддержавних інтеграційних процесів», теоретичне обґрунтування концепції формування моделі публічного управління в органах державної реєстрації актів цивільного стану населення (на рівні національної держави) в контексті сучасних інтеграційних процесів.

Література

1. Баштанник В.В. Формування нової парадигми публічного управління в умовах трансформаційних змін. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні*: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (06-07 квітня 2017 р., м. Львів) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2017. С. 23-26.
2. Гавкалова Н.Л. Трансформація публічного адміністрування в Україні та його особливості. *Публічне управління: виклики XXI століття*: зб. тез XIII Міжнар. Наук. Конгресу, Д88. 21-22 березня 2013 р. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2013. С. 165-166.
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.
4. Про Міністерство цифрової трансформації України: Положення від 18 вересня 2019 року № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12>.
5. Соснін О.В., Кононець М.О. Про значення точного розуміння понять про інформацію і комунікацію в публічному управлінні. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 19 листопада 2019 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 80-83.

Принцип взаємності як підстава для виконання рішень іноземних судів в Україні

Гутник Є.С., студентка

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Визнання та виконання судових рішень іноземних інстанцій є наразі актуальною проблемою, оскільки в судовій практиці України немає одностайного ставлення до підстав цього. Хоча законодавство докладно зазначає суб'єктів, які мають право на звернення, документи, які додаються, підстави відмови у розгляді клопотання, проте суди досі помилково трактують принцип взаємності та пов'язують його з наявністю міжнародних договорів між державами.

Дослідженню цієї проблеми присвятили увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Д. А. Мінченко, Т. Фортуну, А. Л. Жарко, М. Косова, Г. А. Цірат, та інші.

Метою даної роботи є встановлення поняття та особливостей принципу взаємності в цивільному процесі, його відмінності від вживання в міжнародному праві; а також можливості його застосування при відсутності необхідних міжнародних договорів, необхідності доказування взаємності.

Визнанню та виконанню рішень іноземних судових установ присвячений розділ IX Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [1]. У Постанові Пленуму Верховного Суду (далі – Постанова) зазначається, що розгляд судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів є особливою формою взаємної правової допомоги, яка надається Україною та іншими державами-учасниками відповідних міжнародних договорів [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 462 ЦПК, існує дві підстави для виконання рішення іноземного суду в Україні: 1) якщо визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; 2) за принципом взаємності. Ці положення діють на наступні види рішень: 1) таке, що підлягає

примусовому виконанню; 2) не підлягає примусовому виконанню; 3) рішення міжнародного комерційного арбітражу [1].

Принцип взаємності використовується, якщо між Україною та іншою державою немає ніяких договорів. Саме тому судам рекомендовано спочатку з'ясувати, чи наявний договір про надання правової допомоги між Україною та державою, чиє рішення має бути визнане. Варто зазначити, що на даний момент існують як міжнародні договори, які Україна уклала або до яких приєдналась, так і двосторонні договори про правову допомогу. Окрім того, зазвичай для вирішення цього питання не є важливим, чи є особа безпосередньо громадянином такої держави: за загальним правилом, щодо особи повинно буде винесене судові рішення, судовою установою відповідної держави. Винятки встановлюються самим міжнародним договором [2].

Варто перейти безпосередньо до розгляду питання щодо принципу взаємності. У науці міжнародного приватного права розрізняють різні види взаємності:

- матеріальна – фізичні та юридичні особи-іноземці мають ту суму прав і повноважень, що й у своїй державі;

- формальна – іноземцям надаються права і повноваження, які впливають із місцевого закону; іноземні юридичні та фізичні особи можуть бути поставлені в рівне становище з місцевими за умови, що такий же підхід застосовується під час визначення статусу вітчизняних осіб у даній іноземній державі [3, с. 61].

Складність принципу взаємності полягає в тому, що не завжди можливо взаємно надати іноземним фізичним і юридичним особам права в однаковому обсязі, через відмінності у правовому регулюванні. Саме тому часто цей принцип зводиться до режиму найбільшого сприяння іноземцям у тій чи іншій сфері, за відсутності міжнародного договору.

Українське законодавство дає можливість звузити поняття принципу взаємності. Його тлумачення надається у Законі України «Про міжнародне приватне право», а саме: суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України [4].

Існує й інша класифікація принципу взаємності:

- позитивна взаємність (держави визначають права та свободи, якими можуть користуватися на їхній території фізичні та юридичні особи інших країн);

- негативна взаємність (держава може встановити обмеження для фізичних або юридичних осіб іншої держави, у відповідь на введення таких же обмежень для вітчизняних суб'єктів в іншій державі) [5, с. 278]. Це явище називається реторсія, і вона свідчить про відсутність позитивної взаємності – а отже, і того «принципу взаємності», який зазначено у ст. 462 ЦПК.

Реторсії – це заходи примусового впливу на недружні дії іншої держави, які є правом України відреагувати на дискримінаційні обмеження стосовно громадян або юридичних осіб України в іншій державі, а також на невизнання рішень українських судових установ чи відмову від їх виконання. Наприклад стосовно громадян України дискримінацією може бути відмова іноземних судових органів у розгляді справи або прийнятті клопотання про визнання рішення суду України – за ознакою громадянства заявника. Відповідно до доктрини міжнародного права, застосування заходів обмежувального характеру щодо конкретної іноземної країни (її органів, юридичних осіб, громадян) як реторсії не може вважатися порушенням принципу недискримінації [3].

Отже, іноземна держава має забезпечувати взаємність у визнанні та виконанні на своїй території рішень, ухвалених українськими судами. Можна стверджувати, що якщо рішення українських судів взагалі не виконуються в іноземній державі, то принцип взаємності відсутній, і це є підставою для відмови в розгляді клопотання на його підставі. Проте варто пам'ятати, що ч. 2 ст. 462 ЦК проголошує презумпцію взаємності: цей принцип

існує, оскільки не доведено інше – це правило сприятливого ставлення щодо визнання та виконання іноземних судових рішень. За твердженням Верховного Суду, доказування відсутності взаємності має покладатися на заінтересовану особу [2].

Особа, яка подає клопотання про визнання судового рішення іноземної держави, повинна надати всі необхідні докази того, що взаємність існує і підстав для відмови в суду немає. Д.А. Мінченко зазначає результати аналізу судової практики відносно визнання і виконання іноземних судових рішень за принципом взаємності і встановлює можливі докази існування принципу взаємності між Україною та іншою державою: 1) копії іноземних, судових рішень про визнання рішень українських судів; 2) твердження про відсутність інформації, що свідчить про те, що суди іноземних держав відмовляють у визнанні рішень українських судів; 3) інформація дипломатичного органу про існуючу практику визнання і виконання рішень українських судів у даній іноземній державі; 4) інформація про практику застосування принципу взаємності при визнанні рішень іноземних судів різних держав, тощо [6].

Конкретним прикладом є справа № 2610/26776/2012, в якій заявник на підтвердження існування принципу взаємності між Україною та Сполученим Королівством стосовно визнання рішень іноземних судів надав: копію Рішення Високого суду стосовно визнання та виконання Постанови Вищого господарського суду України (ще до судової реформи 2016 р.), копію ухвали Голосіївського районного суду м. Києва, якою визнано за принципом взаємності Рішення Високого суду. На підставі цих доказів суд дійшов висновку про наявність принципу взаємності [7].

ЦПК визначає суб'єктів, які можуть подати клопотання про визнання та виконання рішення:

- Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду: 1) безпосередньо стягувачем (його представником) 2) або відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

- Клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду в порядку, встановленому статтями 464-466 ЦПК для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

- Питання визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається судом за заявою стягувача, якщо боржник має місце проживання (перебування) або місцезнаходження на території України (ч. 1 ст. 475 ЦПК). Але ч. 2 ст. 475 ЦПК містить уточнення, що якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається судом, якщо на території України знаходиться майно боржника [1].

У постанові Верховного Суду у справі № 199/3311/18 встановлено, що відсутність міжнародного договору не може бути перешкодою для визнання і надання дозволу на виконання на території України іноземного судового рішення, останнє може бути здійснено на основі принципу взаємності. В даній справі прикладом слугує помилкове посилення апеляційним судом на Гаазьку конвенцію, яка не ратифікована Ізраїлем, як підстава для відмови у визнанні рішення Ізраїльського суду в Україні: апеляційний суд за відсутності договору мав посилатися на принцип взаємності [8].

Необхідно звернути увагу на конкретизацію співвідношення між визнанням і виконанням.

По-перше, виконавча служба має можливість виконувати лише ті рішення, які були визнані в Україні. По-друге, навіть визнати можуть лише ті судові рішення, які остаточно набули чинності. Т. Фортуна конкретизує, що такі рішення не можуть підлягати відкликанню, перегляду, касації або іншим правовим способам ревізії в країнах їхнього винесення. Отже, неостаточне судові рішення не може бути визнане та виконане на території

України. Тому може бути значний проміжок часу між 1) набранням рішенням чинності; 2) визнанням; 3) приведенням до виконання [9, с. 168]. На підтвердження факту набрання рішення законної сили, згідно з вказівками в Постанові, має подаватися рішення суду або його засвідчена копія та офіційний документ про те, що рішення набрало законної сили і підлягає виконанню. Ті самі документи мають бути і щодо рішення, яке підлягає виконанню до набрання законної сили (якщо цього не видно з самого рішення). Докладний перелік документів, які додаються до заяви, визначено у ЦПК – він відрізняється залежно від того, яке саме рішення має бути визнане та виконане.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що принцип взаємності у цивільному процесуальному праві та у міжнародному приватному праві вживається в різних значеннях. В ЦПК мається на увазі принцип взаємності позитивний, який включає в себе взаємне визнання та виконання державами судових рішень, а в міжнародному праві розглядається ще й негативне значення – тобто реторсія. Принцип взаємності дає можливість звернутися до українського суду особам, щодо яких винесено судові рішення державами, які не є учасниками спільних з Україною міжнародних договорів. При цьому існує презумпція принципу взаємності, тобто він може застосовуватися, доки не доведено інше. Згідно з судовою практикою, заявник повинен надати докази (підтвердження взаємного виконання судових рішень, інформація, отримана від посольств, тощо) того, що іноземна держава також дотримується цього принципу. Відповідно, для спростування заінтересована сторона також повинна пред'явити відповідні докази недотримання взаємності у відносинах з Україною стосовно визнання та прийняття до виконання судових рішень. Принцип взаємності присутній у всіх випадках звернення із клопотанням до українських судів: стосовно рішень, які підлягають примусовому виконанню; рішень, які не підлягають примусовому виконанню; рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України: Постанова Верховного Суду від 24.12.1999 Р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>
3. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с.
4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
5. Деяк Я. В. Застосування принципу взаємності в інституті визнання та виконання іноземних судових рішень. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 3. С. 274-287.
6. Мінченко Д. А. Визнання та виконання рішень іноземних судів: Україна та Англія : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Одеса. 2017. URL: http://idpnan.org.ua/files/minchenko-d.a.-viznannya-ta-vikonannya-rishen-inozemnih-sudiv-_ukrayini-ta-angliya_-_a_.docx
7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30765657>
8. Постанова у справі № 199/3311/18: Постанова Верховного Суду від 06.05.2020 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89130822>
9. Фортуна Т. Підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Випуск 31. С. 167–179.

Інститут правового регулювання державної підтримки сільського господарства України: актуальні питання формування

Захарченко І.І., студентка

Науковий керівник:

Бондар О.Г., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет

Пріоритетність розвитку агропромислового комплексу України в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства. Виходячи зі статусу України як повноцінного члена Світової організації торгівлі (СОТ) та в умовах здійснення євроінтеграції важливим завданням держави є контроль та управління аграрним сектором економіки. Зважаючи на те, що процеси реформування майнових та земельних відносин, не тільки не принесли відчутних позитивних економічних результатів, а навпаки загострили ситуацію на селі, значно підвищується роль держави у забезпеченні ефективного регулювання аграрним сектором економіки. Основними складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій [1].

У сучасних економіко-політичних умовах галузь сільського господарства України, що забезпечує населення важливими продуктами споживання, потребує значної підтримки з боку держави задля збереження сталого виробництва та попередження виходу з ринку як великих корпорацій, так і малих фермерських господарств. Важливим питанням є вибір найбільш ефективних державних інструментів та їх раціонального співвідношення для забезпечення максимального прибутку підприємств та держави.

Державно-правове регулювання аграрного сектора економіки традиційно складає самостійний інститут аграрного права. Воно становить сукупність заходів щодо визначення системи органів державного управління, які видають цією складовою народного господарства, прийняття і належного виконання аграрних законів і нормативно-правових актів про сільське господарство, закріплення кола повноважень (компетенції) цих органів.

Державно-правове регулювання сільського господарства здійснюється на засадах, передбачених Конституцією України, Господарським кодексом України, законами України: «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про державну підтримку сільського господарства України», іншими нормативно-правовими актами аграрного законодавства, а також законодавства, яким регулюється діяльність органів державного управління та контролю в цілому [2].

Слід зазначити, що законодавець розширив сферу, на яку розповсюджуються засади державної аграрної політики: це як безпосередньо сільське, так і рибне господарство, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, аграрна наука і освіта, соціальна сфера села, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

Напрями державного регулювання безпосередньо залежать від особливостей сільськогосподарського виробництва, його сезонності, впливу природно-кліматичних умов і, як наслідок, високого характеру ризику такого виду діяльності, його збитковості, низької інвестиційної привабливості, що, в свою чергу, вимагає здійснення постійної державної підтримки суб'єктів господарювання в цій галузі.

Існує декілька основних напрямів участі держави в регулюванні аграрних відносин, а саме: реалізація аграрної реформи, яка пов'язується з процесами паювання та приватизації майна і землі сільськогосподарських підприємств; продовження структурних змін в аграрному секторі і пов'язане з цим уточнення правового становища сільськогосподарських товаровиробників; визначення особливих умов участі сільськогосподарських підприємств у фінансових відносинах, у тому числі оподаткуванні, і заходи державної підтримки учасників сільськогосподарського виробництва; державне регулювання окремих видів

сільськогосподарської діяльності, зокрема рослинництва, тваринництва тощо; особливості використання земель сільськогосподарського призначення; формування ринкових відносин на договірних засадах, зокрема шляхом укладення договорів купівлі-продажу, контрактації, поставки сільськогосподарської продукції; про надання послуг сільськогосподарським товаровиробникам; про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва; контроль над якістю і безпекою сільськогосподарського виробництва; підтримка наукових досліджень, підготовки кадрів для села; розвиток сільських територій [3].

Серед стратегічних цілей державної аграрної політики особливо необхідно виділити гарантування продовольчої безпеки держави. Поняття «продовольча безпека» міститься в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», згідно з яким – це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності (п. 2.13 ст. 2). Вона визначається за такими критеріями: достатність продовольчого споживання як відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково обґрунтованих (медично рекомендованих) норм здорового харчування; доступність продовольчого споживання як відношення вартості річного набору харчових продуктів на одну особу, що відповідає науково обґрунтованим нормам здорового харчування, до річного розміру доходу на одну особу; продовольча незалежність, тобто частка продовольчого імпорту в загальному обсязі продовольчого споживання [4].

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. №806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/806-2013-%D1%80> (дата звернення: 01.10.2020).
2. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248908399> (дата звернення: 03.10.2020).
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 04.10.2020).
4. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 26 червня 2004 р. №1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2004. № 49. Ст. 527.

Здійснення та захист права акціонера на отримання дивідендів

Ієліна К., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

В сучасному світі, інвестування грошей в цінні папери є досить популярним явищем. Для збільшення свого капіталу та отримання пасивного доходу у вигляді дивідендів люди вкладають свої гроші у цінні папери, шляхом придбання акцій акціонерних товариств. Відносини, пов'язані з виплатою дивідендів, регулюються Господарським та Цивільним кодексами України, Законами України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери і фондовий ринок».

Розглядаючи питання про виплату дивідендів звернемо увагу на визначення терміну «акції». Акція згідно з статтею 4 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу», це цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, закріплює членство та посвідчує право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на отримання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства [1].

Дивіденд визначають, як частину чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. Вони виплачуються на акції, звіт про розміщення яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку [2].

Порядок виплати дивідендів та здійснення захисту права на їх виплату здійснюється відносно того, власником яких саме акцій є особа. Вирізняють два типи акцій. Відповідно до цих типів, вирізняють власників простих акцій та власників привілейованих акцій.

За акціями одного типу або класу виплачується однаковий розмір дивідендів, але розмір дивідендів, які отримує кожний акціонер, визначають пропорційно до кількості належних йому акцій.

Статут закріплює розмір дивідендів за привілейованими акціями всіх класів. Якщо, виникає необхідність збільшення або зменшення розміру дивідендів за привілейованими акціями, то ці зміни мають бути внесені до статуту товариства.

Порядок на строки виплати дивідендів, а також визначення порядку покриття збитків належить до виключної компетенції загальних зборів, і не може бути передане іншим органам товариства, але здійснюється відповідно до Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Щодо порядку виплати акціонерним товариством дивідендів» [3].

Нарахування та їх виплата проводиться за рішенням загальних зборів один раз на рік за підсумками календарного року після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці. Згідно з ч. 2 ст. 30 ЗУ «Про акціонерні товариства», виплата дивідендів за простими акціями здійснюється у строк, що не перевищує 6 місяців від дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів, але законодавство передбачає можливість встановлення загальними зборами акціонерного товариства строку для виплати дивідендів меншої тривалості, ніж шість місяців.

Строк виплати дивідендів за привілейованими акціями встановлюється винятково законом, і не може перевищувати шість місяців після закінчення звітного року, і у порівнянні зі строком виплати дивідендів за простими акціями, строк для виплати дивідендів за привілейованими акціями не може бути змінений рішенням загальних зборів товариства.

Виплата дивідендів за простими та привілейованими акціями здійснюється двома способами:

1. Через депозитарну систему України;
2. Безпосередньо акціонерам (у безготівковій або готівковій формі).

Захист права на отримання дивідендів, відповідно до вітчизняної практики здійснюється у судовому порядку. Господарські суди вправі приймати рішення щодо виплати учасникові частки прибутку (дивідендів) лише невивиплати господарським товариством дивідендів на підставі рішення загальних зборів або їх виплати в меншому розмірі, ніж передбачено відповідним рішенням. Іншими словами власник простих акцій, може звернутися до суду за захистом свого порушеного права на виплату дивідендів лише у разі, якщо загальними зборами було прийнято рішення про виплату дивідендів, але був прострочений строк виплати. Якщо загальними зборами не було прийняли рішення на розподіл прибутку і виплату дивідендів, то акціонер – власник простих акцій, не може це оскаржити. Позиція, вироблена у судовій практиці, має підтримку і в науці права: «Дивіденд стає боргом товариства акціонеру лише після його оголошення».

Що стосується власників привілейованих акцій, то їх право є безумовним і його застосування не залежить від прийняття такого рішення. Звернутися до суду за захистом свого порушеного права на отримання дивідендів, власник привілейованих акцій може у разі, якщо були прострочені строки їх виплати.

Прострочення виплати дивідендів надає акціонерові – власникові, як простих, так і привілейованих акцій, право вимагати від товариства їх сплати з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми [4].

У ч. 2 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлено право акціонера звернутися до нотаріуса щодо вчинення виконавчого напису на документах у разі невиклати дивідендів у строк, визначений законом, або установлений загальними зборами.

З метою реалізації відповідної законодавчої норми, стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою КМУ від 29.06.1999 року № 1172, доповнено пунктом 13 «Стягнення заборгованості з виплати дивідендів». У цьому переліку поміщено два види документів: 1) ті, що підтверджують виникнення права на виплату дивідендів; 2) ті, що підтверджують неотримання дивідендів акціонером [5].

З урахуванням положень чинного законодавства України щодо вчинення виконавчого напису для виплати дивідендів, найбільш ефективною і доцільною формою захисту права акціонера на виплату дивідендів варто визнати судову форму. Лише суд має, передбачені законом, правові можливості встановити наявність безспірності заборгованості акціонерного товариства щодо виплати дивідендів перед його акціонером.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що найбільш ефективною формою захисту прав акціонера на виплату дивідендів є судова форма. Умовами для звернення до суду за захистом цього права є прийняття рішення про виплату дивідендів та прострочення строків виплати дивідендів, для власників простих акцій, а для власників привілейованих акцій достатньо однієї умови – прострочення строків виплати.

Література

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. №514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
3. Виплата дивідендів по акціям. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7517.
4. Цікало В. Здійснення і захист права акціонерів на отримання дивідендів: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. № 63. С. 97–112
5. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріуса: Постанова КМУ від 29.06.1999 р. №1172.

Зарубіжний досвід правового забезпечення доброчесності суддів: аналіз сучасних стандартів

Корнієнко О., студентка магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Імплементація зарубіжного досвіду правового забезпечення доброчесності суддів, враховуючи інтеграцію вітчизняного правосуддя до європейського правового простору, є одним із засобів підвищення дієвості судової реформи в Україні. Так, цілком справедливим є зауваження М. Вовкович, що європейський вибір розвитку вимагає від України виважених і послідовних кроків щодо удосконалення та гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу та його країн-членів.

Сучасний підхід до реформування судової влади обумовив ряд інноваційних підходів до вирішення основних питань судового устрою, статусу суддів та судочинства. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що останнім часом вчені-юристи приділяють увагу дослідженням питань, пов'язаних із морально-етичними аспектами суддівської професії, в тому числі і з забезпеченням суддівської доброчесності (зокрема, дисертаційне дослідження В. Декаленко «Адміністративно-правове забезпечення формування кадрів для судів України»

(2017 р.), М. Кухта «Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження» (2019 р.) С. Жукова «Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики» (2019 р.), а також роботи Т. Гарасімова, С. Обрусної, С. Прилуцького, В. Федорович та ін.).

Не зважаючи на наявність ґрунтовної навчальної й наукової юридичної літератури, проблематика імплементації зарубіжного досвіду правового забезпечення доброчесності суддів розглядалась фрагментарно, що й свідчить про доцільність вивчення зарубіжних стандартів забезпечення доброчесності суддів для імплементації їх у вітчизняне законодавство.

Проведені дослідження свідчать, що законодавством зарубіжних держав, як правило, регламентується існування незалежного органу, який займається питаннями забезпечення підготовки кандидатів на суддівські посади. Такий заклад як елемент механізму держави може мати автономний статус (як передбачено нормативною базою Французької республіки), або ж знаходитись у підпорядкуванні того чи іншого міністерства, відомства (Республіка Польща) [4, с. 11].

Цікавим є досвід Грузії (як держави, яка запровадила успішні реформи у сфері протидії корупції) щодо забезпечення доброчесності суддів, які вже призначені на посаду. Серед вимог, які висуваються є:

- 1) особиста доброчесність і професійна совість;
- 2) незалежність, неупередженість та справедливість;
- 3) судова та позасудова поведінка;
- 4) особиста та професійна репутація;
- 5) фінансова відповідальність [2].

У США, Канаді, Російській Федерації та інших правових державах поведінка судді також регламентується кодексами судової етики. Ці кодекси є лише внутрішніми правовими документами. Наприклад, прийнятий ще 1972 р. Кодекс поведінки суддів США й досі діє та не зазнав серйозних змін, за весь період був відкоригований лише двома поправками [3, с. 97]. У кодексі передбачено, що суддя повинен забезпечувати єдність та корпоративність судової системи, тобто сприяти утворенню і закріпленню її авторитету, причому без допомоги представників законодавчої, виконавчої влади та інших осіб, і зазначено, що чесність і незалежність суддів залежить не від когось, а саме від їх діяльності без тіні страху та користі. Велику роль у Кодексі відведено взаємодопомозі з боку досвідченіших колег і керівництва та дії так званих комітетів судової етики. Саме останнім, і лише їм, надається право офіційно висловлювати думку з приводу правильності судової поведінки та давати рекомендації Верховному Суду щодо внесення змін до Кодексу судової поведінки.

Відповідно до Європейської хартії про закон «Про статус суддів» [4, с. 93], свобода судді щодо здійснення діяльності поза суддівськими обов'язками не повинна обмежуватися до тих пір, поки така стороння діяльність не стає несумісною з вірою в неупередженість або незалежність судді, або з його готовністю сумлінно та у належний термін розглядати справи, що перебувають у їхньому провадженні. У Великій Британії та США судді призначаються довічно за умови бездоганної поведінки (зазначена норма щодо призначення на посаду судді без обмеження за віком та за строком закріплено у Артіклі III Конституції Сполучених Штатів Америки). Крім того у країнах «старої демократії» щодо поведінки судді відсутня межа між його професійною та непрофесійною діяльністю.

Цікавим для України є досвід Литви, в якій функціонує комісія з добору суддів більшість (4 із 7) становлять представники громадськості, а очолює її журналіст (зокрема, відтоді як ввели саме такий склад комісії, довіра до судової влади значно зросла).

Отже, підводячи підсумок, слід зазначити, що дослідження проблематики доброчесності у сфері здійснення правосуддя повинно відбуватися у нерозривному зв'язку загальнотеоретичних та галузевих правових доктринальних досліджень, розумінні реальної ролі і значення його ресурсу для підвищення довіри суспільства до судової системи. Механічна імплементація зарубіжного досвіду, без урахування особливостей та умов національного

розвитку України, не призведе до бажаного результату та не стане засобом ані підвищення ефективності діяльності суддів ані покращить довіру суспільства до судової влади.

Література

1. Якимчук М., Лизогуб Б. Актуальні проблеми професійної підготовки суддів і прокурорів у аспекті європейської інтеграції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 10-15.
2. Criteria for selecting former judges. High Council of Justice of Georgia. URL: <http://hcoj.gov.ge/en/how-to-be-a-judge/high-school-of-justice-hsoj/kofili-mosamartlis-sherchevis-kriteriumebi> (Last accessed: 28.12.2018).
3. Фролов В. Д. Кодекс професійної етики судді як захист єдності та незалежності судової системи. *Право України*. 2003. № 4. С. 96-98.
4. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (8-10 липня 1998 року). *Міжнародні стандарти незалежності суддів*: збірка документів. К.: Поліграф-Експрес. 2008. 184 с.

Протидія злочинності: стратегічні вектори координації діяльності правоохоронних органів України

Кривденко Д.О., студентка магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Сучасний глобалізований світ не позбавлений ряду викликів серед яких: високий рівень «тіньової» економіки, політичне протистояння, падіння життєвого рівня частини населення (безробіття, затримка виплат заробітної плати, пенсій та соціальних виплат) неефективність валютно-фінансового регулювання, руйнування окремих галузей промисловості та тотальне скорочення працівників, проблеми забезпечення житлом, збройна агресія проти України тощо. Зазначені негативні факти впливають на зростання злочинності. Так, за даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за січень-червень 2020 року можна простежити підвищення кількості кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (обліковано кримінальних правопорушень 72115, з них умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України) – 873 (з них 239, що спричинили смерть потерпілого), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 128 КК України) – 13541, незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України) – 199); злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи – (обліковано кримінальних правопорушень 398, з них зґвалтування (ст. 152 КК України); злочини проти власності (обліковано 110968 кримінальних правопорушень, з них крадіжка (ст. 185 КК України) – 78994, грабіж (ст. 186 КК України) – 3923, шахрайство (ст. 190) – 17054) [1] тощо. Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Ескалація жорстокості та насильства, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації призводить до порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підриву авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення.

Враховуючи складність і різноманітність чинників, що впливають на стан та динаміку злочинності, кардинальне поліпшення криміногенної ситуації в державі може бути досягнуто лише завдяки постійному вдосконаленню системи заходів протидії злочинності, об'єднанню зусиль та спільної скоординованої роботи правоохоронних органів, виконавчої влади та

місцевого самоврядування, широкого залучення до роботи в цьому напрямку недержавних структур, громадських об'єднань і громадян.

Проведені дослідження дозволяють зазначити, що проблематика теорії протидії злочинності, дослідження тенденцій розвитку її окремих видів злочинів завжди була у центрі уваги вчених-юристів (праці О. Бандурки, О. Бусол, В. Василевича, Р. Веприцького, В. Дрьоміна, О. Кулика, Г. Жаровської, В. Тулякова, І. Христич, М. Хавронюка, О. Федосової та ін.), проте і досі серед науковців тривають дискусії щодо поняття «протидія злочинності», його співвідношення із термінами «запобігання злочинності», «боротьба із злочинністю», «профілактика злочинності». Як справедливо зазначає Р. Веприцький [2, с. 139], досліджуючи поняття та зміст заходів протидії злочинності, в останній час найбільш поширеного вживання як в правових актах, так і в юридичній літературі набув термін «протидія злочинності», який використовується як в нормативно-правових актах (наприклад, у Законі України від 20.09.2011 р. № 3739- VI «Про протидію торгівлі людьми» [3], так і вченими-кримінологами (роботи Л. Давиденко, І. Богатирьовим, А. Митрофанова, В. Поповича, О. Литвинова та ін.).

Протидія злочинності в сучасних умовах це особливий, складний, багатофункціональний, комплексний процес, в якому правоохоронні органи України в наслідок свого головного призначення – забезпечення надійної хорони законних прав та інтересів людини, суспільства, держави, є базовим суб'єктом, дослідження можливих моделей налагодження їх дієвої співпраці є актуальним та доцільним. З огляду на стан поширення злочинності, складне безпекове середовище навколо України та криміногенну ситуацію всередині держави організація системної боротьби з злочинністю повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва. Враховуючи зазначене Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р було схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю [4], якою передбачено побудову ефективної системи боротьби з організованою злочинністю на підставі координації та взаємодії відповідних суб'єктів.

В масштабах держави координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії злочинності здійснює Генеральна прокуратура України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, міністерства. На державному рівні протидія злочинності передбачає: координацію і сприяння діяльності органів, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю; розробку стратегії і рекомендацій щодо тактики оперативно-розшукової діяльності у сфері протидії злочинності; організацію співробітництва з відповідними органами інших держав та міжнародними установами; підготовку щорічних і спеціальних доповідей (інформації) про стан протидії злочинності в Україні, основні напрямки та результати боротьби з нею і внесення їх на розгляд Президента України та Верховної Ради України; вирішення питань пов'язаних з правовим регулюванням оперативно-розшукової діяльності на рівні підготовки проектів законів, постанов уряду, інших підзаконних актів та їх прийняття і реалізації [1, с. 305]. З урахуванням наведеного, для того щоб багатоаспектні плани протидії злочинності були реально втілені в практику діяльності правоохоронних органів, необхідно забезпечити об'єднання зусиль та цілеспрямовану і комплексну протидію кримінальним загрозам. Це можливо зробити тільки через налагоджену систему координації заходів і дій, а саме: усунути дублювання функцій в діяльності правоохоронних органів; створити реальні можливості обміну інформацією з питань боротьби з організованою злочинністю; проводити спільні виїзди в регіони для проведення узгоджених дій для надання практичної допомоги місцевим правоохоронним органам у боротьбі з організованою злочинністю; створювати слідчо-оперативні групи для розслідування злочинів, вчинених організованими формуваннями; організовувати тренінги та конференції, спрямовані на підвищення фахового рівня; проводити спільні цільові заходи для виявлення і припинення злочинів, а також усунення причин і умов, що сприяють їхньому вчиненню; надавати взаємну допомогу щодо забезпечення власної безпеки у процесі

діяльності по боротьбі з злочинністю; розробляти та видавати спільні накази, вказівки, інформаційні листи, методичні рекомендації, що стосуються здійснення боротьби з злочинністю.

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-червень 2020 р. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897
2. Веприцький Р.С. Поняття та зміст заходів протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 137-141.
3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17/card2#Card>
4. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>
5. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

Тимчасове затримання транспортних засобів та їхня евакуація на штрафні майданчики (в контексті закону про реформування сфери паркування)

Кузіна К.О., студентка

Науковий керівник:

Шарая А.А., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

З початку 2018 року в містах України почали дедалі частіше здійснювати свої повноваження інспектори з паркування [1]. Так, вже в більшості обласних центрів від імені виконавчих комітетів працюють так звані інспекції з паркування, уповноважені особи яких мають право притягати до адміністративної відповідальності осіб за порушення правил паркування в сфері зупинки, стоянки транспортних засобів [2, ст. 219].

На сьогоднішній день поступове упорядкування відносин у сфері транспорту в багатьох містах доводить, що робота інспекторів з паркування дійсно є ефективною. Наприклад в Києві масові порушення водіями правил зупинки, стоянки об'єктивно заважають учасникам дорожнього руху безперешкодно брати участь у процесі руху на дорозі (незалежно від статусу такого учасника – пішохід, водій або пасажир). Звичайно винесення постанови інспектором з паркування не дає гарантій того, що наступного разу водій буде здійснювати паркування без порушення, а тому законодавець надав повноваження інспекторам з паркування тимчасово затримувати транспортні засоби.

Обов'язковою умовою такого затримання є розміщення транспортного засобу таким чином, що суттєво перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху [2, ст. 265-4].

Для того, щоб процедура затримання (евакуації) була здійснена з дотриманням всіх процесуальних норм та не порушували права власників автомобілів, інспектори з паркування повинні діяти згідно із законом.

По-перше, інспектор повинен оцінити ситуацію і дати об'єктивну оцінку правопорушенню: чи дозволено зупинку, стоянку чи паркування, і якщо ні, то чи підпадає це порушення під ознаки суттєвого перешкоджання дорожньому руху або чи не створює загрозу безпеці руху, визначені в ст. 265-4 КпАП України?

Якщо підстави для тимчасового затримання встановлені – інспектор складає акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України.

Потім інспектором здійснюється обов'язкова фіксація місця розташування такого транспортного засобу за допомогою режиму фотозйомки (відеозапису).

Також за інспекторами закріплений обов'язок невідкладно інформувати про тимчасове затримання транспортного засобу відповідні підрозділи Національної поліції із зазначенням державного номера затриманого транспортного засобу, точного часу його затримання та місця зберігання (адреса та телефони спеціального майданчика чи стоянки), розміщувати цю інформацію на офіційному веб-сайті виконавчого органу відповідної місцевої ради, а також передавати повідомлення про тимчасове затримання транспортного засобу на абонентський номер рухомого (мобільного) зв'язку та адреси електронної пошти, зазначені належними користувачами або особами (від імені осіб), за якими зареєстровані транспортні засоби, відповідно до статті 279-4 КУпАП [2, ст. 265-4].

Сам Порядок тимчасового затримання інспекторами з паркування транспортних засобів та їх зберігання встановлений Постановою Кабінету Міністрів України № 990 від 14 листопада 2018 року.

На офіційному сайті Київської міської ради опубліковано допис від 02 жовтня 2020 року, в якому зазначено, що протягом останніх трьох місяців у столиці евакуювали 17 872 автомобілі-порушники. До міського бюджету протягом III кварталу 2020 року надійшло більше 5 млн. грн. Зокрема, за порушення правил зупинки, стоянки і паркування транспортних засобів, зафіксованих у режимі фотозйомки (відеозапису) [3].

Для того, щоб відповідальна особа, зазначена у частині першій статті 14-2 КУпАП, могла забрати свій автомобіль з майданчику для транспортного засобу, їй необхідно спочатку сплатити штраф за вчинене правопорушення та оплатити вартість послуг із транспортування та/або зберігання транспортного засобу.

Отже, на підставі вищевикладеного можна дійти до висновку, що тимчасове вилучення транспортного засобу є ефективним механізмом для спонукання водіїв дотримуватись правил дорожнього руху, оскільки сума штрафу, яку треба сплатити за вчинене правопорушення, та вартість послуг із зберігання є досить великою. Загальна сума, яку треба буде сплатити правопорушнику у підсумку однозначно буде перевищувати вартість послуг з користування майданчиком для платного паркування за кожен день користування.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери паркування транспортних засобів : Закон України від 21.12.2017 р. № 2262-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-19>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (дата звернення 01 березня 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>.
3. Київська міська державна адміністрація. Протягом останніх трьох місяців у столиці евакуювали 17 872 автомобілі-порушники 2020. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/protyagom_ostannikh_trokh_misyatsiv_u_stolitsi_evakuyuvani_17872_avtomobili-porushniki/.

Європейські стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги: проблеми реалізації в Україні

Мала Я.О., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н, доцентка

Запорізький національний університет

Одним із головних орієнтирів розвитку вітчизняної правової системи було проголошення пріоритету людської особистості, її прав та свобод, що відображено у ст. 3 Конституції України.

Важливу роль у забезпеченні здійснення прав і свобод людини та громадянина Конституція України надає людині право на безоплатну професійну правничу допомогу,

проте донедавна воно не могло бути повністю реалізоване через відсутність узгодженої політики щодо правової допомоги за рахунок держави. Прийняття Закону України від 05.07.12 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Закону України від 02.06.11 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» стало першим кроком до реалізації права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» відповідає низці міжнародних угод, стороною яких є наша країна, зокрема Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 року, згідно з якими держави-учасниці повинні надавати кваліфіковану безоплатну вторинну правову допомогу малозабезпеченим особам, коли їх звинувачують у кримінальних правопорушеннях.

Ряд науковців при дослідженні порядку забезпечення особі права на професійну правничу допомогу зверталися до різних аспектів міжнародно-правових стандартів надання безоплатної вторинної правової допомоги, таких як О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко, М.Ф. Орзих, О.С. Савич, С.В. Черниченко, Л.Н. Шестаков, С.Д. Шаталюк, Г.Ж. Сулейманова, А.В. Іванцова, А.В. Кудрова, П.М. Рабінович.

Звичайно, існує тісний зв'язок між європейськими стандартами права особи на безоплатну вторинну правову допомогу та стандартами нашої країни. Конституційні норми визначають місце міжнародно-правових актів у системі державного права, регулюють право кожного звертатися до міжнародних організацій для захисту своїх прав, визначають обмеження міжнародно-правових гарантій.

Європейські стандарти прав людини – це система, яка розкриває сучасну ідею прав людини, яка закріплена в основних міжнародно-правових документах і тому визнана у всьому світі.

Міжнародно-правові стандарти гарантування права особи на правову допомогу викладені в Загальній декларації прав людини, прийнятій 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, прийнятому 6 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, прийнятій 11 квітня 1950 р. Радою Європи та інших міжнародно-правових актах.

Національні стандарти забезпечення конституційного права особи на безоплатну вторинну правову допомогу викладені в Конституції України 1996 р., Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р., Цивільному процесуальному кодексі України 2004 р., Кодексі адміністративного судочинства України 2005 р., Господарському процесуальному кодексі України 1991 р., Законі України «Про безоплатну правову допомогу» 2011 р., Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 р. та інших нормативно-правових актах.

Європейський підхід до безоплатної вторинної правової допомоги залишається незмінним і полягає у невід'ємності реального права на правову допомогу від права на ефективний доступ до правосуддя, яке є ключовою складовою права на справедливий та відкритий розгляд справи в розумні строки незалежним та неупередженим судом, встановленим законом, питання про цивільні права та обов'язки особи або встановлення проти неї кримінального обвинувачення, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при тлумаченні цього права у практиці Європейського суду з прав людини. Цей підхід втілений у низці конкретних принципів, серед яких, мабуть, найважливішими є такі принципи, відображені в Резолюції 78 (8) "Про безоплатну правову допомогу та юридичні консультації", прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 2 березня 1978 р. [1]:

1. Ніхто не може бути в силу перешкод економічного характеру позбавлений можливості використання або захисту своїх прав у будь-яких судах, повноважних виносити рішення по цивільних, господарських, адміністративних, соціальних чи податкових справах.

З цією метою кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу в судовому провадженні.

2. Безоплатна правова допомога має завжди надаватися особою, яка має право практикувати в якості адвоката у відповідності з правовими нормами держави.

3. Особа, якій надається допомога, має бути, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника. Призначена захисником особа має одержати належну винагороду за виконану роботу в інтересах особи, яка отримує безоплатну правову допомогу.

4. Відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги має бути покладена на державу.

5. Державі належить вжити необхідних заходів, щоб довести порядок надання безоплатної правової допомоги до відома широкого загалу та всіх зацікавлених сторін, зокрема тих державних органів, до яких можуть звертатися особи, що клопотатимуть про безоплатну правову допомогу.

Ці принципи більш докладно описані в деяких практичних настановах, втілених у рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № К (81) 7 від 14 травня 1981 року. Серед них наступні: право кожного на допомогу адвоката за рахунок держави, якщо особа не може сплатити гонорар, в усіх судових процедурах (кримінальних, господарських, адміністративних, цивільних тощо і у всіх цивільних інстанціях) із збереженням права на вибір адвоката; простота судових та позасудових процедур, дотичних до прав людини; можливе скорочення судових витрат; сприяння доступу до позасудових методів розв'язання конфліктів [2].

На жаль, ситуація з наданням безоплатної вторинної правової допомоги в Україні сьогодні є невтішною. Не менш важливим є доступність правової допомоги після ухвалення вироку та під час виконання покарання. Однак, трапляються випадки, коли органи, які здійснюють затримання, не інформують Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, і все ще використовуються різні методи, щоб уникнути потреби в обов'язковому залученні адвоката. Потрібні спільні зусилля всіх суб'єктів кримінального судочинства, щоб усі підозрювані або обвинувачені мали ефективний швидкий доступ до адвоката в Україні.

Визначити, чи має особа право на безоплатну вторинну правову допомогу у кримінальному провадженні, коли підозрювані, затримані або перебувають під вартою, а в інших ситуаціях це здається важким у двох аспектах. По-перше, це складно для тих, хто не знаходиться під вартою і кому потрібна правова допомога під час кримінального провадження, а по-друге, для тих, кого затримали (взято під варту), а потім звільнили, оскільки не зовсім зрозуміло, чи буде надаватися правова допомога до остаточного вирішення справи в суді.

Ми вважаємо, що питання гарантування прав і свобод людини є, як правило, особливо важливим у контексті реформ, що проводяться в Україні. Розробка системи безоплатної вторинної правової допомоги є пріоритетом для Уряду. Зокрема, завдання полягає у значному підвищенні обізнаності українців про право на безоплатну вторинну правову допомогу та покращенні її якості. Іншим пріоритетом є вирішення низки питань, визначених у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються України.

Однак слід мати на увазі, що надання безоплатної правової допомоги не слід розглядати як благодійну діяльність для малозабезпечених, а як обов'язок суспільства в цілому. У цьому випадку кожна людина повинна мати право на необхідну безоплатну вторинну правову допомогу адвоката в судовому процесі, наскільки це можливо, вона повинна мати змогу обирати кваліфікованого адвоката. Водночас держава повинна відповідати за фінансування безоплатної вторинної правової допомоги.

Література

1. Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації: Резолюція 78 (8) Комітету Міністрів Ради Європи від 2.03.1978 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_132. (дата звернення: 20.09.2020).

2. Полегшення шляхів доступу до правосуддя: Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № К (81) 7 від 14.05.1981 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_133. (дата звернення: 20.09.2020).

Дивергентні риси профспілкової діяльності в сфері захисту прав співробітників вітчизняних правоохоронних органів

Масловський Б.М., студент магістратури

Науковий керівник:

Макаренков О.Л., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

За Дж. Гілфордом, працюючи в канві концепту дивергентних способів дослідження епістеміологічних основ знань про предмет, отримуємо можливість врахувати результати синергії, специфіки й багатовимірності його вияву [1, с. 6, 19], в нашому випадку – структури й динаміки (функціонування й розвитку) профспілки для правоохоронців. Принципова можливість отримання багатьох (інколи різновекторних) рішень однієї проблеми, яка змінюється вже під час самого її вивчення, корелює з мінливою природою суспільства. Відповідно зростає вірогідність отримання релевантних відповідей на питання про ефективний механізм захисту прав працівника органу правопорядку, які, хоча й типізовані, проте унікальні та неординарні відносно кожного, в силу його унікальної природи та життєвої ситуації (особистісної, сімейної, психологічної, трудової тощо), її відображення у доказах, з яких встановлюються усі суттєві риси обставин справи та ін. Порушена у цій роботі проблема стала предметом професійної уваги С.С. Алексєєва, Н.Б. Болотіної, В.С. Венедіктова, М.І. Іншина, Р.З. Лівшиць, О.В. Малька, С.М. Прилипко, О.І. Процевського, Г.І. Чанишевої, М.М. Шумила, О.М. Ярошенка та багатьох інших вчених. Зокрема, О.О. Піфко дослідив конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС; В.В. Соломінчук – участь професійних спілок у розбудові соціально-правової держави; О.Г. Серeda – державно-правовий механізм захисту прав працівників в умовах інтеграції України до Європейського Союзу; та ін. Водночас, у заявленому нами контексті питання специфіки профспілкової діяльності в сфері захисту прав співробітників вітчизняних правоохоронних органів залишились дослідженими недостатньо повно, а тому актуальні для подальшого вивчення.

За аб. 2 ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-XIV, професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Згідно зі ст. 38 цього закону, виборний орган первинної профспілкової організації на підприємстві, в установі або організації: 1) укладає та контролює виконання колективного договору, звітує про його виконання на загальних зборах трудового колективу, звертається з вимогою до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб за невиконання умов колективного договору; 2) разом з роботодавцем вирішує питання запровадження, перегляду та змін норм праці; 3) разом з роботодавцем вирішує питання оплати праці працівників підприємства, форм і систем оплати праці, розцінок, тарифних сіток, схем посадових окладів, умов запровадження та розмірів надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних виплат; 4) разом з роботодавцем вирішує питання робочого часу і часу відпочинку, погоджує графіки змінності та надання відпусток, запровадження підсумованого обліку робочого часу, дає дозвіл на проведення надурочних робіт, робіт у вихідні дні тощо; 5) разом з роботодавцем вирішує питання соціального розвитку підприємства, поліпшення умов праці, матеріально-побутового, медичного обслуговування працівників; 6) бере участь у вирішенні соціально-економічних питань, визначенні та затвердженні переліку і порядку надання працівникам соціальних пільг; 7) бере участь у розробці правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства, установи або організації; 8) представляє інтереси

працівників за їх дорученням при розгляді трудових індивідуальних спорів та у колективному трудовому спорі, сприяє його вирішенню; 9) приймає рішення про вимогу до роботодавця розірвати трудовий договір (контракт) з керівником підприємства, установи, організації, якщо він порушує цей Закон, законодавство про працю, ухиляється від участі у переговорах щодо укладення або зміни колективного договору, не виконує зобов'язань за колективним договором, допускає інші порушення законодавства про колективні договори; 10) дає згоду або відмовляє у дачі згоди на розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця з працівником, який є членом діючої на підприємстві, в установі, організації профспілки, у випадках, передбачених законом; 11) бере участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, роботі комісії з питань охорони праці; 12) здійснює громадський контроль за виконанням роботодавцем законодавства про працю та про охорону праці, за забезпеченням на підприємстві, в установі або організації безпечних та нешкідливих умов праці, виробничої санітарії, правильним застосуванням установлених умов оплати праці, вимагає усунення виявлених недоліків; 13) здійснює контроль за підготовкою та поданням роботодавцем документів, необхідних для призначення пенсій працівникам і членам їх сімей; 14) здійснює контроль за наданням пенсіонерам та особам з інвалідністю, які до виходу на пенсію працювали на підприємстві, в установі або організації, права користування нарівні з його працівниками наявними можливостями щодо медичного обслуговування, забезпечення житлом, путівками до оздоровчих і профілактичних закладів та іншими соціальними послугами і пільгами згідно із статутом підприємства, установи або організації та колективним договором; 15) представляє інтереси застрахованих осіб у комісії із соціального страхування, направляє працівників на умовах, передбачених колективним договором або угодою, до санаторіїв, профілакторіїв і будинків відпочинку, туристичних комплексів, баз та оздоровчих закладів, перевіряє організацію медичного обслуговування працівників та членів їх сімей; 16) разом з роботодавцем відповідно до колективного договору визначає розмір коштів, що будуть спрямовані на будівництво, реконструкцію, утримання житла, здійснює облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, розподіляє у встановленому законодавством порядку жилу площу в будинках, збудованих за кошти або за участю підприємства, установи, організації, а також ту жилу площу, яка надається роботодавцеві у розпорядження в інших будинках, контролює житлово-побутове обслуговування працівників; 17) представляє інтереси працівників підприємства-боржника у ході процедури банкрутства, а також мають інші права, передбачені законодавством України.

Н. Тарасенко відзначив, що профспілки у модерному вигляді з'явилися у 70–80 рр. XVIII ст. в Англії, яка раніше за інші країни стала на шлях капіталізації виробництва. Спочатку вони об'єднували переважно висококваліфікованих робітників однієї професії, згодом відбулося об'єднання на рівні галузей. З часом ці організації стали називатися професійними спілками – трейд-юніонами (trade – професія, ремесло і union – об'єднання). Їхніми основними вимогами на ранній стадії були загальне виборче право, свобода утворення асоціацій, проведення зборів і право на страйк. Наразі професійні спілки є традиційним для більшості країн світу об'єднанням працівників, що забезпечує захист їхніх інтересів, зокрема й у сфері правоохоронної діяльності [2, с. 25].

Специфічні риси роботи профспілок в сфері захисту прав працівників вітчизняних правоохоронних органів зумовлюються рисами їхньої професійної діяльності, а саме: 1) метою – забезпечити права і свободи суб'єктів права, а не отримати прибуток, де об'єктом охорони є суспільні відносини, що регулюються правом (правовідносини), а також права та свободи суб'єктів права, які, здебільшого, закріплені в нормативно-правових актах. А об'єктом впливу стає протиправне (суспільно небезпечне чи шкідливе) діяння (дія чи бездіяльність), у т. ч. невиконання юридичних обов'язків; 2) має публічно-владний характер – здійснюється від імені або за дорученням держави – уповноваженими органами та організаціями, їх посадовими особами (організаціям надаються ліцензії, згідно з п. 29 ч. 3 ст. 9 закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від

01 червня 2000 р. № 1775; відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» 22 червня 2000 р. № 1835; приватні виконавці судових рішень тощо); 3) форма реалізації – переважне застосування (у т. ч. безпосереднє) чинних норм права до поведінки інших суб'єктів права; 4) спосіб правозастосування – здебільшого призначення і/або безпосереднє виконання санкцій правових норм і примусових заходів до правопорушників (заходів юридичного впливу); 5) чітка регламентація процесуальним законом. Згідно із спеціально-дозвільним принципом (ч. 2 ст. 19 Конституції України) та принципом законності державним органам та їх посадовим особам дозволено лише те, що прямо визначено законом; 6) масштаб здійснення – територія України, відносно юридичних та фізичних осіб; 7) законом висувається низка вимог щодо професійних і особистих якостей, порядку проходження служби, а також забезпечується спеціальний правовий і соціальний захист [3, с. 10-11]. Далі звуження предметного поля правоохоронної діяльності в межах окремих напрямів функціонального навантаження, для виконання якого створюється той або інший правоохоронний орган, дозволяє виокремлювати ознаки (особливі потреби, умови тощо) його профспілки. Найбільш показовим для ілюстрації наведеної теорії стає базовий правоохоронний орган – національна поліція.

Зокрема відзначається, що служба в поліції накладає на поліцейських додаткові обов'язки та обмеження, у зв'язку з цим забезпечення ефективного захисту соціально-трудових прав працівників поліції набуває особливого значення. Відповідно до ч. 11 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, в органах (зкладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається. Водночас наголошується, що ситуація, яка склалася в середовищі правоохоронців, критична, і вимагає чесного відкритого діалогу, а не «замилування проблеми гарними картинками і пафосом» й з цього питання був написаний відкритий лист Президенту України, Голові Парламенту та Уповноваженому ВР з прав людини; вирішення існуючих проблем у контексті формування нової поліції європейського зразка неможливо без урахування позитивного світового досвіду з огляду на українську специфіку щодо дієвого захисту профспілками прав, гідності та інтересів поліцейських, а саме: поліцейські профспілки мають право і повинні вносити пропозиції до керівництва майже з усіх питань внутрішньої і зовнішньої діяльності поліцейських підрозділів; опрацьовувати правила, що регулюють такі важливі питання, як заробітна плата, пільги, порядок понаднормової роботи, вжиття спеціальних заходів щодо психологічного розвантаження поліцейських, приведення у відповідність до сучасних вимог поліцейського спорядження, надання соціального житла поліцейським, надання можливості отримати профілактичне лікування та ін. [4, с. 165-166]. Як слушно підкреслив П.П. Кімстач, що суд, як і прокуратура, поліція (міліція) – царина державна, і тільки держава несе відповідальність за стан цих інституцій, це обличчя держави [5, с. 9].

Отже, загальне призначення профспілок із захисту прав трудящих в межах сфери правоохоронної діяльності звужується через урахування змісту (способів, умов тощо) роботи правоохоронців із забезпечення прав і свобод людини та інших учасників правовідносин за винагороду, яка виплачується з державного бюджету, а не за рахунок отримання прибутку від своєї професійної діяльності. Також потрібно брати до уваги, що в умовах унікальної важливості такого функціонального навантаження й відсутності належного піклування про трудові інтереси працівників органів правопорядку, використання ними публічно-владних повноважень може відбуватись на шкоду людині й суспільству, у будь-якому разі подібні прорахунки держави створюють для цього сприятливі умови. Правозастосування у досліджуваній сфері примусовим способом (заходів юридичного впливу) тільки загострює увагу на недопустимості ігнорування трудових потреб правоохоронців, щоб не допустити корупції, свавілля, перевищення повноважень та інших службових злочинів. Виключно чітка регламентація процесуальним законом діянь співробітників правоохоронних органів ще

більше підвищують відповідальність за власні дії на робочому місці, яка повинна бути виправдана з точки зору належної винагороди, тим більш, що у законі міститься високі вимоги до їхніх професійних і особистих якостей, порядку проходження служби, здобуття яких, об'єктивно потребуючи великих й тривалих зусиль, також повинно бути вмотивованим з позиції майбутнього правового і соціального захисту на роботі. Сукупно усі ці відмінності, від працівників інших сфер, у т. ч. неопублічного сектору правових відносин, означають послаблення впливу профспілок правоохоронних органів їхнім загальносоціальним призначенням, де публічний інтерес домінує й підпорядковує приватний інтерес правоохоронця. Водночас для належного правопорядку (у т.ч. за рахунок втягнення до правоохоронної діяльності найкращих кадрів за особистісними та професійними характеристиками) баланс потрібний й можливий саме у розрізі надійного (повноцінного) забезпечення трудових прав працівників цих органів й тут для профспілок актуалізується урахування дивергентних рис вищезазначених ознак правоохоронної діяльності в канві напрямків її здійснення прокурорами; слідчими (детективами), інспекторами і/або оперативними працівниками національних поліції та гвардії, податкової, прикордонної, пенітенціарної, аудиторської служб, рибо- й лісоохорони, розвідки й контррозвідки, протидії корупції тощо. У підсумку такий диференційований підхід визначення вразливих для трудових прав питань (способів попередження поглиблення проблеми; справжнього змісту й обсягу потреб; напрямів вирішення тощо) зумовлює ефективність профспілкового руху для працівників правоохоронних органів.

Література

1. Sand B. V. Toward a definition of creativity: construct validation of the cognitive components of creativity : diss. of degree achieved doctor in educ. psychology. Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University. Lubbock. 2002. 145 P.
2. Касьян О. В. Профспілки в Україні та за кордоном: історичний досвід, сучасний стан і перспективи. *Історія, сучасний стан та перспективи профспілкового руху у світі*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 26.04.2018. Упор. Вopilov O. M., Жураківська Т. О., Івженко Ю. В. ; заг. ред. Буяшенко В. В.]. Київ: Четверта хвиля, 2018. 96 с.
3. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантуш М. М. О., Сінельник Р. В. Судові та правоохоронні органи України. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2018. 240 с.
4. Ільїна О. В. Щодо ролі професійних спілок в захисті прав працівників поліції. Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Харків, 28.10.2016 р. «»; за заг. ред. К. Ю. Мельника. Х. : ХНУВС, 2016. С. 163-166 (426 с.).
5. Кімстач П. П. Судочинство потребує змін. Урядовий кур'єр. 27.04.2000. № 78. С. 9.

Особливості формування ідеї децентралізації публічної влади у світі: ретроспективний аналіз

Музичук А.В., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Практично з моменту отримання незалежності Україна знаходиться у глибокій соціально-політичній кризі, однією з причин якої є надмірна централізація влади, яка дісталася у спадок нашій державі від радянської влади. Такий підхід проявляється в уніфікованому підході до управління окремими регіонами, у той час як міжнародна практика у цій сфері побудована на акцентуванні уваги на соціально-економічних, політичних, культурних, етнічних, історичних, мовних й інших особливостей розвитку окремих областей.

Дослідження історичних витоків явища децентралізації необхідно для розуміння глибинного сенсу цього явища, що має вплинути ефективність його впровадження у правове поле України.

Серед науковців, які займалися дослідженням цього питання можна назвати В. Авер'янова, В. Алексєєва, І. Грицяка, Л. Дорофєєву, К. Ліньова, В. Мамонову, Н. Медведєву, Ю. Наврузова, Н. Нижника, В. Огаренка, А. Трачука тощо.

Уперше термін «децентралізація» було вжито французьким діячем Ж.-Г. Туре у 1790 р. під час виступу на Національних Зборів Франції під час презентації законопроекту «Про реформу місцевого управління», у якому йшлося про децентралізацію [1, с. 20].

Незважаючи на це, французькі вчені та політики на початку XIX століття неоднаково розуміли децентралізацію влади. Так, одна група вчених розглядала децентралізацію влади як гарантію свободи (А. Токвіль). Інші наголошували на тому, що децентралізація є доволі специфічним явищем, яке більше схоже на анархію (М. Блок). П. Ж. Прудом взагалі ототожнював децентралізацію та федералізм, з чим дуже важко погодитися.

Що ж до України, то в кінці XIX – початку XX ст. під впливом ідей французьких учених відомі вітчизняні політичні та громадські діячі, науковці: М. Драгоманов (1841–1895), М. Грушевський (1866–1934) й Ю. Понейко (1886–1973) сформулювали у своїх дослідженнях ідеї створення децентралізованої влади на українських землях [2]. Ця група науковців була впевнена, що розбудова майбутньої незалежної української держави має бути на засадах децентралізації та широкого місцевого самоврядування; автономія та самоврядування неможливі без політичної децентралізації; самоврядування є децентралізованою, державною виконавчою локальною адміністрацією, яка ієрархічно не підлягає іншим органам і є самостійною в межах закону.

Специфічною особливістю поняття децентралізації є те, що, незважаючи на наявність численних тлумачень, оцінок і думок означеного концепту більшість дослідників схильні вважати, що поняття відрізняється складністю, багатозначністю і недостатньою точністю визначення. Процес децентралізації публічної влади в сучасному світі має різноманітні форми та компетенцію, охоплює не лише органи публічної влади, а й впливає на різні сфери суспільного-політичного життя держави.

Зазвичай, виокремлюють три основні типи децентралізації: політична, адміністративна та фінансова [3]. Адміністративна децентралізація спрямована на перерозподіл повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів щодо надання державних послуг між різними рівнями уряду. Тобто, центральний уряд та його установи передають на місця відповідальність за планування, фінансування та регулювання певних суспільних функцій. Адміністративна децентралізація має декілька форм: деконцентрація, делегування (самоврядування на їх посадові особи), дивестування і деволуція.

До переваг адміністративної децентралізації можна віднести:

- демократизацію суспільства;
- мобільність впливу органів місцевого самоврядування;
- збільшення раціональності, ефективності й економічності на всіх рівнях влади;
- підвищення якості розв'язання управлінських завдань.

Фінансова децентралізація є найбільш прозорим типом децентралізації, адже вона є суттєвою складовою всіх форм децентралізації влади. Ключовою метою фінансової децентралізації є здобуття фінансової незалежності місцевих органів самоврядування шляхом надання територіям необхідного фінансово-матеріального ресурсу для забезпечення ефективності й максимальної доступності публічних послуг для населення, удосконалення системи управління, підвищення мобільності й ефективності вирішення місцевою владою завдань [4, с. 596].

У контексті розгляду політичної децентралізації, слід зазначити, що деякі дослідники називають її ще демократичною. Політична децентралізація передбачає надання значних повноважень і розширення компетенції демократично обраним представникам усіх рівнів

публічної влади, включно із владними суб'єктами регіонального та місцевого рівня. Отже, до специфічних рис політичної децентралізації належать такі:

- функціонування напівавтономних органів управління, що мають визначені права та політично підзвітні місцевим виборцям.
- наявність конституційної, правової та регуляторної бази для забезпечення підзвітності та прозорості діяльності органів, наділених владними повноваженнями;
- виборність службовців місцевого рівня;
- високий рівень фінансової та політичної автономії субнаціональних органів влади.

У політичній сфері для децентралізації публічної влади характерним є розмежування компетенцій між рівнями публічної влади, делегування повноважень із єдиного центру на периферію, участь в управлінні державою громадян або їх представників, підзвітність і політична відповідальність перед виборцями, ослаблення або скасування централізації.

В економічній сфері децентралізація публічної влади передбачає передачу фінансових ресурсів бюджетів від центральних органів влади місцевому самоврядуванню та фінансову самостійність місцевого самоврядування.

Для децентралізації публічної влади в адміністративно-територіальних одиницях (у селі, містечках, у місті, в обласному міському центрі) характерна наявність внутрішньодержавних територіальних утворень із різним правовим статусом і певним ступенем автономії та самостійності.

Таким чином, зародження ідеї децентралізації влади пов'язане із політичними діями Франції кінця XVIII – початку XIX ст., які сформували засади децентралізації влади, що стали основою для формування сучасної концепції децентралізації влади. У кінці XIX – початку XX ст. в Україні вітчизняними вченими та громадськими діями були сформовані теоретичні засади децентралізації влади та доктринальні напрямки реформування місцевого самоврядування України.

Децентралізація публічної влади реалізується саме в трьох типах децентралізації: політичній, адміністративній та фінансовій. Успішна реалізація реформи децентралізації публічної влади можлива лише за умови ефективного поєднання усіх типів децентралізації.

Література

1. Гладій В. І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції : досвід вишеградської групи та перспективи України : дис. к.п.н : 23.00.02 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2015. 238 с.
2. Петришин О. В. Конституційно-правова реформа місцевого самоврядування в Україні : проблеми та перспективи. *Журнал Верховної Ради України «Віче»*. 2015. № 16. URL: <http://www.viche.info/journal/4868> (дата звернення: 01.10.2020).
3. Толкованов В. В., Крамар Г. К. Посібник з питань партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні : довідник. Київ, 2011. 199 с. URL: <https://nlu.org.ua> (дата звернення: 01.10.2020).
4. Рибак А. І. Стан та перспективи реформування публічної адміністрації в Україні. *Гілея*. 2011. № 47. С. 594–602.

Взаємодія судової влади із законодавчою та виконавчою владою в Україні в контексті європейських стандартів судочинства

Педан В.І., студент магістратури

Науковий керівник :

Удовика Л.Г., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу й судову є атрибутом цивілізованої, демократичної держави, яка дотримується принципу верховенства права.

Водночас, ефективне функціонування держави неможливе без оптимальної взаємодії гілок влади, які функціонують як система стримувань та противаг, тримають кожну в рамках відповідальності в інтересах суспільства в цілому. Саме тому як у межах національних держав, так і на європейському та міжнародному рівнях, з боку суб'єктів державної влади, експертів і науковців докладаються значні зусилля для пошуку оптимальних моделей такої взаємодії. Євроінтеграційна стратегія політико-правового розвитку України та її закріплення в Преамбулі Конституції України, ставить перед нашою державою завдання щодо підтримки спільних правових цінностей, чільне місце серед яких посідає розподіл влади. Цінності та принципи ЄС закріплено в багатьох документах і правових актах, а серед європейських правових інститутів, які опікуються взаємовідносинами між трьома гілками влади слід виокремити такі, як: Рада Європи, Європейський Суд з прав людини, ЄС та Суд ЄС, Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) та інші. Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на положеннях і рекомендаціях щодо взаємовідносин судової влади з виконавчою і законодавчою владою, обґрунтованих КРЕС.

У контексті зазначеного на увагу заслуговує Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях [1]. Слід зауважити, що Висновку № 18 передувала тривала і клопітка робота щодо аналізу досвіду взаємовідносин судової влади з іншими гілками влади в європейських країнах. Йдеться, зокрема про попередній висновок КРЕС Магна Карта суддів КРЕС (2010), ряд документів Ради Європи, зокрема, Європейської Хартії про статут для суддів (1998), та Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (2010), Київські Рекомендації ОБСЄ про судову незалежність у Східній Європі, Південному Кавказі та Середній Азії – Адміністрування судівництва, добір та обов'язки суддів («Київські рекомендації»), Висновок 2013-2014 мережі Рад судової влади про Незалежність та Відповідальність судової влади, Висновок Венеціанської Комісії Про Верховенство Права (2011), Про незалежність судової системи, частина I: Незалежність суддів (березень 2010), та Висновок Венеціанської Комісії № 403/2006 Про призначення суддів прийнятий («Венеціанська Комісія призначення суддів 2007»), Бангалорські принципи поведінки суддів (2002) та звіти (2014) і (2015) Генерального секретаря Ради Європи, Кодекс мінімальних стандартів суддівської незалежності Нью Делі (1982). У Висновку № 18 було також ураховано відповіді держав-учасниць на анкетування щодо незалежності судової влади та її відносини з іншими гілками в умовах сучасної демократії та попередній звіт, складений науковим експертом, запрошеним РЄ та висновки семінару в Страсбурзі (19 березня 2001).

Положення й рекомендації, викладені у Висновку 3 ґрунтуються на тому, що за останнє десятиліття відносини між гілками влади змінилися, зокрема – законодавча й виконавча влади стали більш взаємозалежними; повноваження законодавця в розрізі притягнення виконавчої влади до відповідальності зменшилися. Зазнала змін і роль судової влади в суспільстві та у взаємовідносинах із виконавчою та законодавчою владою. Йдеться про зростання кількості законодавчих актів, які врегульовують діяльність судової влади; все частіше дії виконавчої влади стають предметом оскарження в суді, що загострює питання про повноваження судової влади стосовно контролю виконавчої влади. Збільшилася і кількість випадків оскарження законодавчих актів у судах. У кінцевому підсумку все частіше діяльність судової влади спрямовується у напрямі оцінки діяльності інших гілок влади, а в деяких випадках – обмеження дії двох інших гілок влади. Трансформується і роль виконавчої влади та її взаємодія з судовою владою. Почастішали випадки зростання впливу виконавчої влади на судову, зокрема в частині адміністративного управління судовою владою. Такі випадки ставлять під питання інституційну незалежність судової влади та незалежність окремих суддів [2]. Особливої гостроти набула і проблема хронічного недофінансування судової системи як в Україні, так і в низці країн РЄ. Зазначене ставить питання бюджетної відповідальності законодавчого органу по відношенню до судової влади. До проблем взаємовідносин судової влади із законодавчою та виконавчою владою слід віднести й

словесні випадки на адресу судової влади з боку представників виконавчої та законодавчої влади, непоодинокі випадки критики судових рішень. Оскільки такі проблеми мають місце в країнах Ради Європи, у 2014 та 2015 роках Генеральний секретар Ради Європи зауважив, що політики та інші особи, які публічно піддавали критиці рішення суду впродовж останніх років, таким чином підривали суспільну довіру до судової влади в різних країнах [3].

Ураховуючи сучасний позитивний досвід функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади в демократичних країнах, узагальнення й висновки суддів, експертів, науковців КРЕС дійшла остаточних висновків щодо взаємовідносин судової влади із виконавчою та законодавчою владою. В узагальненому вигляді серед них слід виокремити такі, як: 1) судова влада є одною з трьох гілок влади демократичної держави. Вони є взаємопов'язаними, жодна з них не може бути «верховною» або домінувати над іншими (пункт 9); 2) у демократичній державі три гілки влади функціонують як система стримувань та противаг, яка тримає кожну в рамках відповідальності в інтересах суспільства в цілому (пункт 9); 3) принцип поділу влад, як такий, є гарантією незалежності суду. Судова система повинна бути незалежною у виконанні своєї конституційної ролі відносно інших органів державної влади, суспільства в цілому та сторін у будь-якому конкретному спорі (пункт 10); 4) легітимність судової системи та окремих суддів закріплюється, перш за все, Конституцією кожної з держав-членів, всі з яких є демократичними державами та керуються принципом «верховенства права». Конституція створює судову систему і тим самим наділяє легітимністю (легітимізує) систему правосуддя в цілому та окремих суддів, які здійснюють свої повноваження у рамках судової системи; 5) конституційна легітимність системи правосуддя підкріплюється довірою суспільства до судової влади. Ця довіра має постійно заслуговуватися та зберігатися відмінною роботою судової системи за її найвищими стандартами («функціональна легітимність»); 6) судова влада (так само, як і дві інші гілки влади) стоїть на службі у суспільства, а тому, як і інші органи державної влади, є відповідальними перед іншими гілками державної влади та перед суспільством в цілому, на які її влада, авторитет та незалежність розповсюджуються ("підзвітність") (пункти 20 -22). «Підзвітність» має кілька форм: а) це система апеляції; б) судді звітують, виконуючи свою роботу прозоро, шляхом проведення відкритих засідань, а також обґрунтовуючи рішення, залучаючи громадськість та інші органи державної влади ("підзвітність через обґрунтування") (пункти 27-32); в) якщо суддею було вчинено серйозні протиправні діяння, він або вона повинні нести сувору відповідальність («каральна відповідальність»); 7) щодо відносин між трьома гілками державної влади: по-перше, судді, як і інші громадяни мають право брати участь у громадській дискусії, за умови, що це не шкодить їх незалежності та неупередженості (пункт 42); 8) інші органи державної влади, повинні визнати легітимність Конституційної функції, яка здійснюється шляхом відправлення правосуддя та забезпечити отримання судовою владою достатніх виконання своїх функцій ресурсів; 9) судова влада повинна знати, що існують обмеження правового втручання через політичні рішення, які приймає законодавча та виконавча влади (пункт 40); 10) рішення законодавчої або виконавчої влади, які обмежують основні гарантії незалежності правосуддя, є неприйнятними, навіть якщо вони приймаються під виглядом чогось іншого (пункт 44); 11) Міністерства юстиції не повинні впливати на управління судами через голів судів та ревізорів будь-яким способом, який може поставити під загрозу незалежність судової системи (пункти 48-49); 12) для збереження належного поділу влади, органи дізнання або слідчі комісії (навіть парламентські або такі інші) ніколи не повинні заважати розслідуванню або судовому розгляду, які були або будуть ініційовані судовими органами. Такі позасудові розслідування не можуть замінити належний судовий процес (пункт 46); 13) законодавство держав-членів має регулювати відносини між «комбудсменом» та судовою владою (пункт 47); 14) хронічне недофінансування судової системи повинно розглядатися суспільством в цілому як неприпустиме втручання в конституційну роль судової влади, оскільки це підриває основи демократичного суспільства та принцип верховенства закону (пункт 51); 15) аналіз та критика одною владою держави будь-якої іншої з них має здійснюватися в атмосфері

взаємоповаги. Незбалансована критика з боку політиків може стати причиною серйозних проблем, підірвати довіру громадськості до судової системи (пункт 52); 16) виконавча та законодавча влади зобов'язані надавати весь необхідний і достатній захист, у випадках коли функціонування судів перебуває під загрозою нападу або залякування, спрямованих на представників судової влади (пункт 52); 17) політики ніколи не повинні заохочувати непокору судовим рішенням (пункт 52) [1]. Отже, євроінтеграційна спрямованість розвитку України ставить перед нею завдання щодо необхідності урахування європейських правових стандартів і рекомендацій у питанні взаємодії судової влади із законодавчою та виконавчою владою в Україні. До найбільш актуальних і складних проблем взаємодії судової влади із виконавчою і законодавчою слід віднести: обмеження правового втручання через політичні рішення, які приймає законодавча та виконавча влади; критика судових рішень; хронічне недофінансування судової системи та інші.

Література

1. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях. URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013>.
2. Звіт Генерального секретаря Ради Європи (2015). Ч. 20-21. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>.
3. Звіт Генерального секретаря Ради Європи (2014). Ч. 22. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>

Законність приватної детективної діяльності в Україні

Пересєдов Д.І., студент

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

З моменту проголошення незалежності нашої держави Україна знаходиться в процесі розбудови і реформування органів влади, зокрема правоохоронної системи, пошуку засобів забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Стрімкий розвиток підприємництва, виникнення нових суб'єктів господарської діяльності розширює приватну економіку, що в свою чергу викликає потребу розширення та залучення послуг охоронно-детективного сектору, а саме, представників приватної групи.

В період реформування державних інститутів виявився процес обмеження втручання держави в життя громадського суспільства, втрата своїх значень інших громадських формувань, але виникають нові громадянські інститути, які суттєво впливають на формування думки засобів масової інформації. З'явилась потреба в розвитку деяких видів суспільно необхідної діяльності. Відповідно, зміни у суспільно-політичному житті та економіці України в ході створення демократичної, соціальної, правової держави, виникали потребу вдосконалення всіх суспільних відносин. В першу чергу це стосується відносин, які регулюють захист особистої безпеки громадян, їх охорона життя, здоров'я, честі та гідності, нетодорканності їх безпека, яка охороняється Конституцією України [1].

В даний час у законодавстві відсутнє офіційне визначення «приватної детективної діяльності», а також не визначено суб'єкта, який може виконувати цю діяльність. Ось, наприклад, С.С. Юрко під визначенням поняття приватної детективної діяльності, як незалежної професійної діяльності, що становить систему пошукових заходів, які здійснюються приватними детективами на договірних засадах із приводу надання детективних послуг та із застосуванням технічних засобів [5, с. 4]. С.К. Даниленко приватною детективною діяльністю називає діяльність, яку здійснюють на договірній основі з метою отримання прибутку особи, які не наділені повноваженнями посадових осіб правоохоронних органів і в разі порушення своїх обов'язків несуть відповідальність в іншому

порядку, ніж посадові особи державних правоохоронних органів [6, с. 86]. І. Б. Гончаренко та Ю.О. Михайлова пропонують під приватною детективною (розшуковою) діяльністю розуміти передбачена законом та дозволені органами Національної поліції України підприємницьку діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів [7, с. 198]. Але існує проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 3010 який визначає правові засади організації та здійснення приватної детективної діяльності, спрямованої на забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом надання приватних детективних послуг, встановлює права та обов'язки суб'єктів правовідносин, а також особливості державного контролю в цій сфері. Проект закону дає визначення приватної детективної діяльності, а саме, незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі в порядку, визначеному цим Законом [5].

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», має перелік видів господарської діяльності які підлягають ліцензуванню в Україні, але серед них не зафіксован вид господарської діяльності, як «приватна детективна діяльність», хоча «приватна охоронна діяльність», як вид господарської діяльності присутня в зазначеному Законі [2].

У Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» вказано, що враховуючи неофіційні данні, по всій Україні зараз працює декілька тисяч приватних детективних агенств.

Також слід зазначити, що в даний час в Україні існують об'єднання приватних детективів, такі як «Всеукраїнська асоціація приватних детективів», «Український детективний союз» тощо [3].

Отже, цілком очевидно, що становлення та функціонування в Україні ринку приватних детективних послуг є соціально визнаним, а фактична приватна детективна практика захисту особистих та майнових прав фізичних осіб та юридичних осіб - суб'єктів приватного права потребує законодавчого унормування та подальшої розбудови нормативної та учбово-методичної основи її запровадження, професійного опанування, легального практичного здійснення та суспільного контролю за нею. Прийняття проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» сприятиме легалізації приватної детективної (розшукової) діяльності, збільшить можливість громадян України захищати свої конституційні права, свободи та інтереси. Підвищить імідж України як демократичної, правової та соціальної держави.

Література

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР, поточна редакція від 01 січня 2020 року. *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 № 222- VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 3010 від 04 лютого 2020 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI01325A.html
4. Проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» №3010 від 04 лютого 2020 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI01325A.html
5. Юрко С. С. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017. 22 с.
6. Даниленко С. К. Поняття, зміст детективних послуг та перспективи їх розвитку в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 84–86.

7. Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196–203.

Міжнародний досвід зайняття та звільнення з посади прокурора

Пилипенко В.В., студентка

Науковий керівник:

Шарая А.А., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Сучасний період розвитку нашої держави характеризується активним реформуванням усіх сфер життєдіяльності, в тому числі і правоохоронної сфери, а саме прокуратури України, що має на меті приведення цього важливого правоохоронного органу у відповідність до очікувань суспільства і потреб держави. Також слід враховувати й проголошення на конституційному рівні курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу [1], що вимагає від нашої держави приведення основних інститутів суспільно-державного життя у відповідність до європейських вимог і стандартів. Це, зокрема, стосується і організаційно-правових засад організації та функціонування органів прокуратури.

Нинішня реформа прокуратури України потребує корегування всієї кадрової політики: формування відповідних вимог для кандидатів на посаду прокурора, процедури їх добору та призначення на посаду прокурора, а також процесуального порядку їх звільнення. Адже необхідність реформування кадрової політики саме прокуратури пояснюється тим, що ще з часів існування системи державної влади в СРСР, а згодом і в пострадянських країнах прокуратура традиційно відігравала значну роль. До реформи прокуратура України мала великий обсяг повноважень як у межах, так і поза межами системи кримінального права: розслідування злочинів, нагляд за всіма кримінальними процесами, представництво держави і громадян в судах по некримінальних справах, роль обвинувача в рамках інквізиційного кримінального судочинства радянського типу, нагляд за правоохоронними та пенітенціарними органами. Вона також здійснювала так званий «загальний нагляд», що наділяв прокурорів величезними повноваженнями в усіх сферах суспільного життя, якими ті часто зловживали.

Крім того, число прокурорів на душу населення в Україні було найбільшим серед європейських країн, система обвинувачення працювала централізовано, в авторитарному стилі, притаманному військовим органам управління, і потерпала від поширеної корупції. Все це вимагало глибоких функціональних та інституційних реформ прокуратури.

Відповідно, враховуючи прагнення нашої держави до вступу до Європейського Союзу, важливим є і вивчення міжнародного, зокрема європейського, досвіду зайняття та звільнення з посади прокурора. Важливо відзначити, що одним із основних напрямів приведення діяльності прокуратури до європейських стандартів є удосконалення кадрової політики. Саме через зміни кадрової структури в органах прокуратури, приділення достатньої уваги професійній підготовці та підвищенню кваліфікації прокурорів встановлюється баланс між незалежністю, відповідальністю та ефективністю прокуратури.

В юридичній науці постійно піддається критиці дійсний порядок призначення Генерального прокурора та висловлюються достатньо різні позиції щодо оптимізації порядку його призначення та вимог до кандидата на цю посаду [2-3]. Дійсно, оптимізація діяльності органів прокуратури включає в себе в першу чергу удосконалення процедури призначення Генерального прокурора та прокурорів на найбільш відповідальні адміністративні посади, з урахуванням пропозицій науковців щодо вимог до очільника всієї системи прокуратури та зарубіжного досвіду.

Так, у Молдові Генерального прокурора призначає Президент республіки за пропозицією Вищої ради прокурорів, строк повноважень складає 7 років без права

повторного призначення [4]. На відміну від українського законодавства позитивним є чітко визначені вимоги до заступників Генерального прокурора, та до всіх прокурорів, в тому числі керівників, висувається вимога щодо участі в політичній діяльності протягом останніх трьох років.

Генеральним прокурором у Вірменії згідно із статтею 177 Конституції може бути обраний юрист, якому виповнилося 35 років, що є громадянином тільки Республіки Вірменія, що володіє виборчим правом, високими професійними якостями, має як мінімум 10-річний досвід роботи за професією і вищу освіту. До речі, одна і та сама особа не може бути обрана Генеральним прокурором більше двох разів поспіль [5].

В Естонії кандидатом на посаду Генерального прокурора, Головного державного прокурора, Головного прокурора, державного прокурора, старшого прокурора, спеціалізованого прокурора або окружного прокурора може бути дієздатний громадянин Естонії, який: на час призначення досяг 21 року; одержав диплом магістра за спеціальністю право; володіє естонською мовою (рівень C1); має високі моральні якості; володіє компетенціями та особистими якостями, необхідними для роботи прокурором. Генеральним прокурором може бути призначений досвідчений та визнаний адвокат [6].

Стосовно кадрової політики в органах прокуратури у Німеччині, то слід відмітити той факт, що в Німеччині штат прокурорів значно менший, аніж в інших європейських державах, у тому числі і в Україні. Даний показник не перевищує 10 прокурорів на 100 тис. населення, і це при тому, що спеціалізованих прокуратур у ФРН немає [7].

У Латвії відповідно до Закону «Про прокуратуру» Генерального прокурора призначає Сейм на підставі пропозиції Голови Верховного суду, що узгоджена з Радою юстиції на строк 5 років. Одна і та ж особа може бути Генеральним прокурором не більше двох строків поспіль. Саме в Латвії передбачено максимальний вік (порівняно з досліджуваними країнами), з якого особа може претендувати на посаду Генерального прокурора – 40 років [8].

Верховного прокурора Чехії призначає уряд за рекомендацією Міністра юстиції безстроково. Кандидати на посаду прокурора в Чехії повинні бути громадянами країни, які: на час призначення досягли 25 років; отримали ступінь магістра за спеціальністю «право» в університеті Чехії; успішно склали підсумковий іспит; володіють моральними якостями, необхідними для роботи прокурором [9; 10].

Цікавою в цьому контексті є точка зору Д.С. Д'ячкова, який вважає, що з метою нівелювання політичної складової у процесі призначення Генерального прокурора доцільно було б передбачити призначення Генерального прокурора Президентом України із числа осіб, рекомендованих Радою прокурорів України із кандидатів, висунутих Всеукраїнською конференцією прокурорів [2, с. 198]. Д.С. Д'ячков висуває цілком обґрунтовану пропозицію, однак відповідно до закону Генпрокурором може бути не лише прокурор, а особа, яка має стаж роботи в галузі права або досвід роботи у законодавчому та/або правоохоронному органі не менше п'яти років. Тому для того, щоб не змінювати існуючі вимоги до Генерального прокурора, необхідно шукати компромісне рішення. Всеукраїнська конференція прокурорів може висувати власного кандидата або кандидатів, особа може самовисуватись, якщо підпадає під вимоги, а також кандидата може рекомендувати Президент. Рада прокурорів оголошує про конкурс, проводить його публічно. Конкурс відбувається після попереднього відбору кандидатів на основі документів у формі співбесіди у Раді прокурорів.

Таким чином, під час дослідження зарубіжного досвіду зайняття та звільнення прокурора з посади нами було з'ясовано, що встановленню балансу між незалежністю, відповідальністю та ефективністю прокуратури сприяє удосконалення кадрової політики органів прокуратури. Наразі, в умовах європейської інтеграції України, саме імплементація загальноновизнаних універсальних і регіональних правових стандартів є шляхом до побудови ефективної правоохоронної системи, притаманної будь-якій сучасній правовій державі з усталеною національною правовою системою.

До того ж, враховуючи те, що Україна будує правову державу та громадянське суспільство відповідно до системи демократичних стандартів, завдання та повноваження прокуратури повинні змінюватися. Найкращим взірцем тут може стати досвід країн Європейського Союзу щодо вдосконалення національної системи органів прокуратури. Відомо, що досвід європейських країн дозволяє говорити про існування певної концептуальної моделі організації та діяльності інституту прокуратури в умовах демократичного державного режиму та громадянського суспільства.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Д'ячков Д. С. Принципи організації та діяльності прокуратури України в умовах її реформування: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 198 с.
3. Діхтієвський П. В. Бабінська А. В. До питання права громадян на заняття посади прокурора в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 1 (20). С. 42-49.
4. О прокуратуре: Закон Республики Молдова Nr. 3 от 25.02.2016 г. URL: <http://lex.justice.md/ru/363882>
5. Конституция Республики Армения от 5 июля 1995 года. URL: <https://www.president.am/ru/constitution-2015/>.
6. Prosecutor's Office URL.: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513112013015/consolide#da0d4f3f8558-4101-b90a-6528941d7450>.
7. Ховронюк М. Прокуратура по німецькі: закону немає, а орднунг є. URL: http://www.zakonoproekt.org.ua/prokuratura-po-nimetsjki-zakonu-nemaje-a-ordnunch-je_.aspx.
8. Oniga O. Studiu comparativ asupra Poliției judiciare și instrucției criminale în legislațiile Franceză ei Română București: Tipografia «Modernă», 1932 . P. 58-60.
9. Zákonnostnímzastupitelství 1993. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-283>.
10. Омельчук Л. В., Клітинська А. Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 201.

Організована злочинність у сфері наркобізнесу як загроза національній безпеці України

Ростун В.М., студент магістратури

Науковий керівник

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день країни які прагнуть до стабільного розвитку, забезпечення якості та рівня життя населення, повинні ставити безпеку на перше місце і Україна не є винятком.

Безпека – це системна категорія права, політичної економії та політології, тісно пов'язана з категоріями територіальної єдності й недоторканості, агресії та примусу, економічної незалежності та економічного суверенітету і виходячи з джерел небезпек та загроз її поділяють на такі види, як: національна безпека, економічна безпека, екологічна безпека, державна безпека, політична безпека,

- інформаційна безпека, медична безпека, соціальна безпека та інше [3].

В Україні існує ряд нормативно-правових актів, які забезпечують безпеку України, а саме: Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку», Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII «Про національну поліцію», Стратегія національної безпеки України від 26.05.2015 р. № 287/2015, Воєнна доктрина України від 24.09.2015 р. № 555/2015.

В законі України «Про національну безпеку» національна безпека визначається як, захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Таке визначення можна узагальнювати для всіх країн, де розвиток та інтереси суспільства стоять на перших місцях [5]. Одним з важливих аспектів забезпечення національної безпеки є боротьба з організованою злочинністю у сфері наркобізнесу. Торгівля наркотиками набуває постійного транснаціонального характеру, в останні роки масштаби незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів були спричинені політичною та економічною нестабільністю та різким зниженням рівня життя. Це створює умови для пошуку додаткового доходу та тісного зв'язку між людьми в тіньовій економіці. Використовуючи знання та досвід експертів у галузі хімії для залучення їх до злочинної діяльності та заохочення створення підземних лабораторій з виробництва ефективних синтетичних наркотиків [9].

Наркологічна ситуація в Україні стає дедалі складнішою, залучення населення до наркотиків все збільшується, а також збільшується контрабанда синтетичних та напівсинтетичних наркотиків та психотропних речовин.

Органи державної влади, медичні установи та правоохоронні органи в Україні вжили велику кількість нормативних актів, медичних профілактичних заходів та заходів щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Так, наведемо статистичні данні у 2019 році СБУ вилучила 257 кг кокаїну, вартість якого оцінюється в 51 мільйон доларів США, і запобігла спробам контрабанди 374 кг героїну до Європейського Союзу, а також ліквідувало потужний міжнародний канал контрабанди наркотиків до ЄС та вилучила 120 кг героїну, вартість якого оцінюється у 10 мільйонів євро. Департамент безпеки також очистив великий міжнародний канал контрабанди наркотиків та закрити лабораторію з наркотиками, організовану транснаціональною злочинною організацією "Хімпром". А на початку 2020 року СБУ вилучила 238 кг наркотичних засобів 56кг психотропних речовин та 223 кг прекурсорів які намагались перевезти через кордон, а також з початку року СБУ розпочала 39 кримінальних проваджень за фактами контрабанди наркотиків, психотропних речовин і прекурсорів. За такі злочини було засуджено 24 особи. Таким чином організована злочинність у сфері наркобізнесу є проблемою для України і для ефективної боротьби треба визначити особливості організованої злочинності у сфері наркобізнесу. У юридичній енциклопедії організована злочинність у сфері наркобізнесу визначають, як організовану злочинну діяльність, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється у вигляді промислу з метою наживи [2].

На думку А.А. Павлишиної організована злочинність у сфері наркобізнесу – це діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється у вигляді промислу з метою наживи. Вона також зазначає, що основі наркобізнесу лежить корисливий інтерес, що задовольняється за рахунок паразитизму на такій людській ваді як зловживання наркотиками або психотропними речовинами, а її специфіка виражається в незаконних угодах купівлі-продажу наркотичних засобів на чорному ринку, в яких реалізуються кримінальні ділові відносини між особами, котрі беруть участь в нелегальному наркообороті [4].

У свою чергу М. Хруппа та О. Вінс розглядають організовану злочинну діяльність у сфері наркобізнесу як самостійну галузь підпільного підприємства, що паразитує на такому людському пороку, як зловживання наркотичними засобами. Цю діяльність, вказують автори, можна віднести до підприємницької, яка характеризується: створенням так званого "підприємництва", тобто започаткованою однією чи кількома особами справи, спрямованої на одержання незаконних доходів від нелегального виробництва і торгівлі наркотиками; утворенням злочинного угруповання – для виконання відповідних "технічних" операцій, необхідних для цієї справи; спрямуванням усіх видів діяльності з виробництва, доставки та реалізації наркотиків у єдиний "технологічний" ланцюжок і контроль над цим; організацією

мережі збуту; тривалістю заняття такою злочинною діяльністю у вигляді промислу; одержання надприбутків; захистом від конкуруючих злочинних угруповань та правоохоронних органів; проникненням у законний бізнес, тобто “відмивання” грошей шляхом вкладення злочинно одержаних доходів у діяльність різного роду фірм, компаній і підприємств з метою створення уявлення про законний характер одержання цих доходів”[1].

Для боротьби з організованою злочинністю у сфері наркобізнесу в Україні здійснюють діяльність такі органи: 1. Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю служби безпеки України згідно ст. 10 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. № 3341-XII є спеціальним підрозділом служби безпеки України, який здійснює діяльність по боротьбі з організованою злочинністю у сфері наркобізнесу [6]. 2. Департамент боротьби з наркозлочинністю діє згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення територіального органу Національної поліції» від 29.04.2020 р. № 322, як територіальний підрозділ національної поліції України [7].

Такі органи забезпечують боротьбу з організованою злочинністю у сфері наркобізнесу не тільки на фактичному рівні, а також і на законодавчому.

Таким чином організована злочинність у сфері наркобізнесу є загрозою національній безпеці України на сьогоднішній день можна виділити такі у перспективі моделі боротьби з даним явищем:

1. Посилити кримінальну відповідальність, як це було запропоновано у Проекті закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними від 17.01.2020 р. 2784 який на даний момент відкликаний для доопрацювання, за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, також можна внести до Кримінального кодексу України відповідальність за поширення інформації про наркотики з метою їх збуту.

2. Оптимізувати співпрацю між органами, які займаються розкриттям злочинів з організованою злочинністю у сфері наркобізнесу дає можливість більш ефективної роботи зробивши упирання не на змагання, а на результат розкриття наркобізнесу і подальшого його ліквідацію.

Література

1. Вінс О. Хруппа М. Кримінологічне поняття наркобізнесу. *Право України*. 1993. № 4. С. 25–27.
2. Гончаренко В.Г. Ромовська З.В. Словник юридичних термінів і понять : навч. посіб. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
3. Лукашук-Федик С.В. Безпека життєдіяльності: соціально-економічний аспект: навч. посіб. Тернопіль: Горлиця, 2008. 260 с.
4. Павлишина А. А. До визначення понять «наркобізнес» та «злочини в сфері наркобізнесу». *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 3. С. 73-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2014_11_3_10
5. Про національну безпеку: Закон України від 04.03.2020 р. № 808-IX. Дата оновлення: 17.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text>
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
7. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2019 р. № 867 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2019-п#Text>
8. Скулиш Є. Д. Транснаціональний наркобізнес як соціально-правове явище: тенденції розвитку та проблеми запобігання. *Боротьба з організованою злочинністю і*

корупцією (теорія і практика). 2011. С. 23-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2011_25-26_3.

Право на невтручання в особисте і сімейне життя: проблеми визначення

Руденко С.К., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Одна із найважливіших функцій держави – це гарантування здійснення і забезпечення захисту особистих прав і свобод людини. Особливе місце серед таких невід’ємних прав і свобод займає право на невтручання в особисте і сімейне життя, закріплене в ст. 32 Конституції України [1] або сформульоване як право на особисте життя та його таємницю у ст. 301 Цивільного кодексу України [2], а також у багатьох інших джерелах національного та міжнародного права.

Додержання цього конституційного права завжди буде вкрай актуальним та суттєво важливим, позаяк гарантування та захист прав людини вважається ознакою демократичної, розвинутої правової держави і результатом побудови демократичних відносин. Також варте уваги те, що відповідно до ч. 2 ст. 301 ЦК України право фізичної особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя [2] має підгунтям одну із основних засад регулювання цивільно-правових відносин – принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини, що в котрий раз доводить наскільки важливим є необхідність дотримання меж особистого та сімейного життя людини, збереження їх таємниці, а також захисту у випадку порушення.

Дослідження різних аспектів забезпечення права людини на невтручання в особисте і сімейне життя знайшли своє відображення в працях Р.О. Стефанчука, В.О. Стогової, В.Породько, М.А. Грицюка, В.О. Серьогіна, Назарова В.В., О. Кохановської та інших науковців.

На жаль, на законодавчому рівні не закріплено нормативного визначення поняття «особисте життя», хоча воно неодноразово зустрічається в нормативно-правових актах. Тому цю прогалину намагаються усунути вчені-правники. Наприклад, О.В. Стогова визначає особисте життя як міру можливої поведінки людини у приватно-правовій сфері або у сфері, яка не підпадає під пряме правове регулювання з боку держави та підкріплену державними заборонами третім особам втручатися у цю сферу [3, с. 9].

Варто зазначити, що нормативне закріплення цього права базується не лише на нормах національного права, зокрема Конституції України та ЦК України, а й на нормах міжнародних документів, таких як Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та інших міжнародних актах.

Зокрема, стаття 8 Конвенції проголошує, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [4]. В цьому документі вживається термін «приватне життя», в той час як в Конституції та в переважній більшості інших джерел національного права використовується термін «особисте життя». Наприклад, ч. 3 ст. 301 Цивільного кодексу України зазначає, що фізична особа має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя [2], а у ст. 2 Закону України № 2657-ХІІ від 02.10.1992 р. «Про інформацію» закріплюється, що одним з основних принципів інформаційних відносин є захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [5].

Отже, можна зробити висновок, що у вітчизняних джерелах здебільшого використовується поняття «особисте життя людини», а у міжнародно-правових актах, які є також частиною національного законодавства України, проголошується право на недоторканність «приватного життя». Таке паралельне використання вказаних термінів швидше за все, свідчить про ототожнення наведених понять, але на нашу думку, цивільне

законодавство потребує нормативного закріплення, чіткого тлумачення та розмежування змісту цих термінів, адже це допоможе уникнути звуження обсягу прав і свобод приватної особи, що підлягають цільно-правовому захисту.

Говорячи про захист права на невтручання в сферу особистого чи сімейного життя, не можна не згадати і про обставини, що згідно із законом можуть бути розголошені. Так ст. 302 Цивільного кодексу України зазначає, що збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2]. Проте, існують ряд документів, що, на нашу думку, фактично суперечать наведеній вище нормі. Прикладом може слугувати Закон України № 2229-VIII від 07.12.2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон).

Так, згідно даного Закону, для обліку випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також для захисту життєво важливих інтересів постраждалих осіб, зокрема постраждалих дітей і попередження повторних випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі передбачено створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (далі – Реєстр). Відповідно до ст. 16 Закону, для формування Реєстру необхідно надати відомості про особу, яка повідомила про вчинення насильства та постраждалу особу (прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць, рік народження; місце проживання; номер контактного телефону) [6]. Однак, вище зазначена інформація належить до конфіденційної інформації, збирання, зберігання, використання та поширення якої без згоди особи не допускається, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, що зазначається у ст. 32 Конституції України та ст. 302 ЦК України.

При цьому Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не містить правових норм, які б пов'язували запроваджувані обмеження охоронюваних Конституцією України прав громадян з інтересами національної безпеки, економічним добробутом та правами людини [7, с. 133].

На наш погляд, існування Реєстру може поставити під загрозу реалізацію права на заборону втручання в особисте і сімейне життя особи, яка є постраждалою від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, адже в наш час не можна з впевненістю сказати, що конфіденційна інформація, яка міститься в Реєстрі про постраждалу особу чи особу, яка повідомила про вчинення злочину, не набуде широкого розголосу і не зашкодить їм в подальшому.

Отже, вище наведене дозволяє зробити одразу кілька висновків:

1) по-перше, законодавство України потребує нормативного визначення та розгорнутого правового регулювання права особи на невтручання в сферу її особистого і сімейного життя, оскільки на цей час а ні в цивільному, а ні в конституційному законодавстві не міститься а ні поняття, а ні повного переліку відомостей, що можуть бути віднесені до змісту даного права, а це, в свою чергу, ускладнює захист особистих інтересів особи при порушенні меж її приватності;

2) по-друге, доцільним є нормативне закріплення як терміну «особисте життя», так і «приватне життя» фізичної особи, бо як зазначалося, право на невтручання – одне з основних прав людини, що ні в якому разі не може бути порушено іншими особами, і саме чітке тлумачення зазначених понять допоможе уникнути звуження змісту цього фундаментального права та гарантуватиме дотримання таємниці особистого та сімейного життя;

3) по-третє, на нашу думку, визначення цих термінів має міститися саме у Цивільному кодексі України, позаяк Цивільний кодекс є основним актом цивільного законодавства, в якому правовому регулюванню особистих немайнових прав фізичної особи надано пріоритет, а право на невтручання в особисте життя визнане фундаментальним принципом для регулювання інших прав. Тому закріплення дефініції зазначених термінів сприятиме розкриттю змісту інших особистих немайнових прав, врегульованих Главою 22 ЦК України, як таких, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Література

1. Конституція України: чинне законодавство, редакція від 01.01.2020.: офіц. текст. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Стогова О.В. Особисте життя людини: проблема визначення поняття: стаття. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С: 6-10.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (ратифікація від 17.07.1997). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 5. Ст. 35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
7. Влад С., Хрущ О. Неконституційність Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: стаття. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. Київ: 2019, С: 130-135. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/26.pdf>

Конвергенція принципів формальної, неформальної та інформальної освіти у процесі здобуття фахових правничих компетентностей

Свіденко А.О., студентка

Науковий керівник:

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кор. НАПрН України, Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

Динамічний розвиток українського суспільства зумовив підвищення фахових вимог до особи, яка прагне професійної реалізації у юридичній сфері, а отже необхідним стає постійне вдосконалення правничих компетентностей для конкурентоспроможності на ринку праці. Відповідаючи викликам сучасності, заклади вищої освіти мають вчасно реагувати на запити громадськості щодо інтелектуального та духовного розвитку, що стає можливим завдяки, не тільки застосуванню традиційних способів здобуття освіти, а й через впровадження новітніх здобутків міжнародної педагогічної практики – неформальної та інформальної освіти.

Дослідженням у цій сфері присвячено багато наукових публікацій серед яких роботи Н. Абашкіної, Ю. Галустяна, Ю. Деркача, Т. Десяткова, С. Зінченка, О. Іванової, Р. Клайріса, Х. Коллея, Л. Луцянової, Н. Мартинової, Р. Науменка, В. Онушкіна, Л. Писаревої, Л. Чулкової, О. Шапочкіної та багатьох інших.

Будь-який освітній процес спрямований на отримання певного результату, який може бути формальним (наприклад, видання особі, яка успішно виконала відповідну освітню або наукову програму та пройшла атестацію, диплома молодшого бакалавра, диплома бакалавра, диплома магістра, диплома доктора філософії/ доктора мистецтва) або реальним (набуті особою компетентності, її інтелектуальний та духовний рівень розвитку). Формального результату освіти можна досягнути лише завдяки формальній освіті, в той час як реальний результат виникає через формальну, неформальну та інформальну освіту.

Стаття 8 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII закріплює такі види освіти в Україні як: формальна, неформальна та інформальна. Україна гарантує створення належних умов для розвитку усіх видів освіти і рівні можливості доступу до будь-якого виду освіти незалежно від віку, статі, раси та інших ознак.

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою [1].

Невід’ємними властивостями формальної вищої юридичної освіти є: здобуття її у ліцензованих закладах вищої освіти за акредитованими освітніми програмами 081 «Право» та 293 «Міжнародне право» рівень вищої освіти бакалавр або магістр; формаційно-історично обумовлена необхідність; спрямованість на здобуття інтегральних, загальних та фахових юридичних компетентностей; довгостроковість процесу здобуття; надання освітньої послуги кваліфікованими кадрами; завершується отриманням документа про вищу освіту – диплома бакалавра та диплома магістра; здобуття рівня вищої освіти наділяє особу відповідними академічними правами для продовження навчання; зовнішній спосіб перевірки результатів навчання – єдиний державний кваліфікаційний іспит, публічний захист кваліфікаційного проєкту, єдиний вступний іспит, єдине фахове вступне випробування.

Формальна освіта має велике значення для особи, яка прагне професійної реалізації у юридичній сфері, адже наявність документу про вищу юридичну освіту є однією з основних вимог для претендування на посади судді, прокурора, нотаріуса, адвоката тощо.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [1].

У науковому обігу як синонімічні до неформальної освіти використовуються терміни «позаформальна освіта», «додаткова освіта», «фолкбілдінг», «навчання у вільний час», «пожиттєва освіта», «освіта, що продовжується», «подальша освіта» тощо [2]. Подібні дефінітивні розбіжності обумовлені різними підходами (так, наприклад, О. Шапочкіна виокремлює публічний, суспільний, особистісний та університетських підходи) та функціональними відмінностями у освітніх процесах різних держав.

Комітет Ради Європи зазначає, що неформальне навчання стосується навчання, що відбувається у рамках планованої діяльності (щодо цілей навчання, тривалості навчання), причому існує певна форма підтримки при навчанні. Неформальне навчання може охоплювати програми освоєння професійних навичок і вмінь, підвищення грамотності дорослих і програми базової освіти [3].

Неформальна освіта може здійснюватися у формі індивідуальних занять тренером або репетитором, курсів з підвищення кваліфікації, тренінгів або вебінарів, організованих громадськими організаціями, проходження тематичного курсу через відкриті освітні ресурси (наприклад, Coursera, Prometheus, Edera, BYMonline, Wisecow тощо).

Неформальній освіті приділяється пильна увага зі сторони міжнародних організацій, це зумовлено тим, що специфічні ознаки цього виду освіти впливають на спроможність більш ефективно і швидко сформувати високий інтелектуальний капітал [4, с. 56].

Атрибутами неформальної юридичної освіти вважаються її географічна незалежність, тобто здобуття компетентностей не потребує постійного знаходження в конкретному місці; незалежність від національної рамки кваліфікацій, стандартів вищої освіти, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм; темпоральна необмеженість; високий ступінь мінливості і, як наслідок, швидке реагування на потреби громадськості; індивідуальний характер; застосування інноваційних підходів, авторських методик, новітніх технологій.

Основна різниця між формальною та неформальною освітою полягає у тому, що остання є доповненням чи альтернативою формальній, а також в офіційному визнанні чи невизнанні державою або уповноваженими недержавними органами кваліфікацій, одержуваних за результатами здобуття освіти [5].

Прикладом неформальної юридичної освіти доцільно вважати підвищення кваліфікації адвоката та помічника адвоката, що є їх професійним обов’язком, спрямованим на поглиблення, розширення і оновлення професійних компетентностей. Професійні

програми підвищення кваліфікації адвокатів передбачають здобуття компетентностей за загальною та галузевою складовою. Загальна складова передбачає удосконалення правових, методологічних, етичних компетентностей. До галузевої складової відносять здобуття компетентностей щодо новітніх досягнень в певній галузі права.

Інформальна освіта – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [1].

Інформальне навчання є результатом щоденної діяльності, пов'язаної з роботою, сім'єю чи дозвіллям. Воно не носить організованого чи структурованого характеру щодо його цілей, тривалості чи підтримки. Учасник такого навчання може не передбачати наміру здобути будь-які вміння чи навички [3].

Сутність інформальної юридичної освіти охоплює самоосвіту (ознайомлення з фаховими статтями, монографіями, іншими науковими публікаціями), побутове навчання (обмін досвідом з колегами-юристами, здобуття фахових навичок власне на робочому місці), інтернет-освіту (соціальні мережі, сайти, блоги, засоби масової інформації, реєстри відкритих даних).

Інформальна освіта характеризується спонтанністю, її неможливо відслідкувати статистично, фактично, вона базується на життєвому досвіді конкретної особи. В той же час вона має важливе значення для правника, який бажає підтримувати рівень конкурентноспроможності на ринку праці.

Прикладами інформальної освіти вважають і навчання методом спроб і помилок, стихійну самоосвіту, взаємонавчання під час спільного виконання тих чи інших завдань, збагачення духовного світу завдяки читанню та відвідування закладів культури, естетичний розвиток, розвиток комунікативних навичок, розширення кругозору, збагачення духовного світу та отримання життєвоважливих навичок під час подорожей, туристичних поїздок [6, с. 143].

Отже, необхідно зазначити, що український законодавець закріпив на національному рівні три види освіти – формальна, неформальна та інформальна. Держава має створити належні умови для здобуття будь-якого виду освіти для будь-якої особи, незалежно від її віку, соціального становища, майнового стану, статі, раси, гендерної приналежності, політичних поглядів тощо.

Формальна юридична освіта здобувається за освітніми рівнями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право» у закладах вищої освіти. Результатом формальної юридичної освіти є отримання документа про вищу освіту – диплома бакалавра та диплома магістра, що наділяє здобувача новими академічними правами та правом претендувати на посади, що вимагають наявності вищої юридичної освіти.

Неформальна юридична освіта може відбуватися у рамках планованої діяльності (підвищення кваліфікації адвокатом або помічником адвоката) або рамках освітніх курсів, тренінгів, індивідуальних занять з викладачем тощо. Здобуття неформальної юридичної освіти спрямоване на отримання додаткових компетентностей у сфері права, але має додатковий щодо формальної освіти характер.

Інформальна юридична освіта базується на життєвому досвіді правника, його усвідомленій активній взаємодії та спонтанності всього процесу. Інформальна освіта ніколи не завершується, є неперервною; вона не передбачає отримання документів про освіту та зовнішніх способів перевірки знань. Разом із тим, інформальна освіта має важливе значення у пошуку професійної ідентичності, розвитку індивідуальних якостей та здобутті нових можливостей.

Література

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата доступу: 17.09.2020).
2. Шапочкіна О. В. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук :

13.00.04. Київ, 2012. 22 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6978/1/O_Shapochkina_STRNOMUUN_GI.pdf (дата доступу: 17.09.2020).

3. Про визнання неформального та інформального навчання : Рекомендація Комітету Ради Європи (2012) 253. URL: http://ipq.org.ua/upload/files/files/06_Biblioteka/01_Normativna_baza/01_Viznznnya_neformalnogo_navchannya/01_Mignarodni_dokumenti/council_recommendations_20_dec_2012_ukr.pdf (дата доступу: 17.09.2020).

4. Плинкос Д. Д., Коваленко М. А. Неформальна освіта : теоретичні аспекти і наукові підходи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 29. С. 53-60.

5. Губанова Т. О. Інформальна освіта як різновид освіти за законодавством України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 5. С. 56-59. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/14.pdf (дата доступу: 17.09.2020).

6. Жукевич І.П. Інформальна освіта як фактор трансформації сучасної освіти. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2017. Вип. LXXIX. Том 1. С. 140-144.

Податкові спори в Україні: сутність, класифікація та шляхи вирішення

Семенов О.О., студент магістратури

Науковий керівник:

Шарая А.А., д.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день існування податкових спорів – одна із актуальних проблем сучасного бізнесу. Хоча податкові спори є об'єктивним явищем податкової системи, проте в реаліях сучасності воно набирає особливої гостроти у зв'язку з нестабільністю податкового законодавства, низькою правовою культурою суспільства, низьким фаховим рівнем спеціалістів контролюючого органу, проблемою з фінансуванням державного бюджету. Все це призводить до значного тиску з боку податкового органу на суб'єктів господарювання, починаючи з процесу адміністрування податку на додану вартість і закінчуючи проведенням власне перевірок. Так, за даними Державної податкової служби України за період січень – травень 2020 року було винесено 11495 рішень, з яких оскаржено платниками податків 8481 рішення або 73,78% [7].

Для тлумачення поняття «податкового спору» можна звернутись до Словника української мови:

«спір» – 1) словесне змагання; обговорення чого-небудь двома або кількома особами, в якому кожна з сторін обстоює свою думку, свою правоту. 2) взаємні домагання щодо володіння чим-небудь, посідання чогось і т. ін., вирішувані переважно судом [9].

«податковий» – 1) стосовно до податку; пов'язаний з розподілом і сплатою податків; 2) який відає розподілом або контролює збирання податків [10].

Поняття «податковий спір» є правовою категорією, оскільки пов'язане безпосередньо із застосуванням норм податкового права. На думку О.Й. Бучинського, **податковий спір** – вид публічно-правового спору, який у свою чергу є різновидом правового спору, що виникає між суб'єктами публічно-правових відносин з приводу протиправної поведінки (рішень, дій, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень. Проте, предметом спору, на його думку, є протиправні рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, що порушують права, свободи та законні інтереси (від автора – іншої сторони) [4]. Проте таке визначення, хоча й охоплює всі випадки податкових спорів, коли ініціатором спору буде платник податків, проте не всі можливі. Це пояснюється тим, що згідно з п. 20.1 Податкового кодексу України [2] (надалі – ПК України) податковий орган має право звертатись до суду (тобто починати податковий спір) з приводу:

- зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках такого платника податків у банках та інших фінансових установах;
- накладення арешту та/або стягнення коштів, що знаходяться в банку, платника податків, який має податковий борг;
- надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу або його частини за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі;
- звертатися до суду щодо стягнення з дебіторів платника податків, який має податковий борг, сум дебіторської заборгованості, строк погашення якої настав та право вимоги якої переведено на контролюючий орган та інші.

Тому, на думку автора, актуальним на сьогоднішній день є таке визначення **податкового спору** – *вид публічно-правового спору, який є у свою чергу різновидом правового спору, що виникає між суб'єктами публічно-правових відносин з приводу виконання або невиконання функцій суб'єкта владних повноважень.*

Проблематику поняття публічно-правового та податкового спору також досліджували такі науковці: Ю.В. Божко [3], Н.Є. Хлібороб [13], К.О. Тимошенко [11], Н.М. Гладка [6], Т.М. Троянівська [12], Л.В. Бринцева [5] та інші.

Класифікація податкових спорів – це умовний поділ податкових спорів на різні види, групи з виокремленням спільних ознак. Класифікація податкових спорів дає можливість систематизувати, узагальнити та здійснити їх порівняльний аналіз. Існує достатньо розгалужена класифікація податкових спорів, проте найбільш доцільним, на думку автора, слід класифікувати податкові спори за трьома критеріями:

1. *За ініціатором податкового спору:*
  - податкові спори, ініційовані податковим органом;
  - податкові спори, ініційовані платниками податків.
2. *За суб'єктом, який вирішує податковий спір:*
  - податкові спори, які вирішуються самостійно учасниками;
  - податкові спори, які вирішуються органами державної влади (адміністративний порядок);
  - податкові спори, які вирішуються судом (судовий порядок).
3. *За предметом правового спору:*
  - податкові спори, у зв'язку з порушенням прав, свобод або законних інтересів особи рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень;
  - податкові спори, які виникають у зв'язку з порушенням податкових обов'язків суб'єктів.

Така класифікація не є вичерпною, податкові спори можна і надалі продовжувати класифікувати, зважаючи на достатньо велике їх різноманіття.

Вирішення податкових спорів залежить від ініціатора податкового спору:

- спори, ініційовані податковим органом, вирішуються лише у *судовому порядку* згідно з Кодексом адміністративного судочинства України [1] (надалі – КАС України) – строк звернення до суду протягом *3 місяців з дня виникнення підстав для подачі позову чи меншого строку, встановленого ПК України* (ст. 122 КАС України);
- спори, ініційовані платником податку, можуть вирішуватись:
  - *самостійно учасниками спору* (наприклад, платник податків, що отримав акт перевірки має право за п. 86.7 ПК України протягом 10 робочих днів подати територіальному податковому органу, що проводив перевірку, заперечення до акту перевірки. Ці заперечення повинні бути розглянуті податковим органом протягом 7 робочих днів та надана обґрунтована відповідь).
  - *в адміністративному порядку* – будь-яке рішення податкового органу може бути оскаржене відповідно по п. 56.3 ПК України протягом 10 робочих днів за днем отримання цього рішення. Така скарга на рішення територіального органу контролюючого органу подається до контролюючого органу вищого рівня (Державна податкова служба України).

Практика розгляду скарг на рішення податкового органу показує ефективність залучення під час адміністративного оскарження рішення податкового органу *Ради бізнес-омбудсмена*. Цей інститут був створений у 2014 році. Бізнес-омбудсмен розробляє рекомендації державним органам та застосовує свій авторитет, аби рекомендації було втілено вчасно та в повній мірі. Він також має право передати справу до Антикорупційного бюро та привернути увагу Президента чи Прем'єр-міністра до розгляду справи [8];

- в судовому порядку (право звернення до суду не залежить від проведення процедури адміністративного оскарження) – з урахуванням позиції Верховного Суду у Постанові від 11.10.2019 по справі № 640/20468/18 та Постанові від 24.04.2020 по справі 520/6895/19 встановлюється такий *строк для звернення до суду*:

- для оскарження ППР: 1095 днів (п. 56.18 ПК України), якщо адміністративного оскарження не було, місяць (п. 56.19), якщо була задіяна процедура адміністративного оскарження рішення;

- для будь-якого іншого рішення податкового органу: 6 місяців, якщо адміністративного оскарження не було (ч. 2 ст. 122 КАС України), скарги не було прийнято та/або вручено платнику податків (скаржнику) у строки (ч. 4 ст. 122 КАС України), 3 місяці, якщо адміноскарження було.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що:

1. *Податковий спір* – вид публічно-правового спору, який у свою чергу є різновидом правового спору, що виникає між суб'єктами публічно-правових відносин з приводу виконанням або невиконанням функцій суб'єкта владних повноважень.

2. Існує достатньо розгалужена класифікація податкових спорів, проте найбільш доцільним, на думку автора, класифікувати податкові спори за трьома критеріями: *за ініціатором податкового спору, за суб'єктом, який вирішує податковий спір, за предметом правового спору*.

3. Податковий спір, ініціатором якого є податковий орган вирішується лише в судовому порядку. Податковий спір, який виник за ініціативою платника податку може вирішуватись самостійно сторонами спору, в адміністративному чи судовому порядку.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Божко Ю.В. Правові аспекти розгляду податкових спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 214 с.
4. Бучинський О.Й. З'ясування поняття податковий спір. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/1/15.pdf>.
5. Бринцева Л.В. Адміністративно-правовий спір: сутність, поняття, ознаки: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 112 с.
6. Гладка Н.М. Правове регулювання вирішення публічно-правових спорів, що впливають із соціальних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 20 с.
7. Державна податкова служба України. Інформація про надходження та розгляд скарг (заяв) платників податків на податкові повідомлення-рішення. URL: <https://tax.gov.ua/data/material/000/332/424169/YUristi.doc>.
8. Рада бізнес омбудсмена. Часті питання. URL: <https://boi.org.ua/faq/>.
9. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 9. С. 530.
10. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 6. С. 734.
11. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 20 с.

12. Трояновська Т.М. Публічно-правовий спір у сфері інтелектуальної власності як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 20 с.

13. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2012. 22 с.

Розробка проблем запобігання злочинам у теорії оперативно-розшукової діяльності

Сердюк В., студентка

Науковий керівник:

Мельковський О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Одним з найбільш дієвих способів запобігання злочинам в органах внутрішніх справ є організація та здійснення службою внутрішньої безпеки оперативно-розшукової діяльності. Даний вид діяльності підрозділів внутрішньої безпеки має свої специфічні особливості. Це пов'язано передусім з особливим статусом суб'єктів та об'єктів діяльності департаменту внутрішньої безпеки, якими є діючі працівники поліції.

У другій половині ХХ сторіччя проблемами попередження злочинів за допомогою оперативно-розшукової діяльності займалися А.Г. Лекарь, Е.А. Дідоренко, І.І. Козаченко, В.А. Лукашов, С.С. Овчинський, Г.К. Синілов та інші.

На наступному етапі розвитку існують різні погляди на зміст попередження – запобігання злочинів. Так, Я.Ю. Кондратьєв розмежував поняття запобігання злочинам у широкому та вузькому розуміннях:

- у широкому це комплексне використання оперативно-розшукових сил і засобів;
- у вузькому використання оперативно-розшукових сил і засобів як спеціальну, чітко врегульовану законом і підзаконними актами, діяльність оперативних підрозділів щодо протидії кримінальній активності конкретних осіб [1, с. 16–17].

В.Р. Волчков та інші наголошують на відмінності попереджувальної діяльності КР від попереджувальної діяльності інших (неоперативних) підрозділів органів внутрішніх справ. Сутність цієї відмінності полягає в тому, що оперативні працівники отримують інформацію для попереджувальної роботи з негласних джерел, тобто використовують таємні сили та засоби оперативно-розшукової діяльності. Саме тому попереджувальна діяльність повинна бути негласною. Інші ж апарати та підрозділи ОВС отримують гласну інформацію з гласних джерел. Отже їх діяльність з попередження злочинів є гласною [2, с. 18].

На думку О.О. Деревягіна оперативно-розшукове запобігання є діяльністю оперативних підрозділів взагалі та підрозділів карного розшуку зокрема, спрямована на виявлення і нейтралізацію оперативно-розшуковими засобами та заходами причин і умов учинення злочинів, виявлення криміногенних осіб, здійснення профілактичних та запобіжних заходів. Вона реалізується в тріаді:

1. *Оперативно-розшукова профілактика злочинів* (як загальна, так й індивідуальна) – усунення, нейтралізація причин і умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин та факторів (внутрішніх і зовнішніх) щодо ймовірного злочинця.

2. *Оперативно-розшукове попередження злочинів*, як друга стадія запобігання, полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість учинити злочин (злочини) і можуть перерости в злочинні.

3. *Оперативно-розшукове припинення злочинів* – третя стадія запобігання злочинам з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності. Вона настає у випадку невирішення завдання щодо запобігання злочинам на перших двох стадіях [3, с. 85].

Зазначену думку підтримує В.Д. Пчолкін та вважає, що одним із напрямів запобігання злочинам є профілактика, яка розглядається в різних аспектах, зокрема, у кримінально-правовому, кримінологічному та оперативно-розшуковому. Кримінально-правова

профілактика здійснюється відносно осіб, які вчинили злочини і які потребують виправлення та перевиховання. Кримінологічна – спрямована на недопущення самої можливості злочинних проявів. Оперативно-розшукова профілактика злочинів пов'язана з виявленням осіб, які замислюють та готують злочини, та застосовується з метою здійснення відносно цих осіб профілактичного впливу [4, с. 15-17]. Слід зазначити, що на наш погляд, для підрозділів ДВБ така діяльність має свої специфічні особливості, на які в подальшому буде звернуто окрему увагу.

Разом з тим на сьогодні немає жодного дослідження з організаційно-тактичних основ запобігання злочинам шляхом застосування оперативно-розшукових заходів підрозділами внутрішньої безпеки. Не розглянуто методи та заходи запобігання злочинам та корупційної діяльності працівників ОВС.

Заслуговує уваги думка В.В. Шендрика щодо існування окремих оперативних методів попередження злочинів за допомогою ОРЗ: оперативний патронаж; оперативно-випереджувальне дезінформування; випереджувальний вплив; оперативне ускладнення злочину [5, с.151].

Заслуговує уваги думка В.І. Василінчука, що оперативна профілактика злочинів - це врегульована нормативно-правовими актами діяльність оперативних підрозділів щодо проведення систематичного контролю за оперативною ситуацією з метою усунення причин та запобігання виникненню умов, що сприяють їх учиненню, виявлення осіб від яких слід очікувати вчинення злочинів, та чинення на них профілактичного впливу з метою недопущення завершення задуманих злочинів [6, с. 65].

На нашу думку, основним змістом зазначеного поняття є моніторинг ситуації. Слід ураховувати останні наукові розробки в галузі теорії оперативно-розшукового моніторингу [7, с. 20 – 26; 8, с. 228-232; 9, с.180-189; 10, с. 21-27; 11, с. 175-186; 12 с. 244-254]. Вказаний моніторинг становить не систематичний, а постійний контроль, спрямований на виявлення факторів ускладнення обстановки та визначення шляхів впливу на її стан і визначення конкретних груп працівників ОВС, від яких можливо очікувати вчинення злочинів, які є об'єктами уваги організованих злочинних угруповань та виявлення індикаторів корупції в діяльності конкретних працівників органів внутрішніх справ. Зазначені питання в жодній з проаналізованих наукових праць не розроблено.

Таким чином, вважаємо, що оперативно-розшуковим запобіганням злочинам підрозділами служби внутрішньої безпеки є комплекс ОРЗ, спрямованих на моніторинг криміногенної ситуації в професійному середовищі працівників ОВС та їх оточенні, спрямований на виявлення ознак злочинної діяльності, можливих об'єктів уваги злочинного середовища, індикаторів корупційної діяльності на встановлення працівників ОВС, від яких можливо очікувати вчинення злочинів і на здійснення щодо них профілактичного впливу, з метою недопущення продовження й реалізації їх кримінальних намірів.

Слід зазначити, що діяльність оперативних підрозділів (особливо підрозділів внутрішньої безпеки), спрямована на запобігання злочинам, може мати позитивний результат у разі взаємодії з іншими органами та оперативними підрозділами, у тому числі інших правоохоронних структур. Крім того, важливим напрямком діяльності підрозділів внутрішньої безпеки є взаємодія з громадськістю та окремими громадянами. На даний час це питання не досліджено.

Отже, слід зазначити, що теоретичні дослідження та розробки в галузі забезпечення питань запобігання та припинення злочинів у системі ОВС службою внутрішньої безпеки на сучасному етапі ведуться не досить активно, через що виникає потреба в їх динамічному розвитку.

На сьогодні не розроблено:

- проблем удосконалення нормативного регулювання діяльності СВБ та здійснення ОРД з метою запобігання злочинам та виявлення корупційних проявів;
- відсутня науково обґрунтована характеристика злочинів та корупції працівників ОВС;

- не розроблено організаційно-тактична модель запобіжної діяльності СББ;
- не визначено оперативно-розшукових ознак злочинної діяльності на користь ОЗУ та відсутні методичні рекомендації щодо здійснення контррозвідувальної діяльності відносно впливу ОЗУ на діяльність конкретних працівників та підрозділів ОВС;
- не розроблено загальних основ формування агентурної мережі для вирішення завдань служби внутрішньої безпеки;
- відсутні методичні рекомендації щодо використання ОРЗ з метою запобігання злочинам та корупції підрозділами СББ в умовах набуття чинності новітнього КПК;
- відсутні науково-обґрунтовані рекомендації з питань підвищення рівня оперативної готовності персоналу СББ для вирішення завдань запобіжної діяльності;
- у межах правоохоронних органів не розроблено системи взаємодії служб внутрішньої безпеки для вирішення завдань запобігання злочинам та фактів корупції серед персоналу правоохоронних органів.

Актуальність зазначених вище питань підтверджує загальний стан рівня злочинності та правопорушень, що вчиняються працівниками ОВС, а також негативне ставлення до міліції яке досить впевнено закріпилося в очах суспільства. До того ж ми вважаємо за необхідне визначити пріоритетним напрямом діяльності підрозділів внутрішньої безпеки використання ОРЗ та методів для вирішення основних завдань служби, якими є запобігання злочинам та правопорушенням, і в решті-решт забезпечення внутрішньої безпеки системи ОВС.

Література

1. Кондратьєв Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції: монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 444 с.
2. Волчков В.Р., Суслов В. М., Тузов Л. Л. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами уголовного розыска и розыск скрывшихся преступников: Метод. указания / под ред. В. И. Тихоненко. М. : Академия МВД СССР, 1986. 92 с.
3. Деревягін О.О. Проблеми взаємодії підрозділів карного розшуку з правоохоронними органами, державними та недержавними установами в запобіганні злочинам у курортній місцевості Криму. *Наук. Вісник ЛДУВС*. 2009. № 1. С. 226.
4. Пчолкін В.Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: збірник матеріалів науково-практичної конференції. (Харків, 17.12.2010 р.). Х., 2010. С. 15-17. 247 с.
5. Шендрик В.В. Теорія і практика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України: монографія. Д.: ДДУВС, 2012. 420 с.
6. Василюк В.І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері: монографія. К.: ДП «Розвиток», 2011. 520 с.
7. Апазов С.С. Поняття та зміст моніторингу оперативної обстановки підрозділами ДСБЕЗ. *Кримський юридичний вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 3 (10). Ч. 1.
8. Халілев Р.А. Проблеми оперативно-розшукової діагностики складових оперативної обстановки у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин. *Науковий журнал «Південноукраїнський правничий часопис»*. 2010. №2.
9. Шинкаренко І.Р. Оперативно-розшуковий моніторинг, як засіб пошуку ознак організованої злочинності. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2001. № 3.
10. Шинкаренко І.Р., Чернушенко В.М. Використання моніторингу в боротьбі зі злочинністю. *Бюлетень з обміну досвідом роботи: науково-практичне видання*. 2005. № 160.
11. Шинкаренко І.Р. Моніторинг оперативної обстановки: теоретичні підвалини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Спеціальний випуск 2010. № 4.

12. Шинкаренко І.Р. Моніторинг оперативної обстановки як чинник ефективності протидії злочинності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. Вип. 3.

Окремі напрямки попередження та профілактики кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності

Сімонян Я.Н., студентка

Науковий керівник:

Мішок С.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Життя і здоров'я громадян правової демократичної держави є найвищою цінністю, що знайшло відображення у ст. 49 Конституції України, яка закріплює за громадянами право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Останнім часом спостерігається значне зростання кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності, ускладнюється розслідування кримінальних проваджень, які відрізняються значною складністю, тому що процес пізнання скоєного кримінального правопорушення, аналіз і оцінка зібраної інформації пов'язані з використанням слідчими термінологічного апарату, що не є для них звичним, і потребує постійного звернення до спеціальних знань.

В Україні від так званої «лікарської помилки» на операційному столі щорічно вмирають більше ніж 30 осіб [1]. За останні роки зросла кількість претензій до якості надання медичної допомоги та медичних послуг: в рази збільшилася кількість звернень до суду з позовами, в порядку цивільного судочинства, про відшкодування шкоди, заподіяної лікарями, а також заяв до правоохоронних органів про службові медичні кримінальні правопорушення. Але практикуючі фахівці визнають, що позови такого роду задовольняються досить рідко, і ще рідше за заявами про заподіяння істотної шкоди при неправильному лікуванні відкриваються кримінальні провадження. Так, за даними звітів про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України 2009-2019 рр. 92,3% кримінальних проваджень закривалися за п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального Кодексу України (за встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення). Саме судово-медична експертиза стає визначальним фактором у вирішенні питання про наявність або відсутність в діях медичного працівника складу кримінального правопорушення, що ставить під сумнів зацікавленість правоохоронних органів в подальшому дослідженні всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Статистика комісійних судово-медичних експертиз, проведених у ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», свідчить про збільшення питомої ваги експертиз щодо надання медичної допомоги з 23,5% у 2013 р. до 34,3% у 2018 р. [2]. Експертизи щодо якості надання медичної допомоги відрізняються складністю і різноманітністю. Серед 950 експертиз за «лікарськими справами», проведених з 2013 по 2018 рр. у Головному бюро, експертизи у випадках попереднього спричинення травм потерпілим склали 42,8 %. При цьому, судово-медичні експертизи щодо надання медичної допомоги займають 25,89 % у загальній структурі всіх комісійних експертиз [3, с. 98].

Судова практика у сфері медичної діяльності вельми мізерна, буквально поодинокі кримінальні провадження надходять до суду з обвинувальним актом. Водночас представники медичної професії звертають увагу на необґрунтоване, з їхньої точки зору, переслідування лікарів за професійну діяльність, в якій правоохоронці вбачають кримінально протиправні діяння. Дійсно, є випадки поверхневих перевірок скарг на дефекти надання медичної допомоги, що в підсумку тягне неправомірні відмови у внесенні кримінальних проваджень до ЄРДР, має місце і поспішне порушення кримінального переслідування і неправильна кваліфікація скоєного, а також необґрунтовані або навіть неправосудні вироки, якщо справа все-таки дійшла до суду.

Вищеперераховані факти вимагають розробки відповідних заходів попередження та профілактики кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності. Вважаємо, що першочерговими напрямками є:

1) необхідність підвищення рівня освіти медичних працівників. Недоліки в системі медичної освіти призводять до допуску медичних працівників з досить низьким рівнем підготовки до надання медичної допомоги пацієнтам, що створює умови для прояву професійної некомпетентності в системі надання медичної допомоги з тяжкими наслідками для пацієнтів і всієї системи надання медичної допомоги в цілому. Підвищення кваліфікації медичних працівників являє собою одну з найважливіших проблем, що об'єднує систему охорони здоров'я та освіти. Нова модель медичної освіти повинна багато в чому визначатися двома складовими: акредитацією фахівця і впровадженням безперервної медичної освіти. Погоджуємося з В. В. Красновим, що нова модель підготовки медичних кадрів та розвитку системи охорони здоров'я повинна будуватися на концепції солідарної відповідальності лікаря, роботодавця/професійної спільноти та медичної освіти. Законодавче забезпечення реформ охорони здоров'я та освіти повинно прописати механізми солідарної відповідальності всіх учасників цього процесу на рівнях: індивідуальному; корпоративному; соціальному [4, с. 25].

2) необхідність реформування порядку провадження експертиз у кримінальних провадженнях у сфері медичної діяльності. Проблема полягає в наступному: щоб оцінити якість наданої медичної допомоги необхідно провести комісійну судово-медичну експертизу, яка є одним з головних і більш достовірних доказів, при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності. Відповідно до чинного кримінального й процесуального законодавства України при розслідуванні професійних кримінальних правопорушень медичних працівників обов'язковим етапом є проведення комісійної судово-медичної експертизи. Судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням судово-медичних експертиз, провадиться виключно державними спеціалізованими установами, що закріплено у ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу». При цьому, атестовані відповідно до цього закону судові експерти включаються до Державного реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України [5]. Слід погодитись з В. В. Хижняк, який пропонує здійснити виокремлення судово-медичної експертизи з МОЗ України та інших відомчих експертних служб та утворити Державну агенцію судових експертиз при Кабінеті Міністрів України, що забезпечить об'єктивність та дійсну незалежність судово-медичних експертів від можливого впливу медичних працівників та інших осіб [6, с. 558]. Вважаємо, що для здійснення незалежності судових експертів необхідно вивести судово-медичну експертизу з підпорядкування МОЗ України до Міністерства юстиції України.

3) необхідність удосконалення порядку ведення медичної документації. Одним з головних кроків на шляху інформатизації охорони здоров'я стало створення державної інформаційної системи персоніфікованого обліку надання медичної допомоги. Одним із заходів профілактики кримінальних правопорушень у медичній сфері діяльності є реформування обліково-аналітичної роботи, так як контроль над злочинністю залежить від зусиль, що вживаються, які можливі на основі об'єктивного знання фактичного стану професійної злочинності медичних працівників і реальних досягнень правоохоронних органів.

Інформаційні ресурси медичної галузі дають можливість контролювати використання коштів, ефективніше витрачати фінансові ресурси, підвищувати рентабельність роботи медичних установ. Зокрема, завдяки інформаційному ресурсу реєстратура в поліклініках перестає бути вузьким місцем, що лише спрямовує потік пацієнтів, а й допомагає зменшити витрати робочого часу лікарів на оформлення документації. Інформатизація медичної установи – це обов'язкова умова інноваційного розвитку, що передбачає автоматизацію робочих місць персоналу медичної організації, підвищення рівня інформаційного забезпечення лікаря, параклінічних структур і середніх медичних працівників. Це запорука

підвищення ефективності лікувально-діагностичного процесу і якості наданої медичної допомоги [7, с. 227].

Системи комп'ютерної підтримки лікарських призначень дозволяють майже на 80% скоротити кількість лікарських помилок при призначенні ліків і на 55% знизити несприятливі побічні реакції. В окремих країнах лікар не може отримати ліцензії на професійну діяльність без відповідних знань в області інформаційних технологій (наприклад – в Нідерландах) [8].

4) необхідність врегулювання та підвищення ефективності взаємодії юристів, судових медиків і суду при розробці аргументації висновків, стандартів експертних досліджень. З жалем доводиться відзначити відсутність зворотного зв'язку між експертами і судом. Як наслідок, проведення комісійних експертиз у кримінальних провадженнях здебільшого залишається невідомим членам експертних комісій, що позбавляє можливості врахувати в майбутньому свої власні помилки і недоліки. З урахуванням різноманіття учасників судового процесу необхідний наступний порядок процесуальної взаємодії для отримання значущого результату: оцінка висновку судово-медичного експерта суддею, судом присяжних, прокурором, слідчим, дізнавачем за своїм внутрішнім переконанням, заснованим на сукупності наявних у кримінальному провадженні доказів, з метою дотримання загальних процесуальних правил оцінки належності, допустимості та достовірності доказів; сприйняття інформації, що міститься у висновку судово-медичного експерта, підозрюваним, обвинуваченим, захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також їх представниками з метою прийняття рішення про заяву та обґрунтування клопотання про його неприпустимість або про заперечення проти подібного клопотання; самооцінка судово-медичним експертом даного їм висновку.

При цьому, комплекс профілактичних заходів злочинності у сфері медичної діяльності повинен бути спрямований на вирішення декількох взаємопов'язаних завдань: 1) виявлення осіб з числа медичного персоналу, поведінка яких свідчить про реальну можливість здійснення кримінальної ятрогенії, що може бути зроблено як за допомогою систематичного аналізу заяв і листів громадян, публікацій в засобах масової інформації, так і шляхом аналізу інформації, наявної в розпорядженні правоохоронних органів; 2) вивчення особистості конкретного медичного працівника і джерел негативного впливу на нього на предмет наявності злочинного досвіду, факторів, що детермінують злочинну поведінку, соціально-демографічних характеристик, умов життя і найближчого оточення, фізіопсихологічних особливостей. Зазначена задача вирішується за допомогою ознайомлення з документами, аналізу вчинків медичного працівника, бесід з його пацієнтами, родичами і колегами; 3) необхідно перманентно проводити попереджувально-профілактичну роботу з усім персоналом медичного закладу. Якщо у медичному закладі стався випадок неналежного надання медичної допомоги пацієнту, кваліфікований як кримінальна ятрогенія, необхідно, на наш погляд, максимально розширити межі ознайомлення медичного персоналу з висновком судово-медичної експертизи з даного випадку.

Таким чином, пропозиції щодо підвищення рівня освіти медичних працівників, реформування порядку провадження експертиз у кримінальних провадженнях, удосконалення порядку ведення медичної документації, врегулювання та підвищення ефективності взаємодії юристів, судових медиків і суду повинні стати вагомими підставами серед напрямків попередження та профілактики кримінальних правопорушень у сфері медичної діяльності.

Література

1. Обнародованы шокирующие данные о смертности в Украине из-за врачебных ошибок. *Факти*. 2019. URL: <https://fakty.ua/295516-obnarodovany-shokiruyucshie-dannye-o-smertnosti-v-ukraine-iz-za-vrachebnyh-oshibok> (дата звернення: 24.09.2020).
2. Плетенецька А. О. Особливості встановлення причинно-наслідкових зв'язків у судово-медичній практиці у випадках надання медичної допомоги: матеріали наукового

форума "Правові засади забезпечення права людини на життя та здоров'я". Київ. НМУ, 2019. № 12. С. 123-127.

3. Плетенецька А. О., Кондратенко В.Л., Легедза А.В. Особливості проведення судово-медичних експертиз при оцінці надання акушерсько-гінекологічної медичної допомоги. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні: матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу*. Київ, 2019. С. 98-101.

4. Краснов В. В. Солідарна відповідальність лікаря, професійної спільноти та медичної освіти при підготовці кадрів системи охорони здоров'я. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2019. № 6. С. 25-28.

5. Маленький Ф. Судебная экспертиза: когда врач оказывается на скамье подсудимых? URL: https://zib.com.ua/ru/144072-sudebnaya-ekspertiza_kogda_vrach_okazivaetsya_na_skame_podsu.html (дата звернення: 24.09.2020).

6. Судово-медичний супровід «лікарських справ» / Хижняк В. В., Ольховський В. О., Моргун А. О., Куценко К. В., Моргун О. О. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. № 18. С. 558–567.

7. Янчак Я. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки : збірник наукових праць*. 2017. № 876. С. 227-235.

8. Копняк К.В. Оцінювання ефективності впровадження медичних інформаційних систем. *Економіка і організація управління*. 2017. № 2 (26). С. 109-119.

Теоретико-правове підґрунтя європейської та міжнародно-правової стандартизації у механізмах запобігання корупції

Тимошенко В.Г., студентка магістратури

Науковий керівник:

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кор. НАПрН України, Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

В Україні, у переважній більшості, антикорупційні механізми зупинились на стадії фіксації у нормативно-правових актах, без належної, реальної дієвості, та ще й останніми новинами стало взагалі скасування основних антикорупційних механізмів як неконституційних. Постає логічне питання, чому схожі антикорупційні механізми успішно та тривало функціонують в Сполучених Штатах Америки, Канаді, Новій Зеландії, Франції, Сінгапурі, Словенії, Румунії, Македонії, Сербії, Монголії, Нігерії, Філіппінах та Руанді? Вчені досліджували досвід зарубіжних країн, правтику його запровадження в Україні, це, зокрема, праці В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, С.М. Кушніра, О.Л. Макаренкова, В.М. Бевзенка, Ю.П. Битяка, О.В. Кузьменко, В.Г. Лукашевича, Д.В. Приймаченка та ін. Так, досліджений зарубіжний досвід у працях вчених-юристів демонструє, що механізми та інструменти запобігання корупції (прототипні вітчизняним) можуть працювати ефективно. Так, О.Г. Бондарчук у своєму дослідженні зарубіжного досвіду боротьби з корупцією, провівши аналіз ряду особливостей боротьби з корупцією (інструментів та механізмів такої боротьби) в Японії, Сінгапурі, Південній Кореї, Італії, США та інших країнах робить висновок про необхідність визначення запобігання та боротьби з корупцією як загальнонаціональної ідеології, що може сприяти більш ефективному та продуктивному функціонуванню антикорупційних механізмів [1]. О.І. Пархоменко-Куцевіл вважає, що запорукою успішності організаційно-правової моделі запобігання корупції Фінляндії є закріплення низки принципів, на яких вона ґрунтується, прі цьому, країна успішно та активно користується стандартами (нормами, нормативно-правовими актами) міжнародного рівня [2].

У первинному значенні стандартом називали прапор, який встановлювали на полі бою з метою позначити «своїх» та відокремити себе від чужинців-ворогів. Пізніше «стандартом» вважали зразок, еталон, на який повинні були орієнтуватися усі (наприклад, коли англійці визначали міру довжини «фут», як еталон вони використовували ступню монарха) [3; с. 17].

Термін «стандарт» походить від англійського «standard», що перекладається як норма, зразок, мірило, у тлумачному словнику наводяться декілька розумінь терміну:

1) зразок, модель, еталон, що його приймають за вихідний для порівняння з ним інших подібних об'єктів;

2) нормативно-технічний документ, що встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації, затверджений компетентним державним органом. Об'єктом стандартизації є продукція, послуги, типові технологічні процеси, методи та засоби забезпечення єдності й точності вимірів, наукова організація праці та робочих місць, організація управління, науково-технічні терміни, типові форми документів, умовні позначення, охорона навколишнього середовища й раціональне використання природних ресурсів, безпека праці та інші об'єкти, що мають перспективу багаторазового застосування; стандарти розробляються як до матеріальних предметів (продукція, еталони), так і до об'єктів організаційно-методичного та загальнотехнічного характеру [4].

У юридичній енциклопедії «стандарт» розуміють як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [5].

Хоча стосовно теми дослідження мова йде про так звані «стандарти», варто все одно зупинитись на розумінні та класифікації «стандарту», наданого законодавцем у Законі України «Про стандартизацію» [6]. Так, у ст. 1 Закону України «Про стандартизацію» виокремлено:

- «європейський стандарт» – ... стандарт, прийнятий європейською організацією стандартизації;
- «міжнародний стандарт» – стандарт, прийнятий міжнародною організацією ...;
- «національний стандарт» – стандарт, прийнятий (на національному рівні)....;
- регіональний стандарт – стандарт, прийнятий ... (на регіональному рівні).

Зрозуміло, що мова йде саме про державну політику у сфері стандартизації, проте класифікація та розуміння законотворця дають змогу розуміти ступінь можливої унормованості й щодо інших термінів і понять в правовому регулюванні інших суспільних відносин. Отже, стандартизацією є діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [7].

Необхідність стандартизувати механізми запобігання корупції виражається і у тому, як доречно зазначає Т.В. Хабарова, що будь-який захід запобігання корупції являє собою діяльність владних суб'єктів, яким необхідно здійснювати свої посадові повноваження у точній відповідності закону та максимально уніфіковано [7, с. 127]. Так, європейськими та міжнародно-правовими стандартами є узагальнення досвіду адміністрування тієї чи іншої сфери найбільш успішних, прогресивних країн, а також зразки найбільш ефективної управлінської практики.

Отже, стандартами у сфері запобігання корупції можна визначити відповідні принципи, комплекс правил, вимог до системи, які у сукупності створюють засади добровільного їх застосування у регулюванні відповідних суспільних відносин, які закріплюються та визначаються з метою наближення до певної еталонної побудови й

реалізації сучасної моделі запобігання корупції. Отже, погоджуючись із думкою В. Поповича, вважаємо, що стандарти слугують певними методологічними інструментами для створення дієздатної, ефективної та продуктивної системи запобігання корупції [8].

Література

1. Бондарчук О.Г. Сінгапурська модель боротьби з корупцією є прикладом застосування ефективної стратегії в Україні. *Електронний журнал Legal Science*. 2014. №2. С.45-48.
2. Пархоменко-Куцевіл, О.І. (2019). Досвід формування антикорупційних інституцій у Фінляндії: досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал, апоріжжя*, 3, 150-153.
3. Стандарти європейського врядування : навч. посіб. / за заг. ред. І.А. Грицяка. Київ: НАДУ, 2011. 184 с.
4. Юридичний словник. Мего-інфо – юридичний портал. URL: <http://mego.info/стандарт>. (дата звернення: 06.11.2020).
5. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.). Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. 736 с.
6. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. Дата оновлення 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення 06.11.2020).
7. Хабарова Т.В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 216 с.
8. Попович В.В. Стандарти публічного управління як елементи методології європейської державної муніципальної політики. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pubupr_2013_4_16.pdf. (дата звернення: 06.11.2020).

Цифрові технології у способах нейтралізації впливу корупційних глобалізаційних трендів на публічно-правові відносини ЄС

Шпак Р.М., студент магістратури

Науковий керівник:

Пелех І.В., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Система правового регулювання суспільних відносин наразі суттєво детермінована поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, а саме: апаратних (прийому, передачі та ін.), програмного забезпечення, Інтернет та інших мереж передачі інформації. Їхні взаємозв'язки з правом, а, особливо, у вимірі цифрового обігу даних, окрім загальнотеоретичних наук про право, предмет вивчення в межах інформаційного права, юридичної лінгвістики та їхніх відгалужень. Серед вчених відповідні дослідження здійснено В.Б. Авер'яновим, О.М. Бандуркою, Т.О. Коломосьць, В.К. Колпаковим, Є.В. Невмержицьким, С.Г. Стеценком, М.І. Хавронюком, а також Р. К. Мелекаєвим, який встановив визначення та попередження корупціогенності законодавства РФ; А.М. Новаком – запровадження цифрових технологій у публічному управлінні («держава у смартфоні») як фактор впливу на формування та реалізацію національної антикорупційної політики; М.А. Соколова – виявлення та усунення дефектів нормативних правових актів у механізмі правотворчості; та ін.

Спостерігаємо, що у правовій доктрині актуалізується інтерес до посилення тенденції переходу правових відносин з безпосереднього спілкування у формат, опосередкований штучними технологіями (інтелектом). Домінування цього тренду означає його визначальний вплив на правопорядок, підтримання якого наразі стає неможливим без переосмислення традиційних форм правового спілкування (паперових, фізичного власноручного підпису

на документах / wet signature, фізичної присутності на зустрічах тощо). У розрізі теми нашої роботи актуальність порушеної проблеми звужується до питань доброчесності чиновників органів публічної влади – домінуванні публічного інтересу над їхнім приватним інтересом під час здійснення ними професійної діяльності. Як слушно наголосив Генеральний секретар Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР; англ. Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) А. Гуррійя, що у всіх країнах і на всіх рівнях суспільства корупція загрожує спотворенням соціальних та економічних взаємодій, зниженням ефективності та збільшенням нерівності шляхом сприяння тим, хто має доступ до благ; у підсумку зростають витрати на ведення бізнесу, марно витрачаються державні ресурси, наприклад, у світі 57% публічних закупівель здійснюється за наслідками підкупу чиновників з боку іноземних учасників цих відповідних процедур, а економічно вразливі громадяни залишаються незахищеними [1]. А розчаровані громадяни можуть відвернутися від держави, відступити від політичних процесів, мігрувати або протистояти діям корумпованих політичних і економічних еліт [2, с. 29]. Відповідно належне пізнання природи та граней попередження корупції у поєднанні зі станом використання вищезазначених технологій у праві зумовлює власне розвиток як такий, взагалі, та його сталість на основі стійкого правопорядку, зокрема. Яскравим прикладом стають досягнення країн ЄС, які, за наявними матеріальними й духовними ресурсами, а також параметрами засобів для їхнього належного захисту, вочевидь, можна зарахувати до найголовніших форм цивілізації і основних правових систем світу (ст. 9 Статуту Міжнародного суду ООН).

Фактично використання цифрових технологій в обсязі, який відповідає рівню цивілізаційного розвитку нації, її правових світогляду, культури, свідомості являє собою ціль сталого розвитку – передумову нейтралізації корупціогенних чинників у публічно-правових відносинах. Зокрема, на прикладі нашої держави, реалізація заходів з інституціоналізації цифрового формату публічно-правового урядування спрямована на значне зменшення корупції та хабарництва у всіх їхніх проявах; розвиток ефективних, підзвітних та прозорих інституцій, а також забезпечення гнучкого, інклюзивного, колективного та представницького процесу прийняття рішень на всіх рівнях; забезпечення доступу громадськості до інформації та захист основоположних свобод відповідно до національного законодавства та міжнародних угод; й у сфері економічних відносин – на досягнення більш високого рівня економічної продуктивності шляхом диверсифікації, технологічного вдосконалення та інновацій; підтримку розвитку вітчизняних технологій, досліджень та інновацій, у тому числі шляхом забезпечення сприятливого політичного середовища; розвиток ефективних, підзвітних та прозорих інституцій на всіх рівнях; зміцнення відповідних національних інституцій, у тому числі шляхом міжнародного співробітництва, для зміцнення спроможностей на всіх рівнях [3]. Відомо важливе значення цих технологій для моніторингу статків чиновників у динаміці через інститут щорічного декларування своїх майнового стану / доходів. Відзначається, що у кінці 1990-х років поряд із паперовими деклараціями почали існувати й електронні. Дослідження ОЕСР показало, що країни, в яких декларації почали приймати не в паперовому вигляді, а в електронному, як результат отримали зростання достовірності наданих даних в середньому із 67% до 98% протягом перших двох років. Наразі таких країн більше 130 [4, с. 161]. При цьому вперше декларування на паперових носіях виникло у 1965 р. у США, а з кінця 1970-х років запроваджено у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії.

Фізична присутність для безпосереднього спілкування між відвідувачем та посадовою особою органу публічної влади корупціогенна, наприклад, в інтерпретації законодавства Республіки Сінгапур. Вона створює умови для формування потрібного враження, схилення чиновника до ухвалення потрібного особі рішення всупереч закону, у т. ч. антикорупційного, більшою мірою, ніж безконтактність – тобто опосередкування їхнього спілкування графічними інтерактивними, автоматизованими і/або іншого типу комп'ютерними засобами введення даних (обробки, передачі) інформації, наприклад, операційними системами Macintosh і Windows. Високий ступінь взаємодії людини з комп'ютером замість – людини з

людиною у публічно-правових відносинах мінімізує корупціогенні ризики традиційних форм спілкування та посилює мультиплікаційний потенціал доброчесності, а саме: підвищує якість (ефективність, результативність) дій державних службовців, які вимірюються на основі фундаментальних правил та суспільних цінностей; виключає вади публічного управління, його складні форми дисфункції – опір позитивно-перспективним змінам, формалізм, байдужість до ефективності, ворожість до технологій, надлишковий штат, кумівство, корупцію [5, с. 1014]. Культура та цінності у сфері публічно-правових відносин повинні підтримуватися чітким набором правил, процедур та керівних принципів. Фінансові, юридичні, аудиторські та кадрові підрозділи відіграють важливу роль у цьому. Нагляд, контроль (перевірка звітності) за дотриманням та примус є методами реалізації правил доброчесності. Особливо у сферах контролю/розслідування процедур публічних закупівель, виконання відповідних контрактів, суміщення посад [6, с. 16].

Спілкування через телекомунікаційні мережі а-пріорі (лат. а ргіогі) знижує можливості (суттєво ускладнює) для вручення заборонених законом подарунків та хабарів, рівно як й різноманітні варіації схиляння, вмовляння, маніпулювання почуттями (емоціями) чиновника тощо. Ці питання розкриваються повною мірою за рахунок використання знань суміжних наук (теорій) юридичної психології, теорії психологічного типу праворозуміння (виявом його складових у дії). Такими каналами міждисциплінарних зв'язків розкривається питання втрати ефекту комунікаційних (вербальних) актів під час особистих безпосередніх зустрічей людей, порівняно з їхньою безконтактною взаємодією – он-лайн через програмне забезпечення й мережу Інтернет.

Характерною профілактичною рисою антикорупційної природи відгуків, реакцій та інших елементів історії цифрової комунікації у формі діалогу (полілогу) з посадовою особою органу публічної влади стає доступність (зрозумілість, легкість тощо) їх технічної фіксації та потенційної можливості використання як доказу, у разі підстав для проваджень дисциплінарного, адміністративного і/або кримінально-правового характеру. Психологічний зріз осмислення цих можливостей людьми виявляє, що їхні вольові зусилля природно спрямовуються на дотримання норм антикорупційного законодавства й, наприклад, не дозволяють їм заводити розмову про хабар й конкретизувати її тощо, що, у разі доведення, виявляє склад «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (ст. 368 ККУ) і/або «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» (ст. 369 ККУ).

Використання технічних засобів комп'ютерів передбачає формалізацію процедур та виключення помилки через людський фактор. Зведення діянь чиновника на посаді до формул вимагає більш ґрунтового осмислення наявних правил, їхнє уточнення та корегування, відповідно до критеріїв чіткості, однозначної зрозумілості. Інакше антикорупційна процедура не може бути оцифрована – перекладена на мову комп'ютерної програми. Наприклад, адекватний і чіткий пакет доходів (пільг) та іншого забезпечення (під час декларування офіційних витрат тощо) зменшує спокусу у чиновників на публічних посадах витрачати кошти без сумлінності [6, с. 40-41]. Алгоритмізація дій посадових осіб органів публічної влади зумовлює формально задекларовану їхню прозорість (публічну інформаційну відкритість) у правовій реальності, наприклад, система автоматичної перевірки декларацій про доходи чиновників за наслідками верифікації логічних і/або арифметичних помилок у них. Це щонайменше дає підстави для зростання довіри громадян (поінформованих, розсудливих, законослухняних) до доброчесності публічної влади й далі за логікою збільшує її авторитет задля провадження потрібних для розвитку суспільства перетворень.

Отже, цифрові технології в сфері попередження корупції являють собою інструменти утвердження доброчесності у публічно-правовій сфері суспільних відносин за рахунок забезпечення безконтактності взаємодії чиновника з іншими громадянами, уникнення заборонених подарунків та хабарів, формалізації процедур та виключення помилки антропо- та соціогенного людського фактору. Ці способи містять у собі інші, які можливо розгорнути

в межах більшого за обсягом наукового дослідження та верифікувати емпіричним даними з досвіду застосування інтерактивних автоматизованих систем та інших електронних мереж, їхніх телекомунікаційних каналів та апаратного обладнання. Індиферентні до людських вад за своєю природою, здатні безпомилково й швидко обробляти величезні обсяги інформації штучний інтелект у відповідних технологіях актуальний до впровадження в усі сфери публічно-правових відносин, де таке тільки можливо, щоб виключити дію бідь-яких потенційно можливих корупційних схем, іманентних відповідним контактним відносинам безпосереднього людського спілкування. Вартим наслідування стає релевантний досвід з цифровізації публічно-правового простору таких країн ЄС як Республіка Естонія, Скандинавські країни, Швейцарська Конфедерація та ін.

Водночас, вважаємо за необхідне звернути увагу, що широке впровадження електронних сервісів посилює суміжні проблеми, на які звертають увагу вчені, а саме: сумісності інноваційних технологій; національної безпеки в умовах мережевої, інформаційної війни; захисту персональних даних від кіберзлочинів, хакерських атак, вірусів-шпигунів; непередбачуваних обставин у вигляді збою обладнання з базою даних, створення та захисту резервних копій даних, а також втрати національної самобутності та привабливості, зокрема через послаблення варіацій збагачення національного мовного простору, та ін.

Література

1. OECD Work on Anti-corruption and Integrity. 24.09.2020. URL: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/about/>
2. Чан Х. Т. Антикоррупционная политика как фактор политической стабильности в современном Вьетнаме : дис. на соиск. учен. степен. канд. полит. наук. спец. 23.00.04. М. 2018. 178 с.
3. Підтримка ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні : Угода про фінансування заходу від 11.02.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-20#Text
4. Стеблянко А. В., Резнік О. М. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2017. Вип. 44. С. 160-164.
5. D’Alterio E. Integrity of the public sector and controls: A new challenge for global administrative law? I•CON (2017), Oxford University Press and New York University School of Law. Vol. 15. № 4, 1013–1038.
6. Huberts L., Hoekstra A. eds. Integrity Management in the Public Sector: The Dutch Approach. The Hague: The Dutch National Integrity Office, 2016. 222 p.

*Наукове видання
(українською мовою)*

**„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”**

Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 20 листопада 2020 р.

Відповідальний за випуск: Коломєєць Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп'ютерна верстка: Шиванова М.Г.